

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Barbora Pacáková

Pomoc obětem trestných činů

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 4. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 388 489 znaků včetně mezer.

V Jaroměři dne 18. dubna 2020

Barbora Pacáková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Vladimíru Pelcovi za vstřícný přístup a cenné odborné rady při vedení práce. Poděkování patří také mé rodině za podporu a trpělivost nejen při psaní této práce, ale i v průběhu celého mého studia.

Obsah

Úvod	1
1. Pomoc obětem trestných činů v historických a mezinárodních souvislostech	3
1.1. Proměny postavení obětí trestných činů v čase	3
1.2. Mezinárodní rozměr práv obětí	5
1.3. Legislativa Evropské unie (Evropských společenství)	8
2. Základní pojmy	11
2.1. Oběť	11
2.1.1. Zvlášť zranitelná oběť	15
2.2. Poškozený	18
2.3. Srovnání pojmů	21
3. Kriminologické/viktimologické aspekty problematiky	24
3.1. Typologie obětí	24
3.2. Újma oběti a viktimizace	27
3.2.1. Primární viktimizace	27
3.2.2. Sekundární viktimizace	30
3.2.3. Terciální viktimizace	33
3.2.4. Reviktimizace	33
4. Druhy pomoci obětem trestných činů	35
4.1. Laická pomoc	36
4.2. Psychologická pomoc	37
4.3. Sociální pomoc	38
4.4. Právní pomoc	40
4.5. Restorativní programy	41
4.6. Peněžité pomoci státu	43
5. Právní úprava pomoci obětem trestných činů v České republice	45
5.1. Procesní práva oběti (poškozeného) dle trestního řádu	46
5.1.1. Právo zvolit si zmocněnce	47
5.1.2. Souhlas poškozeného s trestním stíháním	51
5.1.3. Předběžná opatření v trestním řádu	54
5.1.4. Nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení ..	60
5.1.5. Právo oběti učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život	67
5.2. Mimoprocesní práva oběti dle zákona o obětech trestných činů	76
5.2.1. Právo na odbornou pomoc	80
5.2.2. Právo na informace	89
5.2.3. Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	100
5.2.4. Právo na ochranu soukromí	103

5.2.5.	Právo na ochranu před druhotnou újmou	105
5.2.6.	Právo na peněžitou pomoc	114
Závěr.....		123
Seznam použitých zkratk.....		
Seznam použitých zdrojů		
Seznam grafů a tabulek		
Název práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce		
Název práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce.....		

Úvod

Téma pomoci obětem trestných činů je tématem celospolečenským. S jistou dávkou nadsázky se dá říct, že jsme denně konfrontováni s kriminalitou, stačí otevřít noviny, odpolední program televizního vysílání či si dopřát neveselý pohled do statistických přehledů kriminality. V nejhorším případě se s trestným činem setkáme osobně my nebo někdo z našeho okolí. Tak jako se nelze připravit na nejrůznější zdravotní obtíže, nelze se připravit ani na viktimizaci. S takto zasaženými osobami by měla společnost potažmo stát projevít solidaritu, a stejně jako se stará o své nemocné, měl by se postarat i o své oběti. Kriminalitu lze totiž vnímat i jako určité selhání státu, který v pozici suveréna neochránil své obyvatele před trestnými činy a jejich pachatelí. Toho si jsou státy vědomy, jak je vidno z celosvětového nárůstu zájmu o problematiku obětí trestných činů, která vyústila v přijetí právní úpravy jejich ochrany na půdě mezinárodních organizací.

Česká republika se členstvím v některých z těchto mezinárodních organizací zavázala dostát nárokům, které jsou v tomto ohledu kladeny, a to především legislativou Evropské unie. Svou implementační povinnost splnila Česká republika přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), který představuje komplexní úpravu pomoci obětem trestných činů coby subjektům zvláštní péče státu. Jelikož se ale jedná o dynamicky se rozvíjející oblast práva, v průběhu legislativního procesu byla přijata směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu, kterou již zákonodárce náležitě nezohlednil. Za účelem dosažení souladu s unijní úpravou musel být „kodex práv obětí“ novelizován zákonem č. 56/2017 Sb., který nabyl účinnosti 1. dubna 2017. Novela zákona rovněž představuje reakci na odůvodněné podněty a návrhy vycházejí z potřeb aplikační praxe.

K volbě tématu diplomové práce mě vedl zájem o problematiku obětí trestných činů podněcený expertkou české viktimologie, Doc. PhDr. Ludmilou Čírtkovou, CSc., dr. h. c., v rámci volitelného předmětu Soudní psychologie, podpořený jednak stáží na Obvodním státním zastupitelství pro Prahu 7, kde jsem měla možnost seznámit se s prací Probační a mediační služby, jednak také vlastním setkáním s kriminálním skutkem a přístupem Policie ČR k jeho řešení a osobám, které se coby oznamovatelé cítí být oběťmi trestných činů. Dalším faktorem hovořícím pro zpracování tohoto tématu bylo velké množství dostupných pramenů, což vypovídá o jeho aktuálnosti a živosti.

Diplomová práce si klade za cíl nabídnout ucelený pohled na interdisciplinární problematiku pomoci obětem trestných činů. Před pojednáním o konkrétních druzích

poskytované pomoci a jejich promítnutí v legislativě se nelze vyhnout teoretickému základu, k němuž patří vymezení pojmu oběti trestného činu, zmapování vývoje jejího postavení v čase, krátký výklad o kořenech práv obětí v mezinárodním právu a kriminologické či přesněji viktimologické aspekty problematiky.

Druhým dílčím cílem práce je zanalyzovat platnou právní úpravu jak mimoprocesních práv obětí dle zákona o obětech trestných činů, tak i procesních práv obětí, resp. poškozených dle trestního řádu. Především budu věnovat pozornost tomu, jak se český zákonodárce vypořádal s požadavky kladenými na něj legislativou EU, a zodpovězení otázky, zda bylo dosaženo souladu české a unijní úpravy. Ráda bych také zhodnotila přínosy první velké novely zákona o obětech trestných činů, provedené zákonem č. 56/2017 Sb., a pojmenovala přetrvávající nedostatky, které se jí nepodařilo vyřešit. Konečným výstupem této analýzy by měla být snaha o přínos podnětů ke zdokonalení současné právní úpravy *de lege ferenda*, které by vedly ke zlepšení postavení obětí.

Za nejzajímavější aspekt tématu práce pokládám aplikaci zákona o obětech trestných činů v praxi. Ráda bych se věnovala kritickému zhodnocení současné úrovně pomoci poskytované obětem trestných činů, naplňování jednotlivých institutů zákona a dopadům jeho uplatňování na oběti. Pro tyto účely se hodlám opřít o praktické zkušenosti subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů. Posledním cílem je tedy zodpovězení otázky, zda zákon plní svůj hlavní účel, tedy zlepšení postavení oběti trestného činu, nebo zda tento záměr zůstává pouze na papíře.

1. Pomoc obětem trestných činů v historických a mezinárodních souvislostech

V úvodní kapitole své práce stručně zmapují historii vývoje postavení obětí trestných činů ve společnosti a v rámci projednávání trestných činů, kterými jim byla způsobena újma. Druhá kapitola této části je věnována úpravě pomoci obětem trestných činů na mezinárodní úrovni a závěrečná kapitola legislativě EU, coby normativním zdrojům současné tuzemské právní úpravy této oblasti.

1.1. Proměny postavení obětí trestných činů v čase

„Na cestě k formálnímu systému spravedlnosti se stalo něco ne příliš vtipného. Oběť zůstala stát mimo něj. Ačkoliv to může znít jakkoliv divně, historie nám ukazuje, že oběť kriminality stále více přestávala být integrální součástí řešení kriminality. Naštěstí se tento trend daří zvrátit. V posledních letech můžeme pozorovat rostoucí zájem o neutěšenou situaci obětí kriminality a přechod k reintegraci oběti do systému trestního práva.“¹ Takto charakterizovali dopady formování moderního trestního práva na postavení oběti Doerner a Lab ve své dnes již klasické učebnici *Viktimologie*. Postavení obětí trestných činů prošlo v průběhu lidských dějin řadou proměn, a to od centrálního po zcela okrajové.

Ústřední roli plnily oběti v primitivních společnostech, kde odpovědí na porušení práva byla zpravidla odplata ze strany osoby poškozené či její rodiny, hovoříme o tzv. systému spravedlnosti oběti. Subjekty trestněprávních vztahů byly na straně jedné poškozený (oběť) a na straně druhé pachatel. Vzhledem k tomu, že trestání pachatele vykonávaly samy oběti či jejich příbuzní, hrozilo zacyklení rodin v nekonečné krevní mstě, a bylo tedy nutné této svémoci stanovit meze a položit základy pravidel trestání a náhrady škody. Významným milníkem byl v této oblasti Chamurapiho zákoník, který obsahoval zásadu co největšího uspokojení oběti, avšak pouze do výše způsobené škody, a zakazoval krevní mstu. Tento zákoník lze tedy považovat za vůbec první zákon o právech obětí.²

K ukončení uplatňování systému spravedlnosti oběti přispěly zejména dva faktory. Prvním z nich byla radikální změna společnosti, zkomplikování a odosobnění vzájemných

¹ „Something not very funny happened on the way to a formal system of justice. The victim was left out. As strange as it may sound, the bulk of history has seen crime victims become further removed from being an integral part of dealing with criminals. Fortunately, this trend is beginning to reverse itself. Recent years have seen an increased interest in the plight of crime victims and a movement toward reintegrating the victim into the criminal justice system.“ DOERNER, W. G., LAB, S. P. *Victimology*. [online]. 6th ed. Boston: Elsevier/AP, 2012, 488 s. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/3-s2.0-B978143773486700001X/first-page-pdf> s. 1.

² HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 9-10.

vztahů v důsledku migrace venkovského obyvatelstva do velkých měst. Druhým faktorem bylo redefinování trestných činů, nadále nikoliv jako činů směřujících proti oběti, ale proti státu. Postavení oběti, jakožto subjektu trestněprávního vztahu přebírá stát, jehož vrchnost si nárokovala finanční kompenzace. Tím došlo k naprosté deformaci pohledu společnosti na oběti trestných činů, které byly degradovány pouze na oznamovatele trestné činnosti a nositele důkazů. Oběti ztratily kontrolu nad rozhodováním o potrestání pachatelů, kteří jim způsobili újmu. Dosavadní systém spravedlnosti oběti byl nahrazen *systemem trestního práva*. Primárním účelem trestního řízení přestala být náprava poškozených společenských vztahů mezi pachatelem a obětí, ale stalo se jím zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání pachatele. Míra hájení práv obětí nebyla vysoká, a orgány činné v trestním řízení většinou přistupovaly k obětem bez potřebného soucitu. V důsledku rozmachu idey humanismu a prosazování lidských práv v posledních dvou staletích byl věnován stále větší prostor rozšiřování práv podezřelého/obviněného/obžalovaného/odsouzeného, ale oběti trestných činů zůstaly opomenuty. Mohly tak prožívat pocit dvojího zneužití – prvního ze strany pachatele a druhého ze strany státu, který na ně a jejich ochranu, jak se mohlo zdát, zapomněl.³

Až od 40. let 20. století se začínají převracet misky vah, vzniká nová vědní disciplína obracející zájem právě k obětem trestných činů – viktimologie.⁴ Za otce této stále ještě mladé vědy lze považovat Hanse von Hentiga a Benjamina Mendelsohna, ačkoliv oba na oběti nepohlíželi jako na adresáty pomoci, ale jako na spoluviníky své vlastní újmy. Za dalším rozvojem viktimologie v 50. a 60. letech minulého století stojí více faktorů. Hrůzy druhé světové války vzbudily ve společnosti dosud nebývalé vlny empatie s oběťmi válečných i jiných zločinů. Navíc se pozornost kriminologů začíná soustředit nejen na osobu pachatele, která byla až dosud ústředním bodem jejího zájmu, ale i na osoby proti kterým trestné činy směřují. V Japonsku se roku 1959 konala první viktimologická konference.⁵ Svěbytnou vědou s vlastními výzkumy, odbornými organizacemi a specializovanými pracovišti se ale viktimologie stala až v 70. letech, ačkoliv ohledně její samostatnosti v odborné literatuře dosud nepanuje shoda.⁶ Od roku 1973 se pravidelně konají mezinárodní viktimologická sympozia, jejichž organizátorem je Světová

³ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 11-12.

⁴ Pojem pochází z latinského *victima* – oběť.

⁵ GRÍVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 2.

⁶ Převládající část doktríny viktimologii považuje za součást kriminologie, srov. MUSIL, J. In GRÍVNA, T. SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 121.

viktimologická společnost (World Society of Victimology – WSV) vyvíjející rozsáhlou výzkumnou a publikační činnost.⁷

I zásluhou viktimologie se o oběti trestných činů začala zajímat jak odborná část veřejnosti (právníci, legislativci), tak laická část reprezentovaná především médii a spolky vznikajícími na podporu obětí.⁸ Přijímání prvních zákonů na pomoc obětem trestných činů tedy vyplynulo ze společenské potřeby, ale také z nutnosti implementace záruk daných mezinárodními dokumenty. V legislativách vyspělých států se v čím dál větší míře uplatňují prvky restorativní justice, která je výsledkem sociologického pohledu na trestněprávní problematiku. Ten spočívá v uvědomění státu, že selhal v jedné ze svých základních funkcí, a to v zabezpečení ochrany osob pod jeho jurisdikcí před protiprávními zásahy do jejich práv a svobod. Do České republiky se posun pozornosti od obviněného k oběti dostává s notným zpožděním v 90. letech minulého století. Do té doby byla účast obětí na trestním procesu omezena na postavení poškozeného v rámci tzv. adhezního řízení, tedy rozhodování o nároku na náhradu (pouze) majetkové újmy, což je charakteristický znak rakouské koncepce. V roce 1997 byl přijat první zákon upravující práva obětí č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, z jehož názvu na první pohled vyplývá, že se věnoval pouze omezené materii odškodňování obětí. Přesto se jednalo o významný krok, neboť právě pro účely tohoto zákona byl poprvé vymezen pojem oběti trestného činu. V současnosti se viktimologie stále více zaměřuje na praktickou pomoc a efektivní podporu obětí kriminality, umožňující zlepšení jejich postavení.⁹

1.2. Mezinárodní rozměr práv obětí

Základy současné právní úpravy pomoci obětem trestných činů, jak bylo naznačeno výše, je třeba hledat na mezinárodní úrovni. Od 80. let 20. stol. vládní mezinárodní organizace přijímaly dokumenty, jejichž cílem bylo vyvodit společné zásady ze zákonů na ochranu obětí trestných činů, které již obsahovaly právní řády některých jejich členských států a tuto úpravu

⁷ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 13-16, srov. VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. s. 176.

⁸ Victim Support založená ve Velké Británii roku 1974 nebo Bílý kruh založený v Německu roku 1976. Bílý kruh v současnosti působí též v Rakousku, Švýcarsku i v České republice. Více než třicet národních neziskových organizací zastřešuje Victim Support Europe, zřízená roku 1989.

⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*. op. cit., s. 176-178.

harmonizovat. Mezi prvními státy, které ve své legislativě zakotvily práva obětí jmenujme Velkou Británii (1964), Finsko (1973) či Irsko (1974).¹⁰

Na půdě OSN byla roku 1985 přijata Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci (zkráceně nazývána Deklarace OSN o obětech, dále také „Deklarace“).¹¹ Přestože nebyla právně závazná, stala se základním východiskem pro navazující normotvorbu, jak v rámci OSN, tak na úrovni členských států. Její zásadní význam spočívá ve stanovení minimálního standardu pro zacházení s oběťmi. Těmi se podle čl. 1 rozumí osoby, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda, včetně fyzické nebo psychické újmy, emocionálního strádání, majetkové škody nebo značné škody na jejich základních právech konáním nebo opomenutím, které je v rozporu s vnitrostátními zákony členských států včetně těch, které zakazují zneužití moci. Podle čl. 2 má být za oběť pokládána osoba bez ohledu na to, zda byl pachatel odhalen, zadržen, stíhán nebo odsouzen a také bez ohledu na příbuzenský vztah mezi obětí a pachatelem. Deklarace za určitých okolností přiznává postavení oběti i nejbližším členům rodiny, osobám v péči oběti, pozůstalým a osobám, které utrpěly újmu tím, že se pokusily pomoci oběti a zabránit její viktimizaci. Práva obětí diferencuje do čtyř základních okruhů – přístup k justici a spravedlivému zacházení v justičním systému, odškodnění obětí, finanční kompenzace ze strany státu a materiální, lékařská, psychologická a sociální pomoc poskytovaná prostřednictvím vládních i nevládních organizací.¹²

Na Deklaraci navázala OSN v roce 2000 přijetím Úmluvy proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, doplňujícím tuto Úmluvu.¹³ Nizozemský viktimolog Van Dijk provedl v roce 2006 vzájemnou analýzu těchto tří dokumentů, jejíž výsledky lze shrnout do deseti základních principů spravedlnosti pro oběti trestné činnosti:

- I. musí s nimi být zacházeno se soucitem a respektem,
- II. mají právo na informace o řízení,
- III. mají právo vyjádřit své názory, stanoviska a potřeby v průběhu řízení,
- IV. mají právo na bezplatnou právní pomoc,

¹⁰ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. s. 29., GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 5.

¹¹ Deklarace OSN č. 40/34 ze dne 29. 11. 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci (UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power zkráceně UN Victims Declaration).

¹² ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 506.

¹³ Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (zkráceně nazývaná UNTOC) ze dne 15. 11. 2000 přijata rezolucí č. 55/25 Valného shromáždění OSN a Protokol o obchodování s lidmi, který doplňuje Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému ze dne 15. 11. 2000.

- V. mají právo na ochranu soukromí a identity,
- VI. mají právo na ochranu před pomstou a zastrašováním,
- VII. mají právo, aby jim bylo umožněno účastnit se mediace, zprostředkování či urovnání sporu,
- VIII. mají právo na odškodnění pachatelem trestného činu,
- IX. mají právo na kompenzaci od státu v případě násilného trestného činu,
- X. mají právo na sociální pomoc a podporu.¹⁴

Bohatou činností v oblasti ochrany práv obětí vyvíjí také Rada Evropy. V roce 1983 byla přijata Evropská úmluva o odškodnění obětí násilných trestných činů,¹⁵ která (na rozdíl od proklamativních deklarácí OSN) závazně stanovila pravidla pro jejich odškodňování z veřejných rozpočtů. Obsahovala rovněž povinnost státních orgánů informovat potenciální žadatele o možnosti odškodnění a zdůraznila nutnost rozvoje mezinárodní spolupráce v této oblasti. Jelikož neměla bezprostřední účinky, musela být do národních legislativ transponována. Česká republika tento svůj závazek splnila přijetím již zmíněného zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Další regulace byla přijímána již pouze formou nezávazných doporučení. Za zmínku stojí například Doporučení Rady Evropy (85)11 o postavení obětí v rámci trestního práva a trestního procesu z roku 1985, obsahující podobné principy jako Deklarace OSN o obětech, či Doporučení Rady Evropy (87)21 o pomoci obětem trestných činů a prevenci viktimizace, zaměřující se na podporu nestátních organizací a projektů k uspokojování praktických potřeb obětí.¹⁶ Významným nástrojem při uplatňování práv obětí je i EÚLP, ačkoliv je nezmiňuje výslovně, tak za předpokladu, že má oběť možnost podle vnitrostátního práva podat v trestním řízení soukromou žalobu či návrh na zahájení adhezního řízení, stává se oběť subjektem práva na spravedlivý proces (čl. 6).¹⁷

Při uvádění národních úprav do souladu působí komplikace především nejednotností vymezení základních pojmů. Prvním bezprostředně závazným mezinárodním dokumentem vymezujícím oběť bylo až Rámcové rozhodnutí Rady EU z roku 2001 o postavení obětí v trestním řízení (dále také „Rámcové rozhodnutí“),¹⁸ které za oběť považuje fyzickou osobu,

¹⁴ VAN DIJK, J. J. M., Benchmarking Legislation on Crime Victims: The UN Victims Declaration of 1985. In VETERE, E., PEDRO, D., et al. *Victims of Crime and Abuse of Power: Festschrift in honour of Irene Melup*. [online]. Vienna, Austria: United Nations Press, 2005, 700 s. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/239843160_Benchmarking_legislation_on_crime_victims_The_UN_Victims_Declaration_of_1985, srov. RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. s. 30.

¹⁵ Evropská úmluva o odškodnění obětí násilných trestných činů č. 116 ze dne 24. 11. 1983, již Česká republika ratifikovala dne 8. 9. 2000, a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 141/2000 Sb. m. s.

¹⁶ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. op. cit., s. 44-49.

¹⁷ GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 5.

¹⁸ Rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení.

kteřá utrpěla újmu, včetně fyzického či psychického poškození, emocionálního utrpení nebo ekonomické ztráty, přímo způsobené konáním nebo nekonáním, které porušuje trestní právo členských států. Doporučení Rady Evropy (87)21 toto pojetí rozšiřuje o rodinné příslušníky a osoby závislé na přímé oběti trestného činu. Vůbec nejširší vymezení obsahuje Deklarace OSN o obětech, která za oběť považuje i osobu, které byla způsobena škoda při pokusu o pomoc oběti nebo při zabraňování její viktimizaci. Vzhledem k tomu, že o definici pojmu oběti nepaduje v mezinárodněprávní úpravě shoda, je okruh adresátů oprávnění roztržštěný.¹⁹

1.3. Legislativa Evropské unie (Evropských společenství)

Na trend upravování práv obětí zareagovala i Evropská unie potažmo Evropská společenství, avšak podstatně později a soustředěně se této problematice začala věnovat až s přelomem tisíciletí. Legislativní činnost unijních institucí se tak v této oblasti zaměřuje na harmonizaci postavení oběti, neboť ve většině právních řádů členských států již bylo upraveno, a to velmi rozmanitým způsobem. Závazné dokumenty se proto snaží respektovat národní úpravy a hojně používají slovních spojení v „souladu s vnitrostátní úpravou“ či „vhodným způsobem“.²⁰ První impuls k zahájení legislativních prací dal Vídeňský akční plán z roku 1998, kterým Evropská společenství vyzvala ke zpracování komparativní studie zaměřené na možnosti a způsoby odškodňování obětí trestných činů. Jejím výsledkem byla zpráva Evropské komise *Oběti trestné činnosti v EU: Úvahy o normách a opatřeních, jež je potřeba přijmout*, která si nekladla za cíl pouze úpravu odškodňování, ale komplexní zlepšení postavení obětí včetně preventivních opatření.²¹

V návaznosti na výsledky této zprávy přijala Rada EU v roce 2001 výše zmíněné Rámcové rozhodnutí, sbližující jak nastavená pravidla, tak uplatňovanou praxi ohledně postavení a základních oprávnění obětí. Ovšem rámcová rozhodnutí měla pouze nepřímý účinek, a nemohla působit závazně uvnitř vnitrostátního práva bez náležité recepce členskými státy. Implementace rámcových rozhodnutí v té době nebyla náležitě vynutitelná, neboť Evropský soudní dvůr ještě nebyl vybaven pravomocí rozhodovat o porušení povinností členskými státy. Van Dijk nabízí srovnání Rámcového rozhodnutí s jím formulovaným desaterem a konstatuje, že Rámcové rozhodnutí obsahuje většinu z těchto zásad, ačkoliv absentuje výslovné zakotvení

¹⁹ DANKOVÁ, K. *Pojem obet' trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte*. In JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. s. 109-110.

²⁰ GRÍVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 6.

²¹ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. s. 49-50.

závazku kompenzace škody státem a požadavku na sociální pomoc a podporu oběti. Zároveň ale dodává, že v mnoha ohledech jde Rámcové rozhodnutí svými požadavky nad rámec Deklarace OSN o obětech i Doporučení Rady Evropy (85)11.²²

Prvním závazným legislativním krokem bylo přijetí směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodnění obětí trestných činů, požadující, aby do roku 2005 členské státy uvedly do chodu vnitrostátní systém zajišťující spravedlivé a přiměřené odškodnění obětí úmyslných násilných trestných činů ze strany státu, a to bez ohledu na to, ve kterém členském státu se fyzická osoba stane obětí trestného činu. Tato směrnice reagovala na rozhodnutí Soudního dvora Evropských společenství ve věci *Cowan*, v němž bylo vysloveno, že zaručuje-li právo Evropských společenství fyzické osobě svobodu pohybu a pobytu v unijních státech, je nezbytné, aby byla osobě též zaručena ochrana před újmou ve stejné míře, jako je poskytována občanům daného státu. Český zákonodárce tyto požadavky promítl do právního řádu novelizací zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.²³

Druhým závazným dokumentem přijatým na půdě EU byla směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu, čímž se rozumí druh spolupráce s ostatními členskými státy. Cílem je zajistit, aby ochrana poskytovaná oběti trestného činu (popř. osobám blízkým) v jednom členském státu EU, která spočívá v uložení zákazu či omezení nebezpečné osobě, trvala a pokračovala také v kterémkoliv z dalších členských států, do něhož se oběť rozhodne přestěhovat. Evropský ochranný příkaz byl Českou republikou transponován novelou zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci. Mezi další významné unijní předpisy, zlepšující postavení obětí patří směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU z roku 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí.²⁴

Zatím posledním závazným unijním předpisem v této oblasti je směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu (dále také „Směrnice“), nahrazující výše uvedené Rámcové

²² VAN DIJK, J. J. M., Benchmarking Legislation on Crime Victims: The UN Victims Declaration of 1985. In VETERÉ, E., PEDRO, D., et al. *Victims of Crime and Abuse of Power: Festschrift in honour of Irene Melup*. [online]. Vienna, Austria: United Nations Press, 2005. 700 s. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/239843160_Benchmarking_legislation_on_crime_victims_The_UN_Victims_Declaration_of_1985., srov. RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. s. 40-41.

²³ Směrnice Rady 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů., RŮŽIČKA, M. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. op. cit., s. 57-58.

²⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu. GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 6-9.

rozhodnutí, které nebylo dostatečně naplněno národními úpravami.²⁵ Směrnice oproti Rámcovému rozhodnutí byla přijata v řádném legislativním procesu, má přímý účinek,²⁶ a členské státy jsou povinny ji transponovat. Pokud by tuto povinnost nesplnily, Komise se může u Evropského soudního dvora domáhat jejího splnění. Směrnice precizovala a rozšířila jednotlivá dílčí oprávnění obětí, změnila koncepci práva na poskytování informací ve smyslu zohledňování konkrétních potřeb a osobní situace oběti, prohloubila ochranu zvláště zranitelných obětí a rovněž rozšířila pojem oběti o tzv. oběti nepřímé.²⁷

Směrnice stanovila povinnost implementovat požadavky v ní obsažené do 16. listopadu 2015. Mohlo by se zdát, že český zákonodárce realizoval tuto povinnost poměrně promptně, zákon 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů, dále také „ZOTČ“) novelizující deset dalších zákonů začal platit 25. února 2013, účinnosti nabyl v části týkající se subjektů poskytujících pomoc obětem 1. dubna 2013 a ve zbytku 1. srpna 2013. Ovšem ve skutečnosti byla Směrnice přijata v průběhu komplikovaného a zdlouhavého legislativního procesu přijímání ZOTČ, jehož návrh vycházel z Rámcového rozhodnutí. Na Směrnici tak už zákonodárce vhodně nezareagoval, ačkoliv v důvodové zprávě tvrdí, že zákon je s ní v souladu. Tato naprosto zásadní Směrnice tak byla promítnuta do české legislativy pouze částečně a s nemalými nedostatky, zejména v oblasti práva na informace. Bylo tedy od počátku platnosti zákona jasné, že za účelem splnění implementační povinnosti, bude muset být novelizován.²⁸

Za účelem zhojení nesouladu ZOTČ se Směrnicí byla přijata novela zákonem č. 56/2017 Sb., nabývající účinnosti 1. dubna 2017 (dále také „Novela“). Otázkou, zda bylo novelizací ZOTČ dosaženo souladu se Směrnicí a unijním právem obecně se zabývá v část 2. a 6. této práce.

²⁵ Hodnotící zprávy Komise Evropských společenství COM (2004) 54 ze dne 16. února 2004 a COM (2009) 166 ze dne 20. dubna 2009.

²⁶ Pokud členský stát neprovede příslušnou směrnici ve stanovené lhůtě nebo ji neprovede řádně, může se jednotlivec dovolávat práv a povinností z ní plynoucích před národními institucemi.

²⁷ Obětí je fyzická osoba, která utrpěla újmu včetně fyzické, duševní či citové újmy či hmotnou ztrátu, které byly přímo způsobeny trestným činem (tzv. přímá oběť) a rodinný příslušník osoby, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, a který v důsledku smrti této osoby utrpěl újmu (tzv. nepřímá oběť) (čl. 2 odst. 1 Směrnice)., GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 8-9.

²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 14-15.

2. Základní pojmy

Stěžejními pojmy pro následující výklad jsou bezesporu *oběť* a *poškozený*. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o synonyma, jde o pojmy na sobě zcela nezávislé. Pojem *oběť* má více významů, je předmětem zkoumání kriminologie, kriminalistiky, psychologie, viktimologie, a je rovněž právní kategorií. V této části práce zodpovím, v jakém rozsahu se tyto pojmy překrývají, v čem se naopak liší, a proč je nutné je odlišovat.

2.1. Oběť

Pojem *oběť* je mnohovrstevnatý. Ačkoliv je ústředním předmětem viktimologie, o rozsahu jeho vymezení dosud nepanuje shoda. Tradiční definici formuloval Von Hentig. Podle něj se jedinec stává obětí, jestliže je objektivně narušeno jeho právo, a subjektivně je toto narušení prožíváno s nevolí nebo bolestí. Z pohledu všeobecné viktimologie, jakožto samostatné vědní disciplíny, se jedná o jedince nebo skupinu lidí, kteří z určitého důvodu utrpí újmu, a to nejen způsobenou kriminalitou, ale také zneužitím moci, přírodními katastrofami, rasovým pronásledováním, politickým útlakem, válkou, nehodou či chorobou. Lze se také setkat s názorem, že obětí je soubor morálních nebo právních pravidel, který je trestnou činností ohrožen, poškozen nebo zničen.²⁹

Trestní viktimologie (*penal victimology*)³⁰ jako součást kriminologie se omezuje na vnímání oběti v úzkém smyslu jakožto fyzické osoby, která utrpěla újmu (na životě, zdraví, majetku, cti či jiných právech) v důsledku trestného činu. Za oběti podle převažujícího názoru nelze považovat právnické osoby jakožto kolektivní subjekty, které nejsou schopné samostatného vnímání viktimizace. Oběti v úzkém smyslu lze rozdělit na oběti primární (přímé), sekundární (nepřímé) a terciární. Primární obětí se rozumí osoba bezprostředně dotčená trestným činem, přímo účastná na jeho genezi a průběhu (osoba okradená, znásilněná, zraněná). Za sekundární oběti jsou považováni příbuzní či osoby blízké oběti primární, které jsou s ní v bezprostředním kontaktu, ale následek trestného činu se jich týká pouze zprostředkovaně. Za terciární oběti trestní viktimologie označuje veřejnost, které je újma zprostředkována tiskem, televizí a jinými masmédií. Toto pojetí je ale příliš široké pro kriminologické zkoumání, které se omezuje pouze na oběti primární, ačkoliv v případech odškodňování a sociální pomoci své pojetí rozšiřuje o oběti vzdálenější.³¹

²⁹ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 18-19.

³⁰ Předmětem trestní viktimologie je zkoumání obětí skutků, které jsou trestnými činy.

³¹ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. op. cit., s. 19-20.

Zákonná definice *oběti* je klíčovým právním prostředkem zabezpečení ochrany a prosazování jejích práv a jim odpovídajících povinností. Jak již bylo zmíněno v úvodní kapitole, pojem se v českém právním řádu objevuje poprvé až se zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, je tedy výrazně mladší než pojem *poškozený*. Zákon vymezuje termín pouze pro účely odškodňování, čemuž odpovídá jeho úzký rozsah, dle ust. § 2 se obětí rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví a také osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat. V souvislosti s přijetím ZOTČ, který převážně zrušil výše zmíněný zákon, byla pro jeho účely právní kategorie oběti znovu definována a značně rozšířena. Dalšího zpřesnění se dočkala díky Novele, v současnosti tedy legální vymezení odpovídá obecnému vnímání obětí.³²

Podle ust. § 2 odst. 2 ZOTČ se obětí rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví,³³ způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.³⁴ Podle tohoto úvodního vymezení oběti není třeba, aby došlo k dokonání trestného činu, ale postačí, když trestný čin zůstane ve fázi přípravy či pokusu.³⁵ Zákonodárce vychází z psychologického faktu, že osoba, které hrozila újma zapříčiněná trestným činem, pociťuje stres z toho, že jí mohlo být ublíženo, čímž je naplněna podstata viktimizace a z ohroženého jedince se tak stává oběť. Nejasnost v tomto ohledu přináší formulace týkající se bezdůvodného obohacení, která z čistě jazykového hlediska vyžaduje, aby trestným činem skutečně došlo k obohacení. Podle Jelínka k objasnění pravého významu postačí logický výklad s ohledem na ústavní princip rovnosti, totiž že za oběť bude považována i osoba, na jejíž úkor se pachatel měl obohatit. Dle mého názoru pro tento závěr hovoří i tzv. presumpece postavení oběti (spojená s výslovným zákazem zneužití tohoto postavení) zakotvená v ust. § 3 odst. 1 ZOTČ, které říká, že za oběť je nutno považovat každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití

³² DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 48.

³³ Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření (ust. § 122 tr. zák.).

³⁴ Terminologie odpovídá dělení dle zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku – škoda (majetková újma), nemajetková újma a bezdůvodné obohacení. Škoda zahrnuje skutečnou škodu i ušlý zisk.

³⁵ Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně (ust. § 13 odst. 1 tr. zák.). Trestným činem se rozumí jen čin soudně trestný, a pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, též příprava k trestnému činu, pokus trestného činu, organizátorství, návod a pomoc (ust. § 111 tr. zák.).

postavení oběti podle ZOTČ.³⁶ *De lege ferenda* by přesto byla ideální změna znění výslovně považující za oběti i osoby, na jejichž úkor se pachatel měl obohatit.

Klíčovým faktorem pro přiznání statusu oběti trestného činu je rozlišování kategorií protiprávních činů – trestných činů a přestupků, které například u majetkových deliktů spočívá ve výši škody, u násilných deliktů zase v době trvání poruchy zdraví. O oběti ve smyslu ZOTČ lze hovořit v zásadě pouze v souvislosti s trestnými činy. Ovšem pro účely ZOTČ se za trestný čin považuje také čin jinak trestný (ust. § 2 odst. 1). Zákon vychází z poznatku psychologie, že ačkoliv skutek není trestným činem pro pachatelovu nedostatečnost v oblasti věku či přičetnosti, nemění to nic na tom, že jedinci byla újma způsobena stejně, jako by se jednalo o trestně odpovědného pachatele. Ovšem již zde narážíme na terminologický problém, neboť trestněprávní nauka vymezuje čin jinak trestný mnohem širěji. Zákon č. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže (dále také „ZSVM“) užívá toto spojení pro činy, jimž chybí formální znaky trestného činu. Trestní zákoník označuje za čin jinak trestný skutek spáchaný za okolnosti vylučující protiprávnost, také čin, u něhož chybí zavinění jako podmínka trestní odpovědnosti, a spáchání činu jinak trestného je tzv. objektivní podmínkou trestnosti v případě trestného činu opilství podle ust. § 360 tr. zák.³⁷ Zejména v případech okolností vylučujících protiprávnost by takto široký výklad šel zřejmě proti smyslu ZOTČ, zákazu zneužití postavení oběti a obecnému právnímu principu *nemo turpitudine suam allegare potest*.³⁸ Za oběť jistě nelze považovat útočníka, kterému byla způsobena újma na zdraví jednáním obránce v rámci nutné obrany. Odborníci na tuto terminologickou chybu upozorňovali již před přijetím zákona, a dokonce předložili různé varianty řešení.³⁹ Z mého pohledu by *de lege ferenda* situaci nejlépe vyřešil Jelínkův návrh výslovného uvedení, že se jedná o činy jinak trestné pro nedostatek zavinění, věku, přičetnosti či rozumové a mravní vyspělosti u mladistvých. Avšak odborná veřejnost nebyla vyslyšena ani při přijímání Novely, která tudíž v tomto ohledu nepřinesla řešení.⁴⁰

Pro okamžik přiznání práv a počátek poskytování péče obětem je klíčová zásada nezávislosti statusu oběti na trestním řízení, podle které na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen (ust. § 3 odst. 1 *in fine* ZOTČ). Je totiž nutné pomoci

³⁶ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 28-32.

³⁷ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 18., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit., s. 27.

³⁸ Nikdo nemůže mít prospěch z vlastního protiprávního jednání, respektive ze své vlastní nepoctivosti.

³⁹ JELÍNEK, J., PELC, V. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. *Bulletin advokacie*. Praha, 2015, č. 11, s. 19-23.

⁴⁰ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit., s. 27-28.

obětem překonat následky trestných činů co nejdříve a předcházet sekundární újmě, nelze čekat na výsledek trestního řízení.⁴¹

Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se za oběť též její příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu, pokud utrpěli v důsledku smrti oběti újmu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich (ust. § 2 odst. 3 ZOTČ). Jak vyplývá z tohoto ustanovení, ZOTČ hovoří o oběti nejen jako o oběti přímé, ale rozšiřuje pojetí i o nepřímé oběti, neboť došlo-li v důsledku trestného činu k usmrcení osoby, pociťují újmu i taxativně vypočtené osoby pozůstalé. Zatímco definice oběti přímé zůstala nezměněna, vymezení oběti nepřímé doznalo v důsledku novelizace významného zpřesnění. V původně přijatém znění ZOTČ vyžadoval, aby bylo postavení oběti pozůstalé osobě příznáno pouze v případě, že se zároveň jednalo o osobu blízkou, kterou sám nedefinoval, ale vystačil si s jejím pojetím dle trestního a občanského zákoníku.⁴² Takové vymezení nepřímých obětí na základě tzv. formální podmínky blízkosti bylo širší než znění Směrnice, neboť považovalo za oběti jmenované osoby bez ohledu na to, zda jim skutečně vznikla smrtí přímé oběti újma. K dosažení souladnosti ZOTČ se Směrnicí byla formální podmínka blízkosti Novelou nahrazena materiální podmínkou blízkosti, totiž že jmenovaným osobám musí smrtí přímé oběti vzniknout újma. Je tedy vyžadována určitá kvalita vztahů mezi osobami spočívající ve vzájemnosti. Ohledně této změny nepanoval jednotný názor, organizace pomáhající obětem In IUSTITIA, o.p.s. navrhovala v rámci svých praktických a legislativních doporučení k návrhu Novelu zachování původního znění s odůvodněním, že smrtí přímé oběti dojde vždy k traumatizaci jmenovaných osob, a nemělo by docházet k dalšímu posuzování, zda k újmě došlo či nikoliv.⁴³ Ačkoliv v tomto smyslu Novela zúžila okruh osob považovaných za oběti, soudím, že jde o logický krok, neboť nevznikla-li osobě pozůstalé smrtí přímé oběti újma, jen stěží je možné ji považovat za oběť daného trestného činu. Na druhou stranu byla množina obětí Novelou dále rozšířena o osoby, kterým přímá oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Vyživovací povinnost a její druhy jsou upraveny zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také „obč. zák.“ případně „NOZ“). Jedná se o vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí, vyživovací povinnost mezi příbuznými, vyživovací

⁴¹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 42., srov. DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 34.

⁴² Ust. § 125 tr. zák. a § 22 obč. zák.

⁴³ KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)* [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 9-10.

povinnost mezi manžely, výživné rozvedeného manžela, příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce.⁴⁴

2.1.1. Zvlášť zranitelná oběť

Ačkoliv o tom v ZOTČ nenajdeme výslovnou zmínku, jsou rozlišovány dva typy obětí, a to „prosté oběti“ a speciální kategorie obětí tzv. zvlášť zranitelné oběti, kterými se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odst. 2 nebo 3 rozumí:

- a) dítě,
- b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
- c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (ust. § 168 tr. zák.) nebo trestného činu teroristického útoku (ust. § 311 tr. zák.),
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní (ust. § 2 odst. 4 ZOTČ).

Zvláštní zranitelnost těchto osob spočívá v tom, že jsou vzhledem ke konkrétním okolnostem náchylnější k nebezpečí způsobení sekundární či opakované újmy, mohou být ze strany pachatele snadněji zstrašovány, nebo prožívat intenzivněji stres z úkonů v trestním řízení a z kontaktu s pachatelem. Ve snaze zabránit sekundární viktimizaci či reviktimizaci je tato kategorie obětí vybavena zvláštními oprávněními oproti „prosté oběti“ např. zvlášť zranitelné oběti mají právo na bezplatnou odbornou pomoc, právo na výslech prováděný zvlášť citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které činí tyto oběti zvlášť zranitelnými, či právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou označily za pachatele, s osobou podezřelou nebo

⁴⁴ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 32-33., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 11-14.

s osobou, proti níž se trestní řízení vede. Protože tato zvláštní zranitelnost může vyplývat z nejrůznějších faktorů (osobní charakteristiky, životní situace, provedení a povahy trestného činu), je jejich zákonné vymezení a zároveň praktické rozpoznání obzvláště obtížné, a nelze se spoléhat na pouhé zaškrtování formálních kritérií. Status zvláště zranitelné oběti není přiznáván na žádost, ale měl by být vzhledem k účelu ZOTČ udělen z úřední povinnosti při prvním styku oběti s orgánem činným v trestním řízení, neboť ovlivňuje mimo jiné rozsah jejich poučovací povinnosti. Potíže by neměly v praxi spočívat ve výkladu písmen a) a c), neboť přiznávají postavení zvláště zranitelné oběti bez dalšího. Interpretační problémy mohou ale nastat u písmen b) a d), které pro přiznání statusu zvláště zranitelné oběti kladou další podmínky, jejichž naplnění je nutné individuálně zkoumat vzhledem ke konkrétním okolnostem.⁴⁵

Neúplná transpozice Směrnice ve věci vymezení okruhu zvláště zranitelných obětí a jejich oprávnění byla jedním z hlavních důvodů pro novelizaci ZOTČ. Novela přinesla významné rozšíření okruhu a také zásadu presumpce zvláštní zranitelnosti oběti v případě pochybností (ust. § 3 odst. 1 ZOTČ).⁴⁶

Ad a): Dítětem je osoba mladší 18 let (ust. § 126 tr. zák. a čl. 1 Úmluvy OSN o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989). Písmena a) se novelizace nedotkla.⁴⁷

Ad b): Písmeno b) bylo rozšířeno o osoby vysokého věku. Na rozdíl od dětí, tedy osob nízkého věku, nepřiznává se osobám vysokého věku status zvláště zranitelné oběti automaticky, ale pouze při kumulativním splnění druhé podmínky, že vysoký věk a jeho průvodní jevy brání osobě plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy. Zákonodárce tím dává najevo, že vysoký věk sám o sobě není důvodem pro speciální zacházení. Dle důvodové zprávy byla tato kategorie zvláště zranitelných obětí rozšířena, neboť senioři se stávají čím dál častěji oběťmi různých druhů kriminality, zejména trestných činů proti majetku. Vymezení osob vysokého věku vychází z trestní praxe, která je definovala téměř před 50 lety jako příjemce starobního důchodu a osoby ve věku od 60 let, pokud dosud nemají nárok na starobní důchod. Avšak toto vymezení se vzhledem k měnícím se společenským poměrům, úrovni zdravotní a sociální péče, zdá být zastaralé, neboť lidský život se prodlužuje a dnešní šedesátníci se zpravidla těší lepší zdravotní kondici než osoby stejného věku před pěti desetiletími. Na základě publikací Světové zdravotnické organizace (WHO) i metodiky

⁴⁵ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 34-36., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 14-17.

⁴⁶ FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

⁴⁷ Úmluva OSN o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989, již Česká republika ratifikovala dne 7. 1. 1991., a která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb.

Ministerstva spravedlnosti pro vyplňování statistických listů obecnými soudy a státními zastupitelstvími by bylo vhodné věkovou hranici zvýšit na dosažení 65 let věku.⁴⁸

Ad c): Na základě požadavku čl. 22 odst. 3 Směrnice, aby byly řádně zohledněny *oběti terorismu*, bylo písm. c) oproti předchozímu znění rozšířeno o oběti trestného činu teroristického útoku (ust. § 311 tr. zák.). Avšak ani toto rozšíření není dostačující, neboť zůstávají opomenuty oběti trestného činu teroru (ust. § 312 tr. zák.), čímž zákon nedostává úpravě ve Směrnici, která vnímá *oběti terorismu* prismatem Rámcového rozhodnutí Rady EU 2002/475/SVV o boji proti terorismu.⁴⁹

Ad d): Další významnou změnu doznalo znění písm. d), které přiznává status zvláště zranitelné oběti za kumulativního splnění dvou podmínek. První z nich je spáchání taxativně uvedených trestných činů, které jsou ovšem vypočteny jejich typovým vymezením, a nikoliv citací konkrétních paragrafů, a druhou podmínkou jsou osobní poměry oběti, zvyšující riziko sekundární viktimizace, které jsou vypočteny demonstrativně. Nezisková organizace La Strada Česká republika, o.p.s. ve své evaluaci ZOTČ zákonodárci vytýká neúplnou transpozici osobních poměrů zvláštní zranitelnosti, mezi které výslovně nezařadil genderovou identitu oběti, ačkoliv Směrnice ji zohledňuje v odst. 56 preambule.⁵⁰ Dle mého názoru zákonodárce vhodně zvolil demonstrativní výčet okolností zvyšujících riziko sekundární viktimizace, mezi které lze jistě výkladem zařadit rovněž genderovou identitu oběti, nehledě na to, že preambule nemá normativní povahu. Taxativní výčet trestných činů byl Novelou významně rozšířen. Nyní lze tyto trestné činy rozřadit do pěti kategorií:

1. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, tj. trestné činy zejména podle hlavy III. tr. zák.⁵¹ Extenzivním výkladem se zahrnuje i trestný čin svádění k pohlavnímu styku (ust. § 202 tr. zák.) Ačkoliv je zařazen v hlavě IV., jeho objekt je obdobný chráněným hodnotám dle hlavy III.,⁵²

⁴⁸ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018., s. 17-20., Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony.

⁴⁹ KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)* [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 11-12., Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/475/SVV o boji proti terorismu.

⁵⁰ La Strada Česká republika, o.p.s. *Analýza zákona o obětech trestných činů* [online]. 2015 [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analýza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 5.

⁵¹ Kromě trestného činu soulože mezi příbuznými (ust. § 188 tr. zák.), u kterého ve většině případů nenalezneme obět.

⁵² Se zařazením tohoto trestného činu polemizuje část odborníků srov. GŘIVNA, T. In GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 171.

2. Trestné činy, které zahrnovaly násilí či pohrůžku násilí. Tím jsou míněny trestné činy, u nichž je násilí či pohrůžka násilím znakem skutkové podstaty, ale i trestné činy, u nichž je násilí či pohrůžka násilím součástí jednání pachatele,
3. Novelou přidané trestné činy, které zahrnovaly nátlak např. trestný čin nebezpečného pronásledování (ust. § 354 tr. zák.) a trestné činy pokrývající oblast domácího násilí,
4. Novelou přidané trestné činy páchané z nenávisti (*hate crimes*),⁵³ jakožto zákonného znaku trestného činu, ale rovněž jako okolnosti obecně přitěžující a zvláště přitěžující,
5. Novelou přidané trestné činy spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny.⁵⁴

Závěrem je třeba upozornit na to, že pokud by bylo postavení oběti či zvláště zranitelné oběti trestného činu osobě neoprávněně odepřeno, neexistuje proti tomuto rozhodnutí, které nemá formu usnesení, opravný prostředek. V úvahu by přicházelo pouze uplatnění odpovědnosti státu za nesprávný úřední postup dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, a akreditovaným subjektům poskytujících pomoc obětem by na základě stížnosti dotčené osoby mohla hrozit ztráta akreditace.⁵⁵

2.2. Poškozený

Na rozdíl od pojmu *oběť* má zakotvení termínu *poškozený* v českém právním řádu dlouholetou tradici. Jedná se o pojem trestního práva procesního označující jeden ze subjektů trestního řízení, který je zároveň procesní stranou dle ust. § 12 odst. 6 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále také „tr. řád“). Dle ust. § 43 odst. 1 tr. řádu je poškozeným ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Vymezení poškozeného je poměrně široké, trestní řád však přináší dvojí omezení. Prvním z nich je, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, ani ten, jemuž vzniklá újma nebyla způsobena zaviněním pachatele, nebo její vznik nebyl v příčinné souvislosti

⁵³ Trestné činy spáchané pro příslušnost k rase, etniku, národu, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob.

⁵⁴ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 37-39., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 20-25., FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

⁵⁵ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit., s. 41-42, DURDÍK, T. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 34.

s trestným činem (ust. § 43 odst. 2 tr. řádu). Druhé omezení platí pouze v řízení o narovnání, ve kterém je z výkonu práv poškozeného vyloučen jeho právní nástupce.⁵⁶

Trestní řád rozlišuje dvě skupiny poškozených:

- a. poškozený, který má právo žádat o náhradu škody, nemajetkové újmy způsobené trestným činem v penězích a vydání bezdůvodného obohacení, získaného na úkor poškozeného trestným činem,
- b. poškozený bez tohoto oprávnění.

Ačkoliv se odlišují procesními oprávněními, společně sdílejí postavení strany trestního řízení, na což přítomnost či nepřítomnost nároku nemá vliv. Pojem *poškozený* tedy nelze ztotožňovat se subjektem adhezního řízení, neboť poškozený nepřichází o svou pozici plným nahrazením škody, nemajetkové újmy či vydáním bezdůvodného obohacení, jeho oprávnění v trestním řízení jsou širší a postavení poškozeného přetrvává, i když ve smyslu ust. § 43 odst. 3 tr. řádu nemá právo uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení.⁵⁷

Zvláštní postavení poškozeného jako strany trestního řízení je založené jednou ze základních zásad trestního řízení, a to zásadou zvláštního šetrného přístupu k poškozenému (ust. § 2 odst. 15 tr. řádu), která byla do trestního řádu implementována prostřednictvím ZOTČ, ačkoliv obdobnou zásadu již obsahoval ZSVM. Jelínek soudí, že duplicita a nejednotnost této úpravy ukazuje na ne příliš vysokou úroveň českého trestního zákonodárství.⁵⁸ Vzhledem ke vztahu poškozeného k trestnému činu a jeho pachateli je zřejmé, že stojí na straně obžaloby společně se státním zástupcem, ačkoliv se jeho zájmy se liší od těch, které reprezentuje státní zástupce. Poškozený nemůže být zároveň spoluobviněným ani zúčastněnou osobou, tedy subjekty stojícími na straně obhajoby, na straně opačné.⁵⁹

V posledních letech je možné pozorovat tendence nárůstu počtu oprávnění poškozeného přesahující pouhou náhradu škody. Při rozšiřování práv poškozeného je nutné mít na zřeteli účel trestního řízení, kterým je náležitě zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů, za současného respektování základních práv a svobod účastníků řízení.⁶⁰ Toto omezení práv poškozeného účelem trestního řízení je výslovně vyjádřeno v trestním řádu – v případě, že by v řízení před soudem bylo nutné provádět rozsáhlé dokazování, jež by vedlo

⁵⁶ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 506., srov. JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Leges, 2018. Student. s. 262.

⁵⁷ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. op. cit., s. 506.

⁵⁸ JELÍNEK, J. Poškozený, jeho procesní práva a ochrana po novele trestního řádu provedené zákonem o obětech trestných činů. *Kriminalistika*. 2013, 46(3), s. 163.

⁵⁹ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. op. cit., s. 506.

⁶⁰ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. op. cit., s. 25.

k průtahům trestního řízení, je možné odkázat poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní či jiné řízení (ust. § 229 odst. 1). Pozitivně hodnoceno bývá větší zapojování poškozeného a zohledňování jeho zájmů při užití tzv. odklonů. Ačkoliv se teoretici ve výčtu odklonů neshodnou, z pohledu restorativní justice a jejího účelu lze za odklony považovat: podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, odstoupení od trestního stíhání, narovnání, trestní příkaz a sjednání dohody o vině a trestu. Urychlené vyřízení věci odklonem může zabránit vyostřování vztahu mezi poškozeným a pachatelem, ke kterému dlouhý soudní proces v negativním smyslu bezesporu přispívá.

Jelínek upozorňuje, že nárůst procesních oprávnění poškozeného by neměl vést ke „zrovnoprávnění“ s obviněným. Posilování práv poškozeného může být v konečném důsledku kontraproduktivní, vede totiž ke zvýšení náročnosti trestního řízení, jeho průtahům a paradoxně nemusí vůbec dojít k rychlému a efektivnímu uspokojení poškozeného.⁶¹ Stejného názoru je i Pelc, který pléduje pro zkvalitňování, kultivaci a precizaci jak právní úpravy, tak jejího praktického uplatňování orgány činnými v trestním řízení, spíše než pro další rozšiřování práv oběti/poškozeného, a to zejména ve vztahu k ochraně před sekundární viktimizací.⁶² Ostatně i Ústavní soud se několikrát vyjádřil tak, že zakotvení práv poškozeného v trestním řádu nezakládá žádné základní právo ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, ale chápe jej jako *beneficium legis*, určité dobrodiní, dané poškozenému zákonodárcem.⁶³

Na druhou stranu zaznívají i odborné názory, že práva poškozeného jsou chráněna nedostatečně, protože jeho možnost obrany proti meritornímu rozhodnutí je značně omezená (má možnost se odvolat pouze co do výroku o náhradě škody). Poměrně často se stává, že nárok poškozeného v adhezním řízení zůstane neuspokojen, buď z důvodu odkázání trestním soudem na civilní řízení či z důvodu nedobytnosti přiznané pohledávky za odsouzeným. Poškozený nemá možnost podávat ani mimořádné opravné prostředky. Část odborníků proto navrhuje další rozšiřování katalogu procesních oprávnění poškozeného.⁶⁴

⁶¹ JELÍNEK, J. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003. 36(2), s. 113.

⁶² PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 225.

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16.

⁶⁴ MUSIL, J. In GRIVNA, T. SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 148.

2.3. Srovnání pojmů

Jak bylo naznačeno výše, mezi pojmy *poškozený* ve smyslu trestního řádu a *oběť* ve smyslu ZOTČ nelze položit rovnítko, ale není možné je ani oddělit přísnou hranicí. Ačkoliv se v mnohých ohledech liší, mohou se částečně překrývat a nezřídka i splývat. Je velmi časté, že osoba v postavení oběti bude zároveň vystupovat v trestním řízení jako poškozený. Například aby poškozený mohl využít práva na učinění prohlášení o tom, jaký měl dopad spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život, musí být zároveň obětí dle ZOTČ. Spojení trestněprocesního institutu poškozeného s institutem oběti dle ZOTČ má vliv i na poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení dle ust. § 46 *in fine* tr. řádu, které hovoří o *poškozeném s postavením oběti*. Jednou ze situací, ve kterých oba pojmy splývají, je poskytování pomoci obětem trestných činů ze strany státních zástupců dle ust. § 4 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, přičemž tento zákon neodkazuje výslovně na ZOTČ ani jiný právní předpis a lze mít za to, že pomoc státních zástupců má být adresována obětem v širokém slova smyslu zahrnující i poškozené.⁶⁵

Tyto dva instituty je nutné odlišovat především proto, že s každým z nich je spojeno jiné procesní postavení, rozsah oprávnění a povinností. Poškozený je ryze procesním pojmem, jako subjekt (a strana) trestního řízení je nositelem procesních práv a povinností, kterými ovlivňuje průběh a výsledek trestního řízení, a které ve své podstatě slouží k dovršení účelu trestního řízení. Naproti tomu na oběť je třeba hledět spíše jako na subjekt zvláštní péče státu, neboť jí byla způsobena újma trestným činem, kterému stát nebyl schopen svou trestněprávní politikou zabránit. Úkolem státu je potom nabídnout oběti péči a případně ji i poskytnout.⁶⁶ Avšak pojem oběť má i své procesní aspekty, zastává specifickou roli v trestním řízení, a disponuje procesními oprávněními nezávislými na postavení poškozeného. Podle mého názoru to nejlépe dokládá právo oběti učinit v kterémkoliv stádiu trestního řízení prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život dle ust. § 22 ZOTČ, promítnutého do ust. § 43 odst. 4 tr. řádu. Oběť nezávisle na postavení poškozeného vykonává vlastní vliv na průběh řízení, což z ní činí subjekt trestního řízení. Zjednodušeně lze pro účely odlišení oběti a poškozeného konstatovat, že poškozený má právo na kompenzaci újmy pachatelem (obviněným), a újmu oběti

⁶⁵ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 227-228.

⁶⁶ GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 12-14., ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 506.

nahrazuje stát určitým plněním a zvláštním zacházením ze strany orgánů činných v trestním řízení.⁶⁷

Podle názoru Císařové by bylo nejlepším řešením, kdyby byla oběť trestného činu upravena trestním řádem jako samostatný subjekt, respektive strana trestního řízení, a to včetně problematiky náhrady újmy jí způsobené trestným činem. Poškozený by potom měl být chápán tak, jak tomu bylo do roku 1961, tedy pouze jako subjekt náhrady majetkové újmy, včetně újmy způsobené ublížením na zdraví, pokud vznikla újma majetková. Další vhodnou variantou by dle jejího názoru byla úprava otázky náhrady újmy oběti zcela mimo trestní řízení.⁶⁸

Pojem *poškozený* má užší význam než primární oběť, neboť k nabytí statusu oběti není nutné, aby byla trestným činem skutečně způsobena újma, postačí pouhá hrozba újmy, naproti tomu poškozenému musí být trestným činem újma reálně přivozena. Naopak institut poškozeného je v porovnání s obětí širší, neboť poškozeným se může stát i právní nástupce poškozeného, zatímco práva oběti jako příjemce zvláštní péče, nemohou být žádným způsobem převedena právním jednáním (odkoupena či darována) ani nemůže dojít k jejich přechodu na právního nástupce. Běžnou praxí bývá, že se poškozeným stane pojišťovna osoby trestným činem reálně poškozené postoupením její pohledávky (ust. § 45 odst. 3 tr. řádu).⁶⁹

Pojem *oběť* je v určitém ohledu užší, může se jí stát pouze fyzická osoba, protože jen ona je schopná svými smysly vnímat a prožívat újmu, ublížení, zranění a citovou ztrátu. Právnícká osoba jakožto umělá konstrukce těchto emocí schopna není, a není ani vystavena riziku opakované či sekundární viktimizace. Postavení poškozeného může mít jak fyzická, tak právnícká osoba, a to jak soukromého, tak veřejného práva. Ačkoliv se poškozené právnícké osobě nahrazuje pouze újma primární, u osoby fyzické se stát snaží i o prevenci vzniku sekundární újmy. V případě spáchání některých trestných činů je poškozeným ČR, například se jedná o trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (ust. § 240 tr. zák.). Poškozeným trestným činem poškození finančních zájmů Evropské unie se může stát pouze EU (ust. § 260 tr. zák.). Na druhou stranu je okruh obětí oproti poškozeným širší, neboť za oběti

⁶⁷ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činem a obete trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 221.

⁶⁸ CÍSAŘOVÁ, D. *Postavení poškozeného a oběti v českém právním řádu – úvahy de lege lata a de lege ferenda*. In JELÍNEK, J., IVOR, J. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. s. 317.

⁶⁹ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 227-228.

trestných činů jsou považovány i tzv. nepřímé oběti – osoby pozůstalé po osobě, které byla trestným činem způsobena smrt.⁷⁰

Rozdílná je také míra odčiňované újmy u obou institutů. Zatímco poškozenému je kompenzována újma, která je přímým následkem trestného činu (primární újma), u obětí se stát snaží i o prevenci vzniku sekundární újmy, která již není přímým následkem trestného činu, ale vzniká a je prohlubována v důsledku zacházení a postupu orgánů činných v trestním řízení, zdravotnických zařízení, subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů, obhájce obviněného, ostatních osob zúčastněných na trestním řízení nebo i médií a veřejnosti.⁷¹

Trestní řád umožňuje poškozenému, aby se vzdal svých procesních oprávnění výslovným prohlášením učiněným vůči příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, který v té době vede řízení (ust. § 43 odst. 5). Poškozený se vzdává svých procesních práv, nikoliv těch, která mají původ v právu hmotném. Nelze se tedy vzdát nároku na náhradu škody, ten může poškozený pouze neuplatnit. Pokud se poškozený rozhodne vzdát svých procesních práv, vzdá se jich všech, nelze se vzdát jen části z nich. Komentář ovšem připouští možnost zpětvzetí prohlášení o vzdání se práv poškozeného.⁷² Až do přijetí Novely obětem ZOTČ ani jiný právní předpis neumožňoval se výslovně vzdát svých oprávnění, to změnilo ustanovení § 13 věta třetí ZOTČ, které umožňuje oběti výslovně se vzdát svého práva na informace, o tomto oprávnění více v kapitole 5.2.2. této práce. Ve zbytku platí, že veškerá oprávnění obětí jsou založena na dobrovolnosti, a pokud jich oběť využít nechce, plně postačí, když je neuplatní.⁷³

⁷⁰ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 506., ŠÁMAL, P., *K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. s. 32-33.

⁷¹ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Leges, 2018. Student. s. 262-264.

⁷² ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. op. cit., s. 506.

⁷³ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 227-228.

3. Kriminologické/viktimologické aspekty problematiky

Téma pomoci obětem trestných činů má interdisciplinární povahu, při jeho zpracování se nelze omezit pouze na jeho dílčí aspekty, například jen na právní zajištění. Pokládám za nezbytné poskytnout komplexní pohled na problematiku, včetně vybraných relevantních poznatků z kriminologie, respektive viktimologie. Právě těch se týká třetí část práce. V první kapitole krátce představím několik nejzajímavějších typologií obětí dle uznávaných kriminologů/viktimologů. V druhé kapitole objasním rozdíly mezi primární, sekundární, terciární a opakovanou viktimizací, a rozeberu typy újmy, kterou mohou oběti v jejich důsledku utrpět.

3.1. Typologie obětí

V průběhu desetiletí se viktimologové snažili nalézt společné znaky obětí trestných činů a vytvořit ucelený klasifikační systém. Výsledkem je množství typologií dle rozmanitých hledisek. První a vůbec nejznámější z nich je typologie dle von Hentiga, kterou vytvořil zkoumáním psychologických, sociálních a biologických rizikových faktorů jak na straně oběti, tak pachatele. Zkoumání interakcí těchto faktorů se označuje jako dynamický přístup. Von Hentig oběti trestných činů dělí do tří kategorií, první z nich nazývá *všeobecné oběti*, druhou označuje jako *psychologické typy obětí* a poslední z nich je *spouštějící trpitel*. Mezi všeobecné oběti řadí zranitelné jedince z důvodu věku (mládež a seniory), ženy, duševně postižené a nepříčetné, imigranty a národnostní menšiny. Kategorie psychologických typů obětí podle něj sestává z jedinců deprimovaných, kterým chybí pud sebezáchovy, zništěných, nemravných, osamělých, utrápených, násilných (jimiž jsou původní útočníci, kteří se v důsledku konfrontace sami stanou oběťmi) a zablokovaných, kteří se nevzmohou na vlastní obranu. Poslední skupinou obětí jsou spouštějící trpitelé, kterými rozumí původní oběti, jež se v důsledku vlastní viktimizace za spolupůsobení dalších faktorů např. ztráty sebedůvěry, vrozené predispozice či působení alkoholu sami stanou pachateli trestných činů.⁷⁴ Čírtková soudí, že von Hentig vlastně sestavil výčet zranitelných obětí, respektive charakteristik, které zvyšují jejich vulnerabilitu.⁷⁵

Advokát a viktimolog B. Mendelsohn vypracoval na základě svých praktických zkušeností a rozhovorů se svědky typologii, která je vystavěná na vztahu oběti a pachatele. Podle něj se od sebe jednotlivé typy obětí odlišují mírou, kterou ke spáchání a průběhu trestného činu přispívají svými osobnostními vlastnostmi nebo životním stylem tzv. *victim precipitation*. Podle tohoto hlediska definoval šest kategorií obětí:

⁷⁴ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 28.

⁷⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. s. 14.

1. zcela nevinná oběť, která k trestnému činu nedala žádný podnět provokací nebo nezodpovědným chováním,
2. oběť s menším podílem viny, než jakou nese pachatel, ocitnuvší se bez svého úmyslu v nebezpečné situaci,
3. oběť nesoucí stejný podíl viny jako pachatel, například drogově závislé prostitutky,
4. oběť vinná více než pachatel, provokující či neovládající se,
5. oběť podstatně více vinná než pachatel nebo výlučně vinná, například útočník usmrcený v sebeobraně,
6. oběť simulující, imaginární či fiktivní, která předstírá, že se obětí stala.⁷⁶

Mendelsohnova klasifikace je založena na statickém přístupu a dle Čírtkové vyjadřuje stupnici očerňování obětí. Vzhledem k dynamickému vývoji kriminality a forem trestné činnosti se obě výše uvedené typologie stávají spíše překonanou historickou záležitostí, a jsou jen těžko aplikovatelné v současných podmínkách.⁷⁷

Modernější a dynamičtější přístup nabízí typologie dle E. A. Fattaha, kombinující přednosti předchozích dvou kategorizací, neboť dynamické faktory interakce oběti a pachatele souvisí s faktory statickými, tedy pevnými znaky oběti. Fattah definoval pět skupin obětí:

1. nezúčastněná oběť, která zapírá nebo projevuje odpor vůči činu a pachateli, oběť nemá podíl na zapříčinění trestného činu, trestný čin nemá „vztahovou“ vazbu,
2. latentní nebo predisponovaná oběť, která disponuje povahovými rysy, které ji předurčují k viktimizaci více než ostatní, má tendenci stát se vícekrát obětí stejného trestného činu, avšak její újma není formálně známá, velká latence se vyskytuje u obtížně kontrolovatelných jevů, jako je například násilí páchané v rodině,
3. oběť provokující pachatele, povzbuzující nebo jinak podporující vznik tzv. viktimogenní situace, která vede k deliktu,
4. zúčastněná oběť, spolupůsobí při deliktu zaujímáním pozitivního postoje k němu, delikt předchozí interakcí umožní, ulehčí nebo je na něm jinak angažovaná, čímž ovlivňuje motivaci pachatele,
5. falešná či nepravá oběť, je obětí jen na základě vlastního jednání.⁷⁸

Čírtková považuje za prakticky nejcennější tři typologie, první z nich je *typologie obětí podle zažitého trestného činu*, která víceméně odpovídá kategoriím deliktů dle kriminologie

⁷⁶ HOLCR, K. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student. s. 99.

⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. s. 14-15.

⁷⁸ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 30.

např. oběti fyzického násilí, oběti sexuálního násilí, oběti s majetkovou újmou, oběti podvodů atd. Druhou je typologie obětí podle reakce na trestný čin – oběť s expresivní reakcí, oběť odevzdaná či oběť aktivní. A poslední z nich je typologie podle interakce oběti a pachatele v době před, při a po spáchání trestného činu, která vychází právě z typologie E. A. Fattaha.⁷⁹

V české kriminologické literatuře je velmi často citovaná typologie B. Hołysta, která třídí oběti dle jejich „viny“ na dvě skupiny – oběti, které zavinily svou viktimizaci a oběti, které svou viktimizaci nezavinily. Obě skupiny Hołyst člení na dvě podskupiny, a to podle individuálního zavinění a zavinění příslušností k rizikové skupině. Za oběti, které svou viktimizaci individuálně zavinily, považuje například provokatéry, naopak individuální zavinění nespatřuje u občana, který byl okraden, přestože svůj majetek řádně zabezpečil. Rizikové skupiny rozlišuje podle toho, jak na ně společnost hledí, za rizikovou skupinu společností negativně hodnocenou označuje prostitutky, které si touto příslušností svou viktimizaci zavinily, na druhou stranu jsou podle něj rizikovou skupinou společensky hodnocenou pozitivně policisté, kteří si svou viktimizaci nezavinili.⁸⁰

Dalším z autorů, kteří předložili vlastní typologii obětí trestných činů, se stal v roce 1968 S. Schafer, který opět vycházel ze zavinění oběti a vztahu oběť-pachatel. Podle Schafera trestný čin není pouze individuálním činem, ale také sociálním jevem. Mezi oběti s nulovou mírou zodpovědnosti za trestný čin zařadil *oběti nesouvisející*, které se staly náhodným cílem pachatele, *biologicky slabé oběti* (staré či naopak velmi mladé jedince), *sociálně slabé oběti* (imigranti, menšiny) a *politické oběti* (příznivce opozice). Oběťmi s jistým stupněm zodpovědnosti jsou *oběti provokující*, vystavující se nebezpečným situacím svým nevhodným chováním či oblékáním. Oběti, které podle něj nesou plnou zodpovědnost, označuje za *oběti samoviktimizující*, a míní jimi jedince zapojené do drogové kriminality, prostituce, hazardu a dalších činností spojených s kriminalitou.⁸¹

Závěrem je nutné podotknout, že žádná z uvedených typologií není natolik ucelená a zohledňující všechna rozhodující kritéria natolik, aby mohla být univerzálně přijímána. Není možné sestavit výčet charakteristik obětí, situací a interakcí, které by předurčovaly oběti trestných činů. Za zcela zcestný Čírtková označuje předsudek, že riziko viktimizace zvyšuje atraktivní vzhled jedince, či způsob oblékání.⁸² Avšak pro takový mladý vědní obor, jakým je

⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. s. 14.

⁸⁰ HOŁYST, B. Rola ofiary w genezie zabójstwa. *Panstwo i Prawo*, 1964, č. 11, s. 746 a n. In GŘIVNA, T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 121.

⁸¹ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 32.

⁸² ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. op. cit., s. 24.

viktimologie, jsou i tyto neúplné klasifikace přínosné, neboť pomáhají formulovat pro ni klíčové otázky.⁸³

3.2. Újma oběti a viktimizace

Viktimizací se rozumí proces způsobování újmy, v jehož důsledku se z jedince stává oběť trestného činu. Tento děj začíná zpravidla vlastním útokem na oběť, ale její konec už není tak určitý. Z pohledu psychologie je újma způsobená trestným činem pouze prvním článkem, na který navazují další události působící oběti újmu.⁸⁴

Stejně jako lze klasifikovat oběti trestných činů, je možné i jejich újmu třídit dle různých hledisek. Prvním hlediskem je předmětná povaha – trestným činem může být způsobena újma na životě, zdraví, majetku, psychice, na cti či na jiných imateriálních chráněných statcích. Dalším kritériem je čas – v některých případech dochází k újmě okamžitě spácháním trestného činu, jindy se může újma projevit až po nějaké době od jeho spáchání. Doba trvání újmy se také různí od krátkého, přes střednědobé, dlouhodobé až po celoživotní trvání. Významné je i hledisko reparace újmy – některé druhy následků jsou poměrně snadno napravitelné např. újma majetková, jiné druhy mohou být naopak nenapravitelné. Klíčovým dělením je rozlišování újmy primární, která souvisí přímo s trestnou činností a újmou sekundární, která vzniká až v důsledku již spáchaného trestného činu, dle tohoto kritéria odborná literatura rozlišuje primární, sekundární a v některých případech i terciární viktimizaci.⁸⁵

3.2.1. Primární viktimizace

Primární viktimizací se rozumí proces způsobování újmy jedinci pachatelem, fakticky se časově kryje s dobou páchaní trestného činu. Primární újma je přímým, bezprostředním důsledkem trestného činu. Trestný čin pro oběť znamená silný životní otřes, vnímá jej jako svévolnou, nenadálou a nepředvídatelnou událost, která na ní zpravidla zanechá rány. Čírtková hovoří o třech druzích ran, které během primární viktimizace vznikají, a to rány fyzické spočívající v narušení fyzické integrity, rány finanční a rány emocionální. Druhy újmy jsou na sobě naprosto nezávislé, nezřídka se s emociálními ranami lze setkat u obětí, kterým přitom

⁸³ SCHWIND, H.-D. *Kriminologie, Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 2006. In HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice, s. 33.

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 102.

⁸⁵ MUSIL, J. In GRIVNA, T. SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 128.

nebyla způsobena fyzická újma ani finanční ztráty. Rozsah fyzické i finanční újmy je dán objektivně a oproti emocionální újmě není závislý na subjektivním vnímání oběti.⁸⁶

FYZICKÁ ÚJMA

Učebnice viktimologie kriminologa H. Wallace třídí fyzická zranění způsobená trestnými činy do čtyř kategorií:

- bezprostřední zranění, nezanechávající dlouhodobé stopy, jakými jsou například modřiny, pohmožděniny či zlomeniny,
- zranění zanechávající viditelné jizvy, nebo například ztracené zuby,
- neznámá dlouhotrvající zranění, jakými bývají důsledky sexuálních útoků, příkladem tedy mohou být léčitelné pohlavně přenosné choroby, ale třeba i virus HIV,
- a dlouhotrvající katastrofická zranění, způsobující změnu kvality života, jakými může být ztráta končetiny či invalidita, v jejichž důsledku jsou i rodinní příslušníci oběti nuceni ke změně životního stylu.⁸⁷

FINANČNÍ ÚJMA

Jak bylo řečeno výše, určení finanční újmy je poměrně snadné. Mezi snadno vyčíslitelné náklady obětí spojené s kriminalitou patří takové náklady, které mají svou cenu – přímá majetková újma, léčebné výlohy, výpadek příjmu v důsledku pracovní neschopnosti, náklady na právní služby spojené s odškodněním. Mezi obtížně vyčíslitelné položky finanční újmy patří bolestné a další nehmotné ztráty. Je bezesporu obtížné určit a vyčíslit nakolik byla snížena kvalita života oběti, či nakolik si oběť trestného činu směřujícího proti životu a zdraví váží svého života.⁸⁸

EMOCIONÁLNÍ ÚJMA

Naprosto zásadní je újma emocionální, ta vypovídá o skutečné hloubce primární viktimizace. Zejména na její nápravu cílí pomoc obětem, neboť emocionální rány jsou bezesporu nejhůře napravitelné, projevují se nejrůznějšími způsoby a v rozdílné intenzitě v závislosti na osobnosti oběti. Vyznačují se například vnitřním diskomfortem, napětím, úzkostmi, insomnií,

⁸⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 103.

⁸⁷ WALLACE, H., ROBERSON, C. *Victimology. Legal, Psychological and Social Perspectives*, 3. vyd. Boston: Pearson, 2011. In HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 39.

⁸⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. op. cit., s. 104.

fobiemi či depresivními stavy, pocitem zneuctění či stigmatizace, ztrátou důvěry, autonomie a kontroly, tedy schopnosti svou vlastní aktivitou překonávat vnější nepříznivé situace.⁸⁹

Prožívání újmy má svůj průběh a dynamiku, Baštecký definoval tři fáze prožívání újmy. V první fázi je jedinec šokován kritickou událostí, je zmatený či upadne do apatie a popírání. Druhou fází je nastupující předběžná adaptace, ve které oběť zpracovává prožité trauma, k trestnému činu se pocitově vrací, prožívá hluboký smutek a nezřídka i sebeobviňování. Poslední fází je konečná adaptace neboli zhojení, kdy se oběti podaří dovršit zpracování traumatu, a znovu se začleňuje do běžného společenského a pracovního života.⁹⁰

Kriminologické i psychologické výzkumy ukazují, že není možné předvídat reakci konkrétní oběti na konkrétní trestný čin. Vědecké zkoumání se soustředí na popis a klasifikaci jevů, které se vyskytují v prožívání a chování obětí v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě. Avšak stále není možné exaktně vysvětlit, proč jedna osoba prožívá stejný trestný čin jinak než osoba druhá, proč se jedna oběť snadno vyrovná s vážnou újmou a dosáhne plného zhojení, a druhá se není schopna vypořádat s následky minimálního rozsahu a upadne do tzv. posttraumatické stresové poruchy. Jako posttraumatická stresová porucha se označuje soubor projevů extrémně stresujícího zážitku spočívající v poruchách spánku, třasu, nervových ticích či nevolnosti, přičemž tyto následky se mohou objevit až po delším časovém období od prožité stresující události. Dalším klíčovým poznatkem viktimologie je, že všechny oběti prožívají krátkodobé následky trestného činu, ale pouze některé z nich vykazují následky dlouhodobé, oběti násilných či sexuálních trestných činů velmi často nesou celoživotní následky.⁹¹

Na současné úrovni poznání viktimologové vymezili tři skupiny tzv. previktimních faktorů, zahrnujících parametry primární viktimizace a události jí následující, které určují rozsah dopadu trestného činu na oběť, jsou jimi:

1. previktimní osobnost, tedy skutečnost, že osobnostní charakteristiky určují subjektivní závažnost prožívaných událostí,
2. okolnosti trestného činu a způsob reakce oběti
3. a reakce nejbližšího okolí.⁹²

⁸⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. s. 14-16.

⁹⁰ BAŠTECKÝ in HOLCR, K. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student. s. 98.

⁹¹ MUSIL, J. In GRIVNA, T. SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 129., ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 124-125.

⁹² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 108-113.

3.2.2. Sekundární viktimizace

Oproti viktimizaci primární, ke které při páchání trestného činu zpravidla dojde, a které se nelze spolehlivě vyhnout, k viktimizaci sekundární neboli druhotnému zraňování dojít může, ale nemusí. Sekundární viktimizaci lze charakterizovat jako všechny negativní vedlejší důsledky spáchaného trestného činu, které nastanou až po jeho skončení. Jejím výsledkem je druhotná újma. Obava oběti ze sekundární viktimizace bývá hlavní příčinou neoznamování trestných činů a obecně neochoty spolupráce s orgány činnými v trestním řízení. Čírtková shrnuje příčiny sekundární viktimizace takto: „*Příčiny sekundární viktimizace lze rozdělit na strukturální (vyplývající z formálních předpisů), sociálně psychologické (falešné mýty a stereotypy o obětech kriminality), individuální (postoje, kognitivní schémata jednotlivců, kteří profesionálně nebo privátně přicházejí do kontaktu s oběti).*“⁹³

Zdroji sekundární viktimizace mohou být zejména tři okruhy subjektů. Především se jím může stát pachatel trestného činu zastrašováním oběti. Dalším původcem sekundární újmy může být sociální prostředí oběti, a to jak blízké, kterým může být nevhodně reagující rodina, tak i vzdálené, např. sdělovací prostředky, zveřejňující podrobnosti o spáchaném činu. Posledním zdrojem sekundární viktimizace se mohou stát orgány činné v trestním řízení nešetřným přístupem k oběti, zejména při vedení svědeckého výslechu. Ale původcem sekundární viktimizace může být v podstatě každý, kdo se s obětí trestného činu setká. Nepříjemné může pro oběť být už první setkání se zdravotnickým personálem. Přístup orgánů činných v trestním řízení k obětem je upraven jak trestním řádem, tak především ZOTČ.⁹⁴ Riziko vzniku sekundární újmy je vyšší u určitých typů deliktů (např. u trestných činů proti důstojnosti v sexuální oblasti, domácího násilí či *hate crimes*, viz kapitola 2.1.1. o zvlášť zranitelných obětech), u medializovaných trestných činů, u obětí z řad veřejně známých osobností, nebo na vesnici či v malém městě, kde je nízký stupeň anonymity obětí.⁹⁵

V důsledku působení sekundární viktimizace vznikají sekundární rány, které mívají výlučně emocionální charakter a rovněž negativní sociální důsledky (někteří autoři hovoří o sociální újmě).⁹⁶ Újma způsobená sekundární viktimizací může být dokonce intenzivnější než újma primární. Její bolestivost spočívá v tom, že oběti je ubližováno, přestože trestný čin nespáchala ani nezavinila. Sekundární rány jsou ve většině případů reprezentovány třemi pocity,

⁹³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 17.

⁹⁴ MUSIL, J. In GRIVNA, T. SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 121.

⁹⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 69-70.

⁹⁶ HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 61.

a to pocitem nespravedlnosti, pocitem nedůstojnosti a pocitem izolace. Oběť se vypořádává s *pocitem nespravedlnosti*, který spočívá v nedostatku informací o průběhu trestního řízení, v jeho průtazích a odkládání soudních jednání, vyšetřování pachatele na svobodě či v jeho příliš mírném potrestání. Nespravedlnost vidí oběť i ve své nedostatečné ochraně ze strany státních orgánů, kterým z jejího pohledu slouží pouze jako zdroj informací pro vyšetřování trestného činu. *Pocit nedůstojnosti* spočívá v necitlivém přístupu jak orgánů činných v trestním řízení, například při vedení výslechu, tak v přístupu okolí, které nevhodně reaguje na viktimizaci oběti. Velkým zdrojem ponížení může být také senzacechtivost médií. S reakcí okolí souvisí i *pocit izolace*. Ačkoliv se blízcí třeba snaží pomoci oběti, komunikace s ní bývá strojená a nepřirozená, vede k ochladnutí konverzace a slábnutí kontaktů. Oběť tím získává pocit, že ji viktimizace navždy změnila.⁹⁷

Pro zkoumání následků sekundární viktimizace je nezbytné a zároveň velice obtížné odlišit sekundární rány od přetrvávajících emocionálních ran způsobených primární viktimizací. Jejich striktní oddělení není možné, neboť sekundární viktimizace neexistuje sama o sobě, ale přímo navazuje na viktimizaci primární. Hlavním následkem sekundární viktimizace je zostření dopadů primární viktimizace na psychiku oběti, tedy prohlubování psychických útrap způsobených trestným činem jako je strach, úzkost, nervozita, nespavost, deprese či paranoia. Může také ztěžovat průběh posttraumatické stresové poruchy, nebo ji může sama vyvolat. Psycholog M. Khan pro tento proces zavedl označení *kumulativní trauma*, které popisuje jako řetězec traumatizujících událostí, které sice samy o sobě nedosahují zraňující intenzity, ale jejich blízké časové napojení oslabuje rezistenci oběti vůči nim. Trestný čin a primární viktimizace spustí destabilizaci psychiky oběti, kterou sekundární viktimizace završí.⁹⁸

Je ovšem nutné rozlišovat stresovou zátěž, kterou s sebou přináší trestní řízení a sekundární viktimizaci. S trestním řízením je spojeno mnoho přechodně stresujících situací, zejména setkání s pachatelem (obviněným), s Policií ČR, znalci či soudem, nebo opakované výslechy. Ovšem pod pojmem *sekundární viktimizace* je třeba rozumět nadbytečné zraňování oběti trestného činu způsobené chybnou reakcí společnosti, institucí a jednotlivců na primární viktimizaci. V následujícím odstavci budou popsány nejčastější jevy působící sekundární újmu.⁹⁹

První z chybných a zraňujících reakcí okolí, se kterou se může oběť trestného činu setkat je její očeňování. Termín *blaming the victim* označuje konstatování, že oběť si vlastní viktimizaci zasloužila svým vzhledem, způsobem oblékání, chováním či životním stylem. Tyto

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 103-104.

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. s. 62.

⁹⁹ *Ibid.* s. 62-63.

argumenty bývají dále používány při vyšetřování trestného činu nebo v řízení před soudem pro snížení věrohodnosti oběti a její svědecké výpovědi. S tímto fenoménem souvisí i přenášení (spolu)viny na oběť, k čemuž má veřejnost dle průzkumů mínění sklony především u obětí znásilnění či domácího násilí. Hluboce zraňující účinky má na oběť nerespektování jejího soukromí či poškozování dobrého jména, proto bývají na požádání oběti její osobní údaje uchovávány odděleně od policejního či soudního spisu. Zdaleka nejčastěji se oběť setká se sekundární viktimizací v podobě bagatelizace rozsahu či závažnosti její újmy. Obzvláště destruktivní účinky má ignorování morální či psychické újmy. S tímto způsobem chování se oběť může setkat např. i při prvním kontaktu se zdravotníky, kteří se zajímají především o fyzickou stránku újmy oběti, ale traumatizace, kterou kriminální čin způsobí, zůstává přehlížena.¹⁰⁰

ZOTČ pro sekundární viktimizaci používá pojem *druhotná újma*, což je drobná nepřesnost, neboť druhotná újma je výsledkem sekundární viktimizace. ZOTČ druhotnou újmu pro vlastní účely vymezuje v ust. § 2 odst. 5, rozumí se jí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (dále také „Registr“), znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní. Jedním z cílů zákona je omezit riziko sekundární viktimizace ze strany Policie ČR a dalších orgánů činných v trestním řízení. Reakce rodiny či přátel, sousedů či kolegů lze jen těžko regulovat, ostatně z toho důvodu nejsou zákonem zařazeni mezi subjekty působící druhotnou újmu. Orgány činné v trestním řízení by měly s oběťmi zacházet co nejohleduplněji a nejšetrněji.¹⁰¹

ZOTČ zavazuje Policii ČR, orgány činné v trestním řízení a další orgány veřejné moci, subjekty zapsané v Registru, poskytovatele zdravotních služeb, znalce, tlumočnický, obhájce a sdělovací prostředky k předcházení druhotné újmě zásadou zvláštního přístupu k obětem trestných činů (ust. § 3 odst. 2). Všichni tito aktéři mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k ní zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Vůči oběti musí postupovat s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě. Tato základní zásada je dále

¹⁰⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. s. 63-66.

¹⁰¹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 39.

konkretizována, a druhotné újmě mají zabránit zejména ust. v dílu 5. hlavy II. ZOTČ, kde je výslovně zakotveno právo oběti na ochranu před druhotnou újmou a opatření k její prevenci.

3.2.3. Terciální viktimizace

Někteří autoři rozšiřují výčet druhů újmy, kterou může oběť trestného činu utrpět, o terciální újmu. Z psychologického hlediska se jedná o problém vyrovnávání se s prožitým traumatem, kdy u oběti nedochází ke konečnému zhojení bolesti, ačkoliv z objektivního hlediska byly všechny škody nahrazeny a újmy odčiněny. Kritická situace způsobí, že jedinec se není schopen navrátit ke svému původnímu životu před spácháním trestného činu, dochází k narušení osobnosti či radikální změně životního stylu. Vysvětlení pro neschopnost zpracování vytrpěné újmy psychologové hledají v osobnostním založení jedince.¹⁰²

3.2.4. Reviktimizace

Termínem reviktimizace se označuje opakovaná viktimizace již jednou viktimizované oběti. S opakovanou viktimizací se setkáváme především u obětí domácího násilí, loupeží, sexuálních deliktů či *hate crimes*. První a následná viktimizace mohou mít původ ve stejných či různých trestných činech. O reviktimizaci hovoříme, pokud mezi spácháním prvního a druhého trestného činu uplyne maximálně jeden rok. V poměrně nedávné době se začal komplexněji zkoumat fenomén mnohočetné oběti, viktimologům přestalo postačovat vysvětlení opakované viktimizace jedné osoby pouhou shodou nešťastných okolností, a dospěli k definici tzv. *predestinované oběti*. Predestinovaná oběť je nositelem zvláštních osobnostních rysů, pro které se znovu stává obětí trestných činů. Které konkrétní vlastnosti jsou na vině, však nebylo dlouhou dobu zřejmé, odpovědi přineslo až následné intenzivní zkoumání.¹⁰³

Viktimologové učinili překvapivé zjištění, že se nejedná o vlastnosti některých psychologických typů osobnosti, nejde o charakteristiky vrozené, ale získané prvotní viktimizací. Dá se tedy říci, že nejlepším prediktorem pro opakovanou viktimizaci jedince je jeho prvotní viktimizace. Pokud se jedinec stane obětí trestného činu, je velmi pravděpodobné, že k jeho viktimizaci dojde v blízké době znovu. Dle současných výzkumů platí teze, že s každým trestným činem spáchaným na oběti roste riziko, že na ní bude spáchán další trestný čin, nastanou mnohem těžší psychické obtíže, a zároveň klesá ochota oběti oznamovat jejich

¹⁰² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 102.

¹⁰³ *Ibid.* s. 118-122.

spáchání z důvodu klesající důvěry v policii. Tato zjištění vedla teoretiky k závěru o existenci *kariéry oběti*.¹⁰⁴

Model kariéry oběti, ačkoliv se jedná o viktimologický fenomén, začíná u pachatele trestného činu a předpokladu, že se chová víceméně racionálně a výběr oběti trestného činu staví na možnosti co největšího úspěchu jeho dokonání. V tomto ohledu je pro potenciálního pachatele nejlákavější snadno zranitelná oběť, nad kterou velmi jednoduše získá kontrolu. Jako zranitelnější se pachatelům jeví osoby, které vyzařují nižší životní energii, sociální schopnosti, slabost, pomalost a snadnou překonatelnost. A přesně tyto charakteristiky může vyvolat dříve spáchaný trestný čin, obětí se často zhroutí sebevědomí, a v důsledku prodělaného otřesu působí oslabeně. Dříve než se oběť vypořádá s první viktimizací, je snadnou kořistí pro další pachatele trestných činů. Čím hlouběji oběť trestný čin psychicky zasáhl, tím vyšší je její následná zranitelnost a pravděpodobnost opakované viktimizace. Kariéra oběti je proto nejzávažnějším možným následkem prvotního trestného činu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 118-122.

¹⁰⁵ Ibid.

4. Druhy pomoci obětem trestných činů

Jak bylo řečeno v historickém úvodu této práce (kap. 1.1.), oběť trestného činu byla dlouhodobě upozaděna zájmem o práva obžalovaného. Proto je pro pomoc obětem typické, že po dlouhá desetiletí byla poskytována především laiky sdruženými v dobrovolnických spolcích a nevládních organizacích. Teprve v 80. letech 20. stol. s činností mezinárodních organizací se začala obracet pozornost oblasti sociálních služeb a dalších institucí garantovaných státy na oběti. Na základě požadavků vytyčených mezinárodními úmluvami státy postupně implementují programy na pomoc obětem trestných činů a programy preventivní, orientující se na potenciální oběti trestných činů.

Programy by měly pokrývat zejména následující okruhy pomoci, služeb a péče: krizové intervence, zacílené na praktické řešení nastalé situace, zajišťované krizovými centry, v azylových domech či prostřednictvím linky důvěry; poradenství v různých oblastech; právní zastupování oběti; podporu a doprovod v průběhu soudního řízení, následnou podporu po ukončení vyšetřování případu; vzdělávání profesionálních pracovníků pomáhajících obětem; prevenci kriminality či podobné služby jakými jsou například kurzy sebeobrany; a osvětu občanů ohledně rozsahu práv obětí a obecně zvyšování jejich právního povědomí.¹⁰⁶

Lze rozlišovat pomoc všeobecného zaměření poskytovanou obětem veškeré kriminality a pomoc zaměřenou na jednotlivé typy obětí, které mají specifické potřeby. Dále můžeme pomoc dělit na peněžitou a nepeněžitou. Tu je třeba poskytnout v případech, kdy materiální pomoc nepředstavuje dostatečné zadostiučinění. Nepeněžitá pomoc může mít tři formy – psychologickou, sociální a právní.¹⁰⁷ Péči obětem poskytují subjekty státní, nestátní, charitativní i církevní. Primární zdroj podpory ale oběť většinou nalézá ve své rodině. Dle věcného zaměření a poskytovatele lze tedy rozlišovat několik základních druhů pomoci obětem, a to:

1. laickou pomoc,
2. odbornou psychologickou pomoc,
3. odbornou sociální pomoc,
4. odbornou právní pomoc.¹⁰⁸

¹⁰⁶ *Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. s. 21-22.

¹⁰⁷ MATZNER, J., Pomoc obětem (svědkům) trestných činů. *Právní prostor.cz* [online]. 2016 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu>.

¹⁰⁸ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profesie*. Praha: Grada, 2007. s. 126., srov. HOLCR, K. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student. s. 108.

Z praktických zkušeností lze dovodit, že zejména (ale nejen) zvláště zranitelné oběti mají zájem o komplexní pomoc, kdy je jeden poskytovatel schopen zajistit více než jeden druh pomoci, nejvyhledávanější je kombinace psychologické a právní pomoci.¹⁰⁹

4.1. Laická pomoc

Laickou pomocí obětem trestných činů se míní pomoc poskytovaná jejich nejbližším okolím, tedy rodinou a dalšími blízkými osobami. Právě jejich pomoc je pro oběť klíčová v procesu vyrovnávání se s prožitým traumatem, jehož podstatou je restrukturalizace krizové situace do podoby přijatelné vzpomínky. Bohužel ale ve společnosti nepřevládá povědomí o tom, jakým způsobem je vhodné reagovat na situaci, kdy se blízká osoba stane obětí, přitom nevhodná reakce může být spouštěčem sekundární viktimizace, jak bylo řečeno v předchozí kapitole. Pro jednání blízkých osob s oběti bylo zformulováno následujících šest doporučení.¹¹⁰

1. Zpracování pocitů viny. Blízcí by měli oběti vysvětlit, že trestný čin nebyl spáchán její vinou, ale vinou pachatele. Oběť si totiž neustále připomíná průběh trestného činu, a vyčítá si, že nezareagovala jinak a nezvrátila vývoj situace. Oběti je třeba připomenout, že ať se zachovala jakkoliv, krizovou situaci přestála a vyrovnala se s ní tak, jak za dané situace nejlépe dokázala.
2. Normalizace následků viktimizace. Typickými následky jsou poruchy v chování a prožívání, například spánkové poruchy, poruchy příjmu potravy či defenzivní vyhýbání se čemukoliv, co může oběti připomínat trestný čin. Ze strany rodiny je nutné oběti připomínat, že se jedná o naprosto normální projevy prožitého traumatu, které časem odezní. Pokud by tyto následky časem neodeznívaly, je vhodné, aby rodina zasáhla a pomohla vyhledat odbornou psychologickou pomoc.
3. Obnova pocitu bezpečí a schopnosti důvěřovat. Představa o spravedlivém světě, ve kterém se špatné věci stávají jen špatným nikoliv nevinným lidem, je v důsledku trestného činu výrazně otřesena. Přitom pro normální fungování osoby je nutné přiměřeně důvěřovat svému okolí i sobě samému. Právě rodina může oběti pomoci znovu vybudovat sebedůvěru i důvěru k druhým, a zabránit uzavírání se oběti před okolním světem.

¹⁰⁹ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 43.

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profesie*. Praha: Grada, 2007. s. 126-130.

4. Podpora vyjadřování emocí. Prožití viktimizace je pro osobu silným zážitkem, který je spojen s intenzivními emocemi, které se v ní nahromadí. Ventilováním těchto emocí se jejich intenzita oslabuje a dochází k jejich spotřebování. Právě důvěryhodná osoba, které se může oběť se svými pocity svěřit, je klíčová pro proces ventilace emocí.
5. Obnova víry ve vlastní schopnosti neboli obnova iluze kontroly. Trestný čin zasahuje do víry člověka, že má svůj život víceméně pod kontrolou a může jej vlastní aktivitou ovlivnit. Rodina by měla být místem absolutního bezpečí, ve kterém si oběť může projít všemi fázemi zpracovávání prožitého traumatu. Dále by měla přispívat k zapojování oběti do běžných činností, nejdříve samozřejmě do těch, které určitě zvládne, což pomůže budování jejího sebevědomí.
6. Podpora při řešení hlavních problémů obětí. Jedná se hlavně o asistenci a doprovod při různých vyšetřovacích úkonech v soudním řízení, vyhledání potřebných informací apod.

V rámci laické pomoci oběti trestného činu zavedl ZOTČ zcela nový procesní institut důvěrníka (ust. § 21 ZOTČ). Právo na doprovod oběti důvěrníkem blíže rozeberu v rámci hodnocení zákonné úpravy dílu 5. ZOTČ.

4.2. Psychologická pomoc

Odbornou psychologickou pomoc poskytovanou obětem trestných činů lze rozdělit na psychologickou první pomoc a následnou psychologickou péči. Psychologická první pomoc je poskytována již při prvotním kontaktu psychologů, ale i jiných odborníků (lékařů, policistů, záchranářů atd.) s obětí, a to nejčastěji přímo na místě činu. Bezodkladný psychologický zásah v době těsně po činu je klíčovým momentem v překonání velice náročné životní situace, neboť traumatizované osoby se nacházejí v šoku, mají pocit bezmoci, jsou značně sugestibilní a křehké. Tato první pomoc je zaměřena na co nejrychlejší a nejefektivnější psychickou stabilizaci a navrácení pocitu bezpečí oběti trestného činu. Pocit bezpečí je nutno navodit jak ve smyslu vnější jistoty, aby oběť získala pocit, že nebezpečí pominulo, tak i vnitřní jistoty, že má oběť opět kontrolu nad sebou samým. Třemi základními pilíři psychologické první pomoci jsou:

1. Poskytnutí informací, zejména o tom, jaké reakce na krizovou situaci na sobě může oběť pozorovat, a ujistit ji o jejich normálnosti, přestože v oběti mohou vzbuzovat strach svou nekontrolovatelností. Dále by měla být oběť informována o tom, na koho se může obrátit

v případě potřeby. Jelikož kognitivní funkce mohou být těsně po činu sníženy, doporučuje se poskytovat tyto informace i písemně.

2. Intervence, které směřují ke snižování stresu, zklidnění psychiky, zvládnutí strachu a povzbuzení vlastních sil k překonání traumatizující situace. Poradce by měl komunikovat empaticky, ale zároveň co nejvěcněji a nejpřesněji. Intervence spočívá i ve vedení a usměrňování oběti k návratu do normálu.
3. Identifikace rizikových osob, za které se považují osoby zranitelné, náchylnější ke vzniku dlouhodobých a přetrvávajících následků, a to jak fyzických, tak psychických či sociálních. Indikátory mohou být dřívější zdravotní potíže, opakovaná viktimizace, nedostatečné podpůrné zázemí, nízký či naopak vysoký věk oběti.¹¹¹

Následnou psychologickou péčí praktická viktimologie míní všechny podoby psychologické pomoci, pro které je charakteristické, že probíhají delší časové období, a jsou založeny na opakovaných setkáních s obětí. Následná psychologická péče bývá poskytována obětem, které byly vyhodnoceny jako rizikové či slovy ZOTČ zvláště zranitelné, nebo v případě že oběť sama o takovou následnou péči požádá. Následnou psychologickou péčí nejčastěji využívají oběti násilných trestných činů, oběti reviktimizované, pozůstalí, či oběti zasažené sekundární viktimizací. Mezi druhy následné psychologické pomoci se řadí jak prezenční formy, jakými jsou například docházení do psychologické poradny, návštěvy klinických psychologů, v nejzávažnějších případech i hospitalizace v psychiatrickém zařízení, tak i distanční formy, které jsou čím dál častěji využívány, zejména prostřednictvím internetu.¹¹²

Na základě ust. § 4 ZOTČ je poskytováno psychologické poradenství coby odborná pomoc subjekty zapsanými v Registru. Pro poskytování psychologického poradenství získávají subjekty oprávnění za podmínek stanovených ust. § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále také „zákon o sociálních službách“), v rámci registrované služby *odborné sociální poradenství*. Poskytovatelé psychologických služeb podléhají kontrolní pravomoci Ministerstva práce a sociálních věcí.¹¹³

4.3. Sociální pomoc

Vstupem do EU v roce 2004 se Česká republika zavázala k poskytování stejných standardů v sociální péči o oběti kriminality, jako těch dostupných ve stávajících členských

¹¹¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. s. 131-135.

¹¹² *Ibid.* s. 139-141.

¹¹³ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 42.

státech EU. Přičemž k takové změně nepostačí pouhá úprava legislativy, ale je nutné na rozšiřování služeb upozornit i kvalifikované odborníky, přizpůsobit dosavadní praxi a propojit poskytování sociálních služeb státními institucemi a nestátními organizacemi, které v této oblasti sehrávají podstatnou úlohu. Bohužel u nás stále tyto služby nejsou natolik provázané, aby tvořily komplexní systém, a je proto na místě se inspirovat zahraničními modely.¹¹⁴

Jedna z nejvýznamnějších nevládních mezinárodních organizací zaměřujících se na pomoc obětem trestných činů *Victim Support Europe* vydala v roce 1998 Deklaraci sociálních práv obětí trestných činů, která zakotvila základní principy poskytování sociální pomoci obětem, z nichž nejvýznamnějšími jsou tyto:

- Jelikož se demokratické společnosti zavázaly chránit své občany před kriminalitou, nesou právě ony odpovědnost za stav obětí trestné činnosti. Snaha o zlepšení postavení obětí je proto součástí společenské kultury.
- Odborníci a zaměstnanci státní sociální sítě by se měli svým přístupem a chováním snažit vyvarovat omylům působícím sekundární viktimizaci.
- Sankce proti pachatelům a platby odškodného ze strany státu nebo zvláštních fondů poskytují pouze částečnou náhradu obětem, mnohem účinnější je nabídka komplexní pomoci na základě skutečného porozumění.
- Stejně jako pachatelům, respektive odsouzeným, i obětem by měly být nabízeny efektivní programy společenské reintegrace.
- Instituce poskytující pomoc obětem, a to jak veřejné, tak soukromé, musí své služby poskytovat zcela důvěrně a chránit tak soukromí a důstojnost obětí.
- O oběť musí být pečováno bez diskriminace, bez ohledu na její věk, pohlaví, rasu, náboženství či politický názor.
- Veřejné služby a jiné organizace by měly obětem poskytovat komplexní informace o jejich právech a způsobech, jak těchto práv účinně dosáhnout.
- Viktimizaci by měl zohlednit i zaměstnavatel, oběti by měla být nabídnuta zvláštní dovolená.
- Bezplatnost systému služeb pro oběti by měla být považována za její základní právo, a jako o takové, by o něj měla usilovat vláda každé země.¹¹⁵

¹¹⁴ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. s. 141-144.

¹¹⁵ Statement of the Social Rights of Victims of Crime. [online]. 1998 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: https://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/files_mf/1348591383social_rights.pdf. Překlad deklarace byl publikován v časopisu České vězeňství. Praha. 2003. č. 3/2003, 22 an.

Na základě ust. § 4 ZOTČ je poskytováno sociální poradenství coby odborná pomoc subjekty zapsanými v Registru. Pro poskytování sociálního poradenství subjekty získávají oprávnění za podmínek stanovených ust. § 37 zákona o sociálních službách, v rámci registrovaných služeb *základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství*. Poskytovatelé sociálních služeb podléhají kontrolní pravomoci Ministerstva práce a sociálních věcí. *Základní sociální poradenství* spočívá v poskytování informací obětem, které jim mohou pomoci v řešení nastalé sociální situace, jež vznikla nebo se zhoršila v důsledku viktimizace. V rámci *odborného sociálního poradenství*, které je zaměřeno přímo na určitou sociální skupinu, sociální pracovníci usilují zejména o zajištění kontaktu se sociálním prostředím oběti, věnují se sociálně-terapeutické činnosti, poskytují pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů oběti, a asistují při vyřizování jejich osobních záležitostí. *Odborné sociální poradenství* je poskytováno specializovanými poradnami, např. pro oběti trestných činů či domácího násilí.¹¹⁶

4.4. Právní pomoc

Současná právní úprava v ZOTČ rozlišuje dvě formy pomoci v oblasti práva, a to právní pomoc a poskytování právních informací (ust. § 6 ZOTČ). *Právní pomocí* se míní zastupování před soudy a úřady, právní porady a zpracovávání právních rozborů, v oblasti pomoci obětem trestných činů, především potom služby zmocněnce poškozenému. Obsahem právní pomoci má být především nabídnutí alternativ dalšího možného postupu, a to včetně vyhodnocení a vysvětlení těchto kroků, jejich možných dopadů a dalších souvislostí. Poskytovatelem právní pomoci ve smyslu ZOTČ může být každá osoba, ovšem za úplaty smí obětem poskytovat právní pomoc pouze advokát (§ 6 odst. 2 ZOTČ).¹¹⁷

Pod pojmem *poskytování právních informací* si zákonodárce dle důvodové zprávy k ZOTČ představuje poskytování informací dle tohoto zákona, přičemž jejími poskytovateli mají být akreditované subjekty a Probační a mediační služba. Jedná se tedy o jednu ze dvou akreditací dle ZOTČ, kterou může subjekt získat v případě, že v něm působí nejméně jedna fyzická osoba, která má magisterské vzdělání v oboru právo (druhou akreditaci lze získat k poskytování restorativních programů). Není ale vyloučeno, aby se poskytování právních informací týkalo i jiné úpravy než práv obětí, zejména připadá v úvahu úprava trestněprávní dle tr. řádu či občanskoprávní týkající se možnosti podání civilní žaloby dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský

¹¹⁶ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 42-43.

¹¹⁷ GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 48.

soudní řád (dále také „občanský soudní řád“ případně „OSŘ“), nebo uplatňování práva na peněžitou pomoc ze strany státu. Je ale nutné nepřekročit meze poskytování právních informací směrem k poskytování právní pomoci, ke které jsou oprávněni pouze advokáti, jak bylo řečeno výše. Akreditované subjekty podléhají kontrolní pravomoci Ministerstva spravedlnosti, jehož prostřednictvím jim stát poskytuje dotace ze státního rozpočtu (ust. § 38 ZOTČ).¹¹⁸

Velice užitečným se v praxi jeví být spojení pomoci právní s pomocí psychologickou, které v sobě spojují specializované organizace a instituce.¹¹⁹

4.5. Restorativní programy

V současné době je možné pozorovat celoevropské posilující tendence implementování prvků restorativní justice. Typickým prvkem restorativní justice jsou restorativní programy, které si kladou za cíl obnovení stavu, který byl narušen v důsledku spáchání trestného činu. Náprava má být zjednána v rámci *restorativního procesu*, kterým se rozumí postup, v jehož rámci se pachatel a jednotlivci dotčení trestným činem, zejména oběti, aktivně účastní řešení poškozených vztahů. *Restorativním výsledkem* pak má být zejména resocializace pachatele, tedy jeho začlenění zpět do společnosti a náprava vztahu mezi ním a obětí, v širším smyslu mezi komunitou pachatele a komunitou obětí.¹²⁰

Nejdůležitějším z těchto programů je mediace, jejíž výsledkem má být mediační dohoda představující jakési usmíření mezi obětí a pachatelem trestného činu obsahující způsob odčinění majetkové i nemajetkové újmy. Mediací v rámci restorativní justice se rozumí mimosoudní zprostředkování řešení konfliktu nezávislou třetí osobou. Využívané je nejčastěji v přípravném řízení s cílem vyřešení věci tzv. odklonem a nelze ji ztotožňovat s občanskoprávní mediací. Základním prvkem mediace je dobrovolnost, oběť nesmí být v žádném případě nucena se jí účastnit. Pachatel musí projevit ochotu uznat svou vinu, a pokusit se o nápravu poškozeného vztahu. Nezávislým třetím je osoba mediátora, která by měla být pro obě strany maximálně důvěryhodná, a jejímž úkolem je navodit atmosféru příhodnou pro odčinění viny a odpuštění v rámci osobního setkání. Mediační dohoda potom nejčastěji obsahuje povinnost k náhradě škody nebo uložení veřejně prospěšných prací pachatelů. Dalšími typy restorativních programů

¹¹⁸ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 43., VÁLKOVÁ, H., GRÍVNA, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*, 2013, 12(4), 83-87., Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

¹¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profesie*. Praha: Grada, 2007. s. 149-153.

¹²⁰ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., 2018. s. 44.

jsou *rodinné konference*, tedy diskuse s nejbližší rodinou oběti, nebo také tzv. *sentencing circles*, jakési mimosoudní projednání věci se zástupci dotčeného sociálního prostředí.¹²¹

Termíny užívané v rámci restorativní justice definovala v roce 2002 Hospodářská a sociální rada OSN v Rezoluci o základních zásadách použití restorativních programů v trestních věcech. Ačkoliv restorativní programy mohou být pro obě strany velmi prospěšné, je třeba upozornit na jejich úskalí. Především je nutné zabránit sekundární viktimizaci či reviktimizaci oběti, nebo jejímu zastrašování. Poskytovatel restorativních programů musí řádně vyhodnotit vhodnost jejich aplikace na základě povahy a závažnosti trestného činu, osobnosti pachatele z hlediska jeho nebezpečnosti a možnosti nápravy, závažnosti viktimizace oběti a osobnosti oběti dle její zranitelnosti. Právě poskytovatel musí rozhodnout, zda je pro bezpečnost oběti vhodné restorativní program zahájit či v něm pokračovat.¹²²

Tato oblast pomoci obětem představuje obrovský nevyužitý potenciál nevládních organizací, které pro poskytování restorativních programů mohou získat akreditaci a čerpat státní podporu prostřednictvím dotací. V ČR je dosud jediným poskytovatelem restorativních programů Probační a mediační služba (dále také „PMS“), která je organizační složkou státu vytvořenou zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále také „zákon o PMS“), jejíž úkoly vykonávají probační úředníci a asistenti soustředění ve střediscích působících při okresních soudech. Střediska PMS jsou dle ust. § 4 zákona o PMS a ust. § 48 odst. 1 písm. d) ZOTČ *ex lege* poskytovateli bezplatné pomoci obětem trestných činů, především v oblasti poskytování právních informací, asistenci oběti při uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, podání žádosti o poskytnutí peněžité pomoci státu, formulaci prohlášení o dopadu trestného činu na její život, a probační úředníci mohou mít také postavení zmocněnců poškozených a důvěrníků obětí. Střediska tedy nepotřebují k vyjmenovaným činnostem akreditaci, což ale znamená, že se na ně nevztahují podmínky pro její zisk tedy například standardy kvality služeb.¹²³ V každé věci, ve které působí PMS, a je znám poškozený, má probační úředník povinnost jej kontaktovat telefonicky či písemně s nabídkou dobrovolné spolupráce. V rámci projektu *Proč zrovna já? II*, realizovaného od roku 2016, byla při každém středisku vytvořena funkce poradce pro oběti a jsou pravidelně pořádána setkání tzv. *Týmů pro oběti trestných činů*, kterých se účastní neziskové organizace, orgány

¹²¹ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Leges, 2018. Student. s. 289-290.

¹²² JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 49., Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 ze dne 24. 7. 2002 o základních zásadách použití restorativních programů v trestních věcech.

¹²³ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů.

činné v trestním řízení, zástupci vězeňské služby a zdravotnická zařízení po celé ČR, která jsou koordinovaná právě PMS.¹²⁴

Probační a mediační služba podle poslední statistiky v roce 2018 poskytla pomoc 9360 obětem trestných činů. V naprosté většině se jednalo o pomoc dospělé oběti (90 % případů), 5 % obětí tvořili důchodci a zbytek děti a mladiství, přičemž ze dvou třetin se jednalo o ženy. Ve třetině případů se jednalo o oběti trestných činů proti majetku a čtvrtinu klientů tvořily oběti násilné trestné činnosti. Od roku 2013, kdy se začaly vést oficiální statistiky, PMS spolupracovala s 35 000 oběťmi.¹²⁵

4.6. Peněžité pomoc státu

Jedním z nejčastějších problémů, se kterými se musí oběť po spáchaném trestném činu vypořádávat, je nedostatek finančních prostředků. Děje se tak například z důvodu dlouhodobé pracovní neschopnosti, která může vést až ke ztrátě zaměstnání, vysokých nákladů na léčení či odbornou pomoc, nebo ztráty osoby, která se podílela na nákladech domácnosti. K překonání této nelehké situace poskytuje stát obětem finanční kompenzaci nazývanou *peněžité pomoc státu*, jinak také *odškodnění*. Ta je nejběžnější formou pomoci oběti ze strany státu.¹²⁶

Trestněprávní nauka zformulovala čtyři teorie zdůvodňující poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů. První z nich je tzv. *teorie právní křivdy*, podle níž je stát povinen chránit své občany před kriminalitou. Pokud stát v této své povinnosti selže, je založena sekundární povinnost státu odškodnit oběť. Druhá teorie je nazývána *teorií sociálního kontraktu*, jejíž princip je podobný, ovšem povinnost státu odškodnit oběť je pouze povinností morální, nikoliv zákonnou, neboť povinnost zabránit páchání trestných činů vyplývá pouze ze společenského kontraktu. Třetí teorií je tzv. *teorie pojištění*, která považuje odškodnění za typ sociálního pojištění při rozdělování ztrát a rizika spáchání trestného činu. A poslední, *teorie utility*,

¹²⁴ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Leges, 2018. Student. s. 284-285., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 53., osobní konzultace s Mgr. Ivanou Černou, probační úřednicí.

¹²⁵ Psychická podpora i osvěta. Probační a mediační služba loni pomohla 9360 obětem trestných činů. *iROZHLAS.cz* [online]. 2019 [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/trestny-cin-probacni-a-mediacni-sluzba-obeti-trestnych-cinu-pomoc_1902221811_dbr., Statistika PMS 2018. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 2018 [cit. 2020-01-07]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/010118_311218_Statistika_PMS_CR_pro_www.pdf.

¹²⁶ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 48., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 123-125.

považuje finanční kompenzaci za jakési uznání státu za to, že oběť spolupracovala s orgány činnými v trestním řízení při objasňování trestné činnosti.¹²⁷

Peněžitou pomoc státu původně upravoval zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. V roce 2013 byl zákon pro přehlednost a ucelenost úpravy práv obětí v rozsahu odškodnění zrušen (ovšem zbylé části, upravující jiné záležitosti než odškodňování, jsou dosud platné), a převzat do ZOTČ, neboť systém odškodňování fungoval poměrně efektivně. Zároveň byl významně rozšířen okruh oprávněných žadatelů, a došlo k prodloužení lhůt pro podání žádosti, zvýšení poskytovaných částek a k úpravě informační povinnosti o této formě pomoci. Peněžítá pomoc státu má charakter jednorázového příspěvku, poskytovaného za účelem překlenutí nastalé nepříznivé sociální situace, jehož výše je odstupňována paušálními částkami. Aby byla peněžítá pomoc schopná plnit svůj účel, měla by přijít v co nejkratší době po spáchání trestného činu. Mezi podmínky jejího poskytnutí patří ochota oběti spolupracovat při vyšetřování trestného činu s orgány činnými v trestním řízení. Stát na sebe *de facto* přebírá povinnost k náhradě škody i v případech, kdy pachatel trestného činu zůstává neodhalen, nelze jej trestně stíhat nebo potrestat, či není schopen nahradit oběti škodu pro svou nemajetnost. Odškodnění oběti je tak založeno na principu subsidiarity a principu solidarity společnosti s oběťmi kriminality.¹²⁸

S užíváním pojmu *odškodnění* pro peněžitou pomoc státu obětem trestných činů část teorie nesouhlasí, neboť se nejedná o náhradu škody *stricto sensu*, a považuje ji spíše za sociální dávku *sui generis*.¹²⁹

¹²⁷ JELÍNEK, J. K odškodňování obětí trestné činnosti – vybrané problémy. *Kriminalistika*, 1998. 1(4), 286-289. srov. DOERNER, W. G., LAB, S. P. *Victimology*. [online]. 6th ed. Boston: Elsevier/AP, 2012, 488 s. [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/3-s2.0-B978143773486700001X/first-page-pdf>. s. 130.

¹²⁸ GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 151-152., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s.123-125., DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 48.

¹²⁹ viz DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 190.

5. Právní úprava pomoci obětem trestných činů v České republice

Po shrnutí teoretického základu problematiky obětí trestných činů a jim poskytované pomoci se v následující části práce podrobněji zaměřím na účinnou úpravu práv obětí trestných činů v českém právním řádu, a to nejen na její popis, ale i na její zhodnocení a navržení úprav *de lege ferenda*. Nelze se ovšem omezit pouze na analýzu zákona o obětech trestných činů, ačkoliv by jeho název mohl zavádět k opačnému přístupu. Celkového zlepšení postavení oběti trestného činu lze dosáhnout jen kombinací procesních a mimoprocenálních práv. Pro komplexní zhodnocení právní úpravy subjektivních práv obětí trestných činů v českém právním řádu je tedy nutné neopomíjet procesní část úpravy. Přestože trestní řád užívá pojem *poškozený*, nezřídka jsou totiž poškozený a oběť jednou osobou.

Šámal k nastíněnému problému uvádí: „... je třeba ze strany státu zajistit oběti trestného činu nejen náležité procesní postavení, které ji (sic) umožňuje dosáhnout náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení získaného obviněným na její úkor, ale i zvláštní péči ze strany státu, která ji (sic) zajistí šetrné zacházení a potřebnou odbornou pomoc, kterou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení.“¹³⁰

Z hlediska přehlednosti členění práce a dodržení určité logiky budu postupovat od ústavní úrovně k zákonné úpravě, v jejímž rámci se nejprve zaměřím na práva poškozeného, jak jsou zakotvena v trestním řádu, který je obecným předpisem trestního práva procesního, a poté se budu věnovat, jakožto zvláštní úpravě, ZOTČ.

Ačkoliv je v našem právním prostředí v současné době věnována zájmům obětí zvýšená pozornost, nedostává se jim výslovné úpravy v ústavním pořádku, ostatně stejně jako v drtivé většině evropských zemí. Výjimkou a možná i inspirací pro další státy je portugalská ústava, zakotvující právo oběti intervenovat v trestním řízení.¹³¹ Přesto jsem přesvědčena, že si práva obětí nacházejí své místo mezi právy ústavně zaručenými. Judikaturou Evropského soudu pro lidská práva bylo definováno tzv. *právo na účinné vyšetřování*, které již proniklo i do judikatury Ústavního soudu ČR, alespoň v části trestné činnosti zasahující do práva na život či práva na osobní svobodu.

¹³⁰ ŠÁMAL, P., *K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. s. 34.

¹³¹ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činem a obeť trestných činů, možnosti posilovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 222.

Právo na účinné vyšetřování vyplývá z procedurálních aspektů práva na život (čl. 2), práva nebýt podroben mučení a jinému nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání (čl. 3) a zákazu otroctví a nucené práce (čl. 3) dle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.¹³² Tomuto právu odpovídá povinnost státu vynaložit určité úsilí a vážně míněnou snahu k prověření tvrzeného zásahu do některého z těchto práv a případného zjištění, stíhání a potrestání pachatele tohoto zásahu. Náležitě objasnění trestního činu a spravedlivé potrestání pachatele představuje pro oběť morální satisfakci.¹³³ „*V případech podezření ze spáchání zvláště závažného zločinu obchodování s lidmi či jiných závažných trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti, kterýchž trestnímu stíhání je ČR vázána mezinárodními závazky, lze v ústavněprávní rovině dovodit pozitivní povinnost orgánů státu k efektivnímu objasnění trestní věci. Porušení této povinnosti představuje zásah do ústavně zaručených základních práv osob, jež se prohlašují za oběti takových trestných činů.*“¹³⁴ Je třeba zdůraznit, že právo na účinné vyšetřování neznamená právo na stíhání ani potrestání určité osoby. „*Trestní řízení představuje vztah mezi pachatelem a státem, což také znamená, že ústavně není zaručeno právo třetí osoby, aby jiná osoba byla stíhána a odsouzena.*“¹³⁵

5.1. Procesní práva oběti (poškozeného) dle trestního řádu

Trestní řád je základním předpisem obsahujícím normy trestního práva procesního, upravující celé trestní řízení. Jak již bylo řečeno v kapitole 2.2. této práce, poškozený je nejen jedním ze subjektů trestního řízení, ale má navíc postavení procesní strany trestního řízení, čemuž odpovídá široký rozsah jeho oprávnění, jejichž uplatněním je schopen ovlivnit průběh trestního řízení. Poškozený má zejména právo na informace (nahlížet do spisu), právo na aktivní účast v trestním řízení nebo právo na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení. Trestní řád zdůrazňuje význam poškozeného jakožto strany trestního řízení již v základních zásadách trestního řízení, obsahujících zásadu zvláštního šetrného přístupu k poškozenému (ust. § 2 odst. 15 tr. řádu). Na důležitosti poškozenému, jakožto straně trestního řízení, přidává povinnost orgánů činných v trestním řízení ho o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění (ust. § 46 tr. řádu).

¹³² Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950, jíž Česká republika ratifikovala dne 18. 3. 1992, a která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.

¹³³ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 251-253., K právu na účinné vyšetřování pozůstalých obětí (nepřímých obětí) viz Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16.

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 3626/13.

¹³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. II. ÚS 3436/14.

Je nutné podotknout, že úprava procesních práv poškozeného, která se nachází zejména v ust. § 43 tr. řádu, je v mezinárodním srovnání uspokojivá, *de facto* každá novela trestního řádu zavedla více práv pro poškozeného. Například ve Velké Británii je situace naprosto opačná než u nás. Oběti tam mají široká mimoprocesní oprávnění a hledá se prostor pro rozvinutí práv procesních.¹³⁶ Oběť není stranou trestního řízení, trestní řád hovoří pouze o poškozeném, který je obětí trestného činu. Poškozený tedy v trestním řízení vystupuje ve třech možných rolích – jako strana, oběť a svědek. Přičemž vzhledem k účelu trestního řízení, tedy zjištění trestných činů a spravedlivému potrestání pachatele (ust. § 1 tr. řádu), má větší důležitost postavení poškozeného jako svědka, tedy nositele důkazů.¹³⁷ Ve své práci se vzhledem k jejímu tématu nebudu zaměřovat na všechny tyto roviny postavení poškozeného a s nimi spojená oprávnění, ale budu se věnovat pouze vybraným právům, která jsou cílena na ochranu poškozeného jako oběti trestného činu.¹³⁸ Jen pro úplnost dodávám, že procesní oprávnění poškozeného nejsou upravena pouze trestním řádem, ale jsou obsažena i v ZSVM, a sporadicky také v zákoně č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

5.1.1. Právo zvolit si zmocněnce

Jedním z tradičních práv poškozeného, ačkoliv je svou povahou spíše civilněprávní než trestněprávní, je oprávnění nechat se v trestním řízení zastoupit dle ust. § 50 tr. řádu. Tohoto oprávnění využije nejčastěji poškozený, který se nemůže nebo z nejrůznějších důvodů sám nechce zúčastnit hlavního líčení. Za tím účelem uzavře se zmocněncem smlouvu o zastoupení a zároveň mu udělí plnou moc, kterou zmocněnec prokazuje své oprávnění v trestním řízení zastupovat poškozeného. Na rozdíl od obhájce, nemusí být zmocněncem poškozeného advokát ani osoba s právnickým vzděláním (ačkoliv v praxi bývá zmocněncem poškozeného především advokát), ale v každém případě se musí jednat o plně svéprávnou fyzickou osobu, či o právnickou osobu. Při hlavním líčení a veřejném zasedání ovšem nesmí být zmocněncem předvolaný svědek, znalec či tlumočník (ust. § 50 odst. 2 tr. řádu). Zmocněncem poškozeného zároveň může být tatáž osoba jako důvěrník oběti dle ZOTČ, ale důvěrník má v trestním řízení jinou úlohu než zmocněnec poškozeného. Právo poškozeného nechat se zastupovat zmocněncem není možné žádným způsobem omezovat, tedy podmiňovat její potřebností účasti zmocněnce

¹³⁶ GŘIVNA, T., *Zákon o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. 256 s. 23.

¹³⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2004 sp. zn. III. ÚS 587/04.

¹³⁸ Více o právech poškozeného viz JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 76-84.

z pohledu soudu, s výjimkou rozhodování o ustanovení zmocněnce pro nemajetného poškozeného.¹³⁹

Dle ust. § 51 tr. řádu je zmocněnec poškozeného oprávněn za něj činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, rovněž je oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se smí účastnit poškozený. Veškeré písemnosti jsou nadále doručované pouze zmocněnci poškozeného, pokud ovšem nemá poškozený sám něco vykonat, v tom případě se písemnost doručí i jemu osobně. V některých případech má zmocněnec poškozeného dokonce širší oprávnění než samotný poškozený. Mezi tato „oprávnění navíc“ patří právo zmocněnce poškozeného být přítomen všem vyšetřovacím úkonům, jimiž se objasňují okolnosti důležité pro uplatnění práv osob, jejichž zájmy zastupuje, a jejichž výsledek může být v řízení před soudem použit jako důkaz. Tohoto oprávnění lze využít již od zahájení trestního stíhání, což představuje průlom do neveřejnosti úkonů přípravného řízení. Oprávnění účastnit se vyšetřovacích úkonů zvyšuje kontradiktornost trestního řízení, zmocněnec ho není oprávněn využít, pouze pokud by jeho přítomnost mohla zmařit účel trestního řízení, nebo nelze-li zmocněnce včas vyrozumět o konání úkonu a nelze-li provádění úkonu odložit. V případě, že se zmocněnec poškozeného hodlá zúčastnit vyšetřovacího úkonu, sdělí tento svůj záměr policejnímu orgánu, který je povinen mu včas sdělit, o jaký druh vyšetřovacího úkonu se jedná, místo a čas jeho konání, ledaže není možné provádění úkonu odložit a zajistit vyrozumění zmocněnce poškozeného. Pokud je vyšetřovacím úkonem výslech, je policejní orgán též povinen poskytnout zmocněnci identifikační údaje vyslychané osoby. Zmocněnec poškozeného má v tomto ohledu postavení podobné obhájci obviněného, je totiž oprávněn po ukončení výslechu policejním orgánem a po udělení slova klást obviněnému a dalším vyslychaným osobám otázky. Je rovněž oprávněn vznášet námitky proti způsobu provádění úkonů kdykoliv v jeho průběhu.¹⁴⁰

Podobně jako stát poskytuje v určitých případech obviněnému kvalifikované právní zastoupení bezplatně či za sníženou odměnu, dává tuto možnost i některým skupinám poškozených, které by vzhledem ke svému postavení či závažnosti újmy bez náležité právní pomoci jen těžko uplatňovaly svá práva. Nárok na právní zastoupení bezplatně či za sníženou odměnu má poškozený, kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, nebo poškozený, který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt (ust. § 51a odst. 1 tr. řádu). Dalšími oprávněnými k využití tohoto práva jsou poškození, kteří uplatnili svůj nárok v adhezním řízení, není-li jejich zastoupení zjevně nadbytečné, a to v závislosti na povaze či výši uplatňovaného nároku. Poškození mají nárok na bezplatnou pomoc

¹³⁹ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 578.

¹⁴⁰ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 229.

zmocněnce či na pomoc za sníženou odměnu, osvědčí-li nedostatek finančních prostředků, který jim znemožňuje hrazení nákladů vzniklých v souvislosti s přibráním zmocněnce. Nejde ovšem o nárok přiznávaný z úřední povinnosti, jako tomu je u bezplatného zastoupení obviněného, vyplývá-li jeho nemajetnost z důkazů. Je naopak nutné podat návrh na přiznání právní pomoci bezplatně či za sníženou odměnu soudu, který o věci rozhoduje v prvním stupni, v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce, jenž se k tomuto návrhu vyjádří. Výjimku z tohoto pravidla představuje automatický nárok na právní pomoc bezplatnou (nikoliv za sníženou odměnu) bez povinnosti osvědčování nemajetnosti či uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení má poškozený, který je zvláště zranitelnou obětí, a poškozený mladší osmnácti let, nejedná-li se o trestní řízení pro trestný čin zanedbání povinné výživy (ust. § 196 tr. zákoníku). Tento nárok vyplývá přímo ze zákona a nepodléhá žádnému dalšímu posuzování, proto není nutné podávat návrh na jeho přiznání (ust. § 51a odst. 2 tr. řádu). Právě Novelou ZOTČ byla kategorie zvláště zranitelných obětí přesunuta mezi poškozené, kterým náleží bezplatná právní pomoc, aniž by musely osvědčovat svou nemajetnost.

Pokud je ale v silách poškozeného participovat na nákladech vzniklých přibráním zmocněnce, je na místě rozhodnout o přiznání nároku na právní pomoc zmocněnce za sníženou odměnu, a to i s vyjádřením dělení nákladů (procentuálním poměrem) mezi poškozeného a stát. Náklady takto vzniklé tedy nehradí poškozený ale stát za přiměřeného užití ustanovení o nároku ustanoveného obhájce viz ust. § 151 odst. 6 tr. řádu. Po právní moci odsuzujícího rozsudku rozhodne předseda senátu soudu prvního stupně o povinnosti odsouzeného takto vzniklé náklady státu uhradit (ust. § 155 odst. 5 tr. řádu). Rozhodne-li předseda senátu a v přípravném řízení soudce o přiznání práva na bezplatné zastoupení nebo zastoupení za sníženou odměnu, může si poškozený vybrat zmocněnce dle své volby. Pokud poškozený nevyužije možnosti zvolit si zmocněnce dle svého uvážení, přibere předseda senátu a v přípravném řízení soudce jako zmocněnce poškozeného advokáta, který je zapsán v Registru podle místa působnosti a v pořadí, jak v Registru následují. Až pokud ani to není možné či účelné, přibere jiného advokáta (ust. § 51a odst. 4 tr. řádu).¹⁴¹

Je-li počet poškozených *mimořádně vysoký*, a výkon jejich práv by mohl ohrozit rychlost trestního řízení, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce, že poškození mohou svá práva vykonávat prostřednictvím jimi zvoleného společného zmocněnce. Pokud by celkový počet zmocněnců, zastupujících jednotlivé poškozené, byl vyšší než šest, a poškození by nedospěli ke shodě ohledně osoby společného zmocněnce, provede

¹⁴¹ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 589.

výběr soud přihlížejíc k zájmům poškozených. Tímto způsobem vyřešil zákonodárce střet mezi účelem trestního řízení a oprávněnými zájmy poškozeného.¹⁴² Toto řešení je ale podle mnohých autorů nedostatečné, Beranová upozorňuje na neurčitost slovního spojení *mimořádně vysoký počet*, která je nežádoucí z hlediska právní jistoty. Za současné právní úpravy jsou totiž poškození vyzýváni ke zvolení společného zmocněnce jak v situaci, kdy jich v trestním řízení vystupují tisíce, tak i když jich jsou jen desítky. Další problém spočívá v tom, že trestní řád neklade žádné nároky na osobu společného zmocněnce, přičemž trestní řízení s mimořádně vysokým počtem poškozených se většinou týkají majetkové či hospodářské kriminality a bývají značně složitá. Laik v nich objektivně nemůže plnit funkci společného zmocněnce řádně. Třetím závažným nedostatkem je výběr osoby společného zmocněnce v situaci, kdy mimořádně vysoký počet poškozených spolu není v kontaktu, na výzvu soudu k výběru společného zmocněnce poškození nereagují, volí sami sebe nebo žádají soud o ustanovení společného zmocněnce.¹⁴³ *De lege ferenda* by bylo ideální, kdyby zákon v ust. § 44 odst. 2 tr. řádu v rámci právní jistoty výslovně určil horní hranici počtu poškozených, kteří mohou svá práva vykonávat samostatně, jejímž překročením by bylo nutné přibrání společného zmocněnce, který by pro značnou náročnost výkonu funkce měl mít úplné vysokoškolské vzdělání v oboru právo v magisterském studijním programu, a volba konkrétní osoby by byla ponechána soudu.

Od smluvního zastoupení zmocněncem je třeba odlišovat případy, kdy poškozený není plně svéprávný – tedy zatím nenabyl plné svéprávnosti (nezletilí) nebo je na svéprávnosti omezen. Za takových okolností práva poškozeného za něj uplatňuje jeho zákonný zástupce nebo opatrovník (ust. § 45 odst. 1 tr. řádu). O zákonném zastoupení se mluví v případě, že jedna osoba jedná za druhou osobu, která není schopná nebo způsobilá jednat sama, pokud tak stanoví sám zákon. Výraz *zákonný zástupce* zůstává vyhrazen pouze pro rodiče (případně poručníky) nezletilých. V případě opatrovnictví hovoříme o zastoupení na základě zákona, neboť sám zákon ke vzniku tohoto způsobu zastoupení nepostačí, a opatrovnictví vzniká až výrokem soudu. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, pro tento druh zastoupení používal termín *zákonné zastoupení na základě rozhodnutí*.¹⁴⁴ Pokud v průběhu řízení pominou důvody pro zákonné zastoupení či opatrovnictví, zaniká také právo výkonu práv zákonnému zástupci či opatrovníkovi. Nastane-li situace, kdy z nějakého důvodu nemůže zákonný zástupce či opatrovník poškozeného zastupovat či není-li osoby, která by byla oprávněna zastupovat právnickou osobu, a hrozí-li průtahy

¹⁴² FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 230.

¹⁴³ BERANOVÁ, A. Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení *de lege ferenda*. *Trestněprávní revue*. 2016, 15(10), 221-226.

¹⁴⁴ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M., et al. *Občanské právo hmotné. Díl 1. Obecná část*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 319.

v řízení, předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce ustanoví poškozenému opatrovníka (ust. § 45 odst. 2 tr. řádu). Značný význam má ustanovení opatrovníka pro udělení souhlasu s trestním stíháním dle ust. § 163a odst. 1 tr. řádu v případě, že poškozený, oprávněný udělit souhlas s trestním stíháním, je nezletilým potomkem pachatele. Na závěr je třeba dodat, že i zákonný zástupce či opatrovník je oprávněn zvolit poškozenému zmocněnce.¹⁴⁵

5.1.2. Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Ačkoliv v českém právním řádu je tradičně jediným oprávněným subjektem k podání obžaloby státní zástupce, zákonodárce dává v určitých případech přednost společenským vazbám mezi poškozeným a pachatelem, a jejich zachování před stíháním a potrestáním pachatele ve veřejném zájmu. Z tohoto důvodu implementoval zákonem č. 178/1990 Sb. institut, který je v rámci srovnání s naším právním prostředím raritní – souhlas poškozeného s trestním stíháním konkrétní osoby. Do této novely trestního řádu byly orgány činné v trestním řízení ještě přísněji vázány zásadou oficiality a legality, a musely stíhat veškeré trestné činy, o kterých se dozvěděly bez ohledu na souhlas či nesouhlas poškozeného. Tato absence zájmu o stanovisko poškozeného představovala riziko sekundární či terciární viktimizace oběti trestného činu, neboť oběť byla v důsledku trestního stíhání proti své vůli mnohdy vystavena nežádoucí pozornosti veřejnosti či médií a zásahům do svého soukromí. Oběť nemusí mít vždy zájem na trestním stíhání osoby blízké. Dle viktimologických poznatků čelila oběť pocitům bezmoci a ztráty kontroly nad svým osudem, nedostávalo se jí příležitosti vyrovnat se se spáchaným trestným činem po svém, zvážit odpuštění pachateli, a byla automaticky vystavena vyšetřovacím úkonům a značně stresujícímu soudnímu řízení. Nežádoucí je také trestní stíhání v případě, že oběť chce i po spáchaném skutku, vykazujícím znaky trestného činu, s jeho pachatelem dále pokračovat v soužití či zkrátka nechce zpretrhat rodinné vazby.¹⁴⁶

Možnost poškozeného ovlivnit zahájení a pokračování v trestním stíhání představuje posílení práv poškozeného, ale zároveň je vázána na splnění dvou podmínek. První z nich je hmotněprávní (věcná) podmínka, a to spáchaní taxativně vypočteného trestného činu, a druhou je procesní (osobní) podmínka, tedy příbuzenský či obdobný vztah poškozeného k osobě, která by měla být trestně stíhána.¹⁴⁷ Z toho logicky vyplývá, že poškozený se v tomto případě spíše

¹⁴⁵ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 257.

¹⁴⁶ JELÍNEK, J. *Trestní stíhání se souhlasem poškozeného*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činem a obete trestných činů, možnosti posilňování ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 9-14.

¹⁴⁷ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. op. cit., s. 221.

shoduje s definicí oběti, jelikož příbuzenský vztah je možný pouze mezi fyzickými osobami. Právní osobě v postavení poškozeného toto oprávnění nenáleží.¹⁴⁸

V ust. § 163 odst. 1 tr. řádu je uvedeno třicet dva trestných činů, pro jejichž stíhání je nutné získat souhlas poškozeného, jedná se především o trestné činy proti zdraví, proti svobodě, proti právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti či proti majetku. Souhlas k trestnímu stíhání je poškozený oprávněn udělit pro konkrétní trestný čin, jehož právní kvalifikace vyplývá z postupu před zahájením trestního stíhání. Pokud v průběhu trestního řízení dojde ke změně právní kvalifikace skutku, o němž bylo možné vést trestní stíhání bez ohledu na stanovisko poškozeného na právní kvalifikaci, u které je nezbytný souhlas poškozeného, je nutné ho bez zbytečného odkladu vyzvat k vyjádření, zda souhlasí či nesouhlasí s trestním stíháním obviněného, případně mu k takovému vyjádření poskytnout lhůtu.¹⁴⁹

Jelínek dlouhodobě upozorňuje na nahodilost výběru těchto trestných činů, kterou považuje za jeden z hlavních nedostatků současné právní úpravy institutu. Podle něj by mělo být prioritou zařazení do výčtu především trestných činů s nižší společenskou závažností, tedy hlavně trestné činy nedbalostní, jejichž spácháním nedochází k závažnému zasažení veřejného zájmu. Stávající účinné znění výčtu naopak obsahuje majetkové trestné činy, a to bez jakéhokoliv omezení, souhlas poškozeného je tedy zapotřebí i ke stíhání zvláště závažných zločinů, což je v ostrém rozporu s účelem tohoto institutu. Dále pak Jelínek upozorňuje na nelogičnost nezařazení trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky (ust. § 146a tr. zák.), jež je méně závažnou variantou trestného činu ublížení na zdraví (ust. § 146 tr. zák.), který paradoxně ve výčtu zahrnut je. Kritizuje také zařazení trestného činu znásilnění (ust. § 185 tr. zák.), který je podle něj natolik závažný a společensky škodlivý, že by měl být stíhán z úřední povinnosti vždy bez ohledu na vztah mezi pachatelem a poškozeným. Nelze jinak než souhlasit s názorem, že do taxativního okruhu trestných činů, u kterých se uplatní dispoziční právo poškozeného, by měl být zařazen trestný čin pohlavního zneužití (ust. § 187 odst. 1 tr. zák.), když poměrně často jeho spáchání záleží v souloži čtrnáctileté oběti a sedmnáctiletého pachatele, dvou mladých lidí, kteří jsou spolu v romantickém vztahu a jejich poměr postrádá společenskou škodlivost.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. 3 Tdo 709/2010, publikované pod č. 10/2012 Sb. tr. rozh.

¹⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 8. 2011, sp. zn. 3 Tz 60/2011.

¹⁵⁰ JELÍNEK, J. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného – bilance a perspektivy. *Kriminalistika*. 1996, 29(4), s. 302.

Jelínek navrhuje řešení této situace nikoliv taxativním výčtem, ale poskytnutím dispozičního oprávnění pouze ve vztahu k přečinům, což by ovšem vyžadovalo hmotněprávní předefinování kategorizace deliktů, neboť definice přečinů je v současném znění příliš široká, a není zcela přiléhavá co do jejich společenské závažnosti. Podle jím navržené nové kategorizace by přečiny měly být vymezené jako trestné činy, za které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož hranice nepřevyšuje dva nebo nanejvýš tři roky.¹⁵¹ Naopak Musil navrhuje omezit dispoziční oprávnění poškozeného pouze na nedbalostní trestné činy, které by zůstaly taxativně vyjmenovány, takové řešení by se obešlo bez rozsáhlých úprav trestního práva hmotného.¹⁵² Obě předkládaná řešení *de lege ferenda* pokládám za vhodná, avšak přece jen se více přikláním k návrhu Jelínka, který zahrnuje nejen nedbalostní trestné činy, ale i méně závažné úmyslné trestné činy. Vzhledem k tomu, že je nezbytná rekodifikace trestního práva procesního, která jistě zasáhne i do trestního práva hmotného, nemyslím si, že je změna kategorizace trestných činů nepřekonatelnou překážkou.

Dále ust. § 163 odst. 1 tr. řádu vymezuje dvě množiny vztahů poškozeného a pachatele odůvodňujících oprávnění poškozeného k udělení souhlasu s trestním stíháním. První skupina je vymezena odkazem na ust. § 100 odst. 2 tr. řádu, kde jsou uvedeny osoby, které mají právo odepřít svědeckou výpověď vůči osobě, jíž se má výpověď týkat – svému příbuznému v pokolení přímém, sourozenci, osvojiteli, osvojení, manžel, partner nebo druh, anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. Zvlášť je potom vymezena druhá skupina případů pro trestný čin znásilnění (ust. § 185 odst. 1, 2 tr. zák.), kdy poškozený uděluje souhlas s trestním stíháním toho, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem a pro trestný čin opilství dle ust. § 360 tr. zák., pokud by ten jinak vykazoval znaky skutkové podstaty některého z uvedených trestných činů.¹⁵³ Zde Jelínek shledává druhý ze zásadních nedostatků úpravy institutu. Nesouhlasí s relevancí příbuzenského poměru mezi osobami poškozeného a pachatele, na který by se podle něj souhlas neměl vázat, protože presumpce vyšší míry shovívavosti k příbuzenstvu se nemusí shodovat s realitou. U méně závažných trestných činů by podle něj

¹⁵¹ Srov. ust. § 14 odst. 1 tr. zák.

¹⁵² JELÍNEK, J. *Trestní stíhání se souhlasem poškozeného*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 16., MUSIL, J. *Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udělit souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? Trestní právo*. 2003, 8(12), s. 16.

¹⁵³ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 2114.

mělo být ponecháno poškozenému na vůli, zda trestní stíhání pachatele je či není v jeho zájmu a institut by se měl přeměnit do podoby návrhových deliktů.¹⁵⁴

Po formální stránce se souhlas uděluje písemným sdělením vůči policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci či záznamem do protokolu, a to ihned po poučení o tomto oprávnění či v přiměřené lhůtě, trvající nejdéle 30 dnů. Po uplynutí této lhůty již udělit souhlas nelze. Dle ust. § 163 odst. 2 tr. řádu lze udělený souhlas vzít zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě, ale jednou výslovně odepřený souhlas (či vzatý zpět) již nelze udělit (znovu). Pokud souhlas udělen není či je vzat zpět tvoří tento nedostatek překážku trestního stíhání a dle ust. § 11 odst. 1 písm. l) tr. řádu je trestní stíhání nepřípustné. Bylo-li již trestní stíhání zahájeno, a souhlas s ním nebyl udělen nebo byl-li vzat zpět, trestní stíhání se zastaví z úřední povinnosti, a skutek lze projednat, pouze pokud by obviněný na jeho projednání trval.¹⁵⁵

Po stránce obsahové musí být udělený souhlas výslovný, svobodný a vážně míněný. Souhlas poškozeného nelze za žádných okolností presumovat, ani vyvozovat ze skutečnosti, že poškozený uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, nebo že podal trestní oznámení.¹⁵⁶ V případech, kdy lze pochybovat o obsahových náležitostech – svobodném projevu souhlasu a jeho vážnosti, zákon stanovuje výjimky, kdy pro zahájení trestního stíhání a jeho pokračování není nutné získat souhlas poškozeného. Bude se především jednat o situace, kdy je poškozený v závislém či výrazně slabším postavení vůči osobě, proti níž se vede trestní řízení nebo v případě, že trestným činem byla způsobena smrt (ust. § 163a odst. 1 tr. řádu).¹⁵⁷

5.1.3. Předběžná opatření v trestním řádu

Další z významných změn přinášejících zlepšení postavení poškozeného, které do trestního řádu vnesla jeho novela připojená k ZOTČ, bylo zakotvení možnosti uložit obviněnému předběžná opatření. Účelem těchto procesních institutů je ochrana poškozeného a osob jemu blízkých, zabránění obviněnému v páchání další trestné činnosti a zajištění průběhu trestního řízení. Poškozený musí být v tomto případě fyzickou osobou, čímž prakticky toto vymezení poškozeného odpovídá definici oběti trestného činu. Předběžná opatření tedy mohou zabránit sekundární a terciární viktimizaci či reviktimizaci oběti trestného činu. Předběžná

¹⁵⁴ JELÍNEK, J. *Trestní stíhání se souhlasem poškozeného*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činem a obete trestných činů, možnosti posilňování ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 16-17.

¹⁵⁵ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 2114.

¹⁵⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 7. 2002, sp. zn. 5 To 31/2002, publikované pod 54/2003 Sb. tr. rozh.

¹⁵⁷ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. op. cit., s. 2123.

opatření jsou jakožto prostředky zajištění osob subsidiárním prostředkem vůči vazbě, a to zejména předstížné. Je tedy možné jimi nahradit vazbu, ale lze je uložit i zcela samostatně. Předběžnými opatřeními je možné obviněnému uložit zákaz určitého jednání.¹⁵⁸

Ust. § 88b odst. 2 tr. řádu stanovuje podmínky pro uložení předběžných opatření, které je možno použít jen tehdy, bylo-li vůči konkrétní osobě zahájeno trestní stíhání a je-li důvodná obava, že osoba bude opakovat trestnou činnost, dokoná či vykoná trestný čin, o který se pokusila, či který připravovala nebo kterým hrozila, a dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek byl spáchán a vykazuje znaky trestného činu, je-li zde důvodné podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný. Obecným účelem předběžných opatření je ochrana oprávněných zájmů poškozeného, zejména jeho života, zdraví, svobody a lidské důstojnosti, nebo zájmů osob mu blízkých, anebo ochrana zájmů společnosti (tedy její ochrany před hrozícím pokračování nebo opakování trestné činnosti). Předběžná opatření tedy slouží jako prostředek individuální i generální prevence.

Na tomto místě je příhodné se zamyslet, zda by nebylo vhodné, aby předběžná opatření bylo možné uložit již osobě podezřelé po zahájení úkonů trestního řízení za okolností tento postup odůvodňujících. Ostatně původní návrh úpravy předběžných opatření s tím počítal. K zahájení trestního stíhání je potřebná vyšší míra přesvědčení, že byl spáchán trestný čin, a že jej spáchala určitá osoba, kterou je nutno náležitě podložit skutečnostmi zjištěnými prověřováním. Ovšem proces prověřování probíhající mezi primární viktimizací a zahájením trestního stíhání může trvat několik týdnů, během nichž je oběť vystavena prohlubování primární újmy či způsobení sekundární nebo opakované viktimizace. V této potenciálně nebezpečné situaci zůstává oběť zcela bez pomoci. Z pohledu zlepšení postavení oběti, by tato změna jistě byla vítána. Na druhou stranu uložení předběžného opatření představuje výrazný zásah do osobní svobody, a ve vztahu k osobě podezřelé by se mohlo dostat do rozporu se zásadou presumpce nevinny.¹⁵⁹

Trestní řád v ust. § 88c taxativně uvádí, jaká předběžná opatření je možné obviněnému uložit, jejich výčet je uspořádán do devíti kategorií, ze kterých uvedu a podrobněji rozeberu pouze ta, která jsou určena především ke zlepšení postavení poškozeného:

1. zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo s jinými osobami, zejména svědky (a to včetně jakéhokoliv kontaktování včetně prostřednictvím telefonu či

¹⁵⁸ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Leges, 2018. Student. s. 264.

¹⁵⁹ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 1238., KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 27-28.

- jiných způsobů elektronické komunikace, trestní řád dále používá jen legislativní zkratku *zákaz styku s určitými osobami*),
2. zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí (trestní řád dále používá jen legislativní zkratku *zákaz vstupu do obydlí*),
 3. zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě.¹⁶⁰

V následujících ustanoveních (§ 88d až § 88l) trestní řád podrobně vymezuje povinnosti jednotlivými předběžnými opatřeními ukládané včetně podmínek pro jejich uložení, nejpodrobněji z nich potom *zákaz styku s určitými osobami* a *zákaz vstupu do obydlí*. Ačkoliv to není výslovně uvedeno, teorie má za to, že za situace, kdy to není trestním řádem výslovně vyloučeno, je možné uložit kumulativně i více předběžných opatření vedle sebe za podmínky dodržení zásady přiměřenosti.¹⁶¹

Rozhodování o ukládání, změnách a rušení předběžných opatření nemá v trestním řádu jednotnou úpravu. V přípravném řízení o předběžných opatřeních rozhoduje soudce na návrh státního zástupce či přímo státní zástupce, v řízení před soudem poté předseda senátu.¹⁶² Při ukládání předběžných opatření se vzhledem k jejich subsidiární povaze také přihlídnou k povaze a závažnosti spáchaného skutku a k osobě obviněného, a zváží se, nelze-li účelu předběžného opatření dosáhnout jiným mírnějším opatřením. Proti rozhodnutí o uložení, respektive neuložení, předběžného opatření nemá poškozený k dispozici opravný prostředek. Poškozený může podat stížnost jen proti rozhodnutím o změně či zrušení vybraných předběžných opatření. Od poskytovatelů pomoci obětem trestných činů zaznívá názor, že vzhledem k účelu předběžných opatření by poškozený měl být oprávněn podat stížnost s odkladným účinkem proti všem rozhodnutím týkajícím se všech předběžných opatření (snad jen s výjimkou předběžného opatření dle ust. § 88f tr. řádu *zákazu návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí*), neboť právě jemu hrozí ze strany obviněného bezprostřední nebezpečí.¹⁶³

¹⁶⁰ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 1246.

¹⁶¹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J., et al. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. Academia iuris. s. 334.

¹⁶² Dle ust. § 88m odst. 2 tr. řádu rozhoduje státní zástupce v přípravném řízení o uložení některých předběžných opatření, která nezasahují významně do osobní svobody obviněného, pro účely této práce je významné ukládání předběžného opatření zákazu styku s určitými osobami.

¹⁶³ KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů*. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 31.

Rychlá reakce a přerušování kontaktu je potřebné především v souvislosti s domácím násilím či nebezpečným pronásledováním. Trvání zákazu uloženého předběžným opatřením je omezeno jeho účelností, nejdéle však může pro svou dočasnou povahu trvat do doby právní moci rozsudku nebo jiného rozhodnutí, jímž se řízení končí. Pokud potřebnost uloženého zákazu i nadále trvá, bývá taková povinnost transformována rozsudkem do trestu zákazu činnosti. Vzhledem k tomu, že se jedná o institut nahrazující vazbu, významně zasahující do osobní svobody obviněného, část odborné veřejnosti navrhuje omezení maximální možné doby trvání předběžného opatření, stejně jako tomu je u vazby (ust. § 72a tr. řádu).¹⁶⁴ Dle ust. § 88n odst. 3 tr. řádu má obviněný právo kdykoli žádat o zrušení předběžného opatření, o kterém musí předseda senátu či v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout bez zbytečného odkladu. Pokud žádosti není vyhověno, je možné ji znovu podat až po uplynutí tří měsíců od právní moci rozhodnutí o žádosti předcházející.

Při ukládání předběžných opatření orgán činný v trestním řízení přihlédne k opatřením uloženým dle jiného právního předpisu, byla-li obviněnému uložena (ust. § 88m odst. 6 tr. řádu). Takovými opatřeními může být především institut vykázání dle ust. § 44-47 zákona o Policii ČR či předběžná opatření dle soukromoprávních předpisů. Nabízí se tedy srovnání předběžných opatření podle trestního řádu s předběžnými opatřeními dle občanského soudního řádu a s předběžnými opatřeními ve věcech ochrany před domácím násilím dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále také „ZŘS“). Do určité míry shodným znakem je účel předběžných opatření – dle tr. řádu je účelem rovněž zatímní úprava poměrů mezi „účastníky“, avšak nejedná se o zajištění ohroženého výkonu soudního rozhodnutí, ale o zabránění pokračování v trestné činnosti, odstranění její příčiny či podmínky.¹⁶⁵ Některá předběžná opatření dle ZŘS se s těmi trestněprávními obsahově téměř překrývají. Předběžná opatření dle ZŘS slouží osobě ohrožené po zákonem stanovenou dobu, aby se mohla bez nátlaku a výhrůžek násilné osoby rozhodnout pro některou z variant dalšího řešení nastalé situace, kterou může být například podání trestního oznámení. Avšak předběžné opatření dle ust. § 405 ZŘS je v době trvání omezeno na jeden měsíc od vykonatelnosti s možností prodloužení na návrh, ovšem celková doba jeho trvání může být maximálně šest měsíců od vykonatelnosti, naproti tomu předběžná opatření v tr. řádu, jak bylo řečeno výše, jsou omezena svou účelností a právní mocí rozhodnutí, jímž se končí řízení.¹⁶⁶ Zákazy v tr. řádu jsou taxativně vymezené, v ZŘS jsou povinnosti ukládané předběžnými opatřeními uvedené demonstrativně a dle OSŘ je dokonce

¹⁶⁴ JELÍNEK, J. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 5, 27-30.

¹⁶⁵ Srov. ust. § 74 odst. 1 OSŘ.

¹⁶⁶ Srov. ust. § 408, § 410 a § 413 ZŘS.

možné nařídit netypizovaná předběžná opatření pro případy, kdy by předběžná opatření dle ZŘS a tr. řádu nevyhovovala okolnostem případu. Další zásadní rozdíl mezi předběžnými opatřeními dle soukromoprávních a trestněprávních předpisů spočívá ve způsobu jejich ukládání, zatímco soukromoprávní předběžná opatření je možné nařídit pouze na návrh, předběžná opatření dle tr. řádu jsou vydávána *ex officio*, poškozený nemůže jejich vydání navrhnout, pouze může dát k rozhodnutí o nich orgánům činných v trestním řízení podnět. To, že poškozený, ač by byl obětí či zvláště zranitelnou obětí, nemá právo podat návrh na vydání předběžného opatření, bývá v praxi hojně kritizováno, a *de lege ferenda* by bylo vhodné zakotvení práva na podání přímé žádosti minimálně pro zvláště zranitelné oběti. Trestní řád také neuvádí žádnou lhůtu, ve které by měl příslušný orgán činný v trestním řízení o předběžném opatření rozhodnout, lze se pouze opírat o zásadu rychlosti řízení dle ust. § 2 odst. 4 tr. řádu, což je oproti soukromoprávním předpisům podstatný rozdíl, ty ukládají soudům k rozhodnutí o předběžných opatřeních velmi krátké lhůty s ohledem na naléhavost zatímní úpravy vztahů mezi účastníky.¹⁶⁷

Prvním z předběžných opatření, kladoucích si za hlavní cíl zlepšení postavení poškozených je *zákaz styku s určitými osobami* (ust. § 88d tr. řádu). Bývá využíváno zejména jako prevence trestných činů spojených s domácím násilím, stalkingem a nebezpečným vyhrožováním. Zákazem styku s určitými osobami dle tr. řádu se vyslovuje nepřípustnost *jakéhokoliv* kontaktování či vyhledávání poškozeného, osob mu blízkých nebo jiných osob, zejména svědků, a to prostřednictvím sítě elektronických komunikací nebo jiných obdobných prostředků. Tím se liší od předběžného opatření dle ZŘS, které má plnit prakticky tentýž účel, avšak podle tohoto předběžného opatření se má odpůrce zdržet pouze *nežádoucího* sledování a obtěžování. Ovšem jak je typické pro soukromé právo, povinnosti jsou v ZŘS vymezeny pouze demonstrativně, a tak nic nebrání tomu, aby byly rozšířeny do rozsahu povinností ukládaných trestním řádem.¹⁶⁸ Pokud je předběžným opatřením zamezeno kontaktu rodiče s dítětem, je nutné o této skutečnosti ihned vyrozumět orgán sociálně právní ochrany dětí (dále také „OSPOD“). Z uloženého předběžného opatření je za podmínek ust. § 88d odst. 2 tr. řádu možné na návrh obviněného či poškozeného povolit výjimky například pro vyřešení soukromých záležitostí, ovšem vždy za účasti orgánu činného v trestním řízení či jím pověřeného probačního úředníka.

¹⁶⁷ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 27-28.

¹⁶⁸ Srov. ust. § 405 odst. 1 písm. d) ZŘS.

Pokud je povoleno setkání rodiče s dítětem, předseda senátu či státní zástupce neprodleně vyrozumí OSPOD, aby mohl být u tohoto setkání přítomen.¹⁶⁹

Druhým jmenovaným předběžným opatřením je *zákaz vstupu do obydlí* (ust. § 88e tr. řádu). Opět slouží především jako reakce či preventivní opatření ve věcech domácího násilí a stalkingu. Zákaz vstupu do obydlí je obsažen i v soukromoprávní úpravě, a to konkrétně v ust. § 405 odst. 1 písm. a) a b) ZŘS, které svým obsahem předběžnému opatření dle tr. řádu odpovídá. Zákazem vstupu do obydlí se míní zákaz vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným včetně jeho bezprostředního okolí a v nepřípustnosti se v takovém obydlí zdržovat. Pojem *obydlí* je přitom nutné vykládat širěji, než jak je vymezen ve výkladových ustanoveních trestního zákoníku (ust. § 133). Toto předběžné opatření také velmi úzce souvisí s institutem vykázání podle ust. § 44–47 zákona o Policii ČR. Opuštění obydlí se musí uskutečnit neprodleně po oznámení rozhodnutí obviněnému, který je oprávněn si vzít ze společného obydlí před jeho opuštěním věci sloužící jeho osobní potřebě, osobní cennosti a osobní doklady. Při určení okruhu takových věcí, lze vycházet z ust. § 322 OSŘ vymezujícího věci, které jsou vyloučeny z výkonu rozhodnutí. Na základě povolení orgánu činného v trestním řízení je také možné, aby obviněný do společného obydlí vstoupil a vzal si z něj i další věci nad rámec věcí již jmenovaných, které jsou nezbytné pro jeho podnikání či výkon povolání.¹⁷⁰

Třetí uvedené předběžné opatření – *zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě* (ust. § 88g tr. řádu) úzce souvisí s předešlým opatřením, ale má ve vztahu k němu obecnější povahu, neboť se nemusí jednat o obydlí obviněného, ale o jakékoliv místo či místa s výjimkou místa trvalého pobytu obviněného. Vzhledem k ochraně poškozeného nebo osob jemu blízkých se může jednat například o místo, kde má obviněný majetek. Tento zákaz míří na vyloučení obviněného z prostředí, které souvisí se stíhanou trestnou činností, a to alespoň částečně. Vztah trestné činnosti a místa, ve kterém je obviněnému zakázáno se zdržovat musí být v rozhodnutí o uložení předběžného opatření podrobně popsán. Cílem opatření je zabránit obviněnému, aby v konkrétně vymezeném místě trestnou činnost opakoval. Požádá-li o to obviněný, může předseda senátu či v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce z důležitých důvodů po určitou dobu udělit obviněnému z tohoto zákazu výjimku. Takovým důležitým důvodem může být vyřízení záležitosti, která nesnese odkladu, významné setkání či získání důkazního prostředku například provedením rekonstrukce.¹⁷¹

¹⁶⁹ JELÍNEK, J. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 5, 27-30.

¹⁷⁰ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČTA, J., et al. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. Academia iuris. s. 336.

¹⁷¹ *Ibid.* s. 337

S nedodržováním zákazu podle jeho závažnosti spojuje trestní řád v ust. § 88o různé následky. Orgán činný v trestním řízení může rozhodnout o uložení pořádkové pokuty, uložení jiného druhu předběžného opatření, vzetí obviněného do vazby, a v případě, že se obviněný dopustí závažného jednání směřujícího ke zmaření výkonu předběžného opatření, může být takové jednání posouzeno jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (ust. § 337 tr. zák.).¹⁷² S posledním ze jmenovaných následků část autorů nesouhlasí, což zdůvodňuje zejména tím, že z hlediska účelu předběžných opatření, je uložení pořádkové pokuty, předběžného opatření či vzetí do vazby rychlejší a efektivnější, než prověřování a dokazování spáchání dalšího trestného činu.¹⁷³ Nehledě na to, že z koncepčního hlediska dává větší smysl využití sankční funkce procesního opatření za porušení jiného opatření procesní povahy. Ostatně ani zastánci posouzení tohoto jednání jako trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání nezastírají, že i při tomto posuzování je nutné uplatnit zásadu subsidiarity trestní represe.

5.1.4. Nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení

Jak již bylo řečeno, trestní řád rozlišuje dvě skupiny poškozených – poškozeného, který má právo žádat o náhradu škody, nemajetkové újmy způsobené trestným činem v penězích a vydání bezdůvodného obohacení, získaného na úkor poškozeného trestným činem; a poškozeného bez tohoto oprávnění. Následující výklad se týká jen první skupiny poškozených, kterým náleží oprávnění navrhnout, aby obžalovanému v odsuzujícím rozsudku byla uložena povinnost uspokojit jejich nárok. Pro přehlednost práce bude v této kapitole používána zkratka *nárok poškozeného* pro všechny tři dílčí nároky, nebude-li z textu vyplývat jinak. Ostatně se domnívám, že obdobná změna by přispěla i k přehlednosti zákonné úpravy. Poškozený, který svůj nárok uplatnil, má oproti poškozenému, který tak neučinil, některá další procesní oprávnění, především je to nárok na zastoupení bezplatné či za sníženou odměnu, odůvodňují-li to jeho majetkové poměry, jak již bylo řečeno v kapitole 5.1.1. této práce. Pokud došlo trestným činem k usmrcení poškozeného, může vzniknout samostatný originární nárok poškozeného pozůstalým, založený úmrtím poškozeného.¹⁷⁴

¹⁷² JELÍNEK, J. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 5, 27-30.

¹⁷³ ŠÁMAL, P. *K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. s. 46.

¹⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 8. 2007, sp. zn. 4 Tz 63/2007.

Nárok poškozeného je možné uplatnit v rámci tzv. adhezního řízení za předpokladu, že újma nebo obohacení vznikly v příčinné souvislosti s projednávaným trestným činem, což ovšem neznamená, že se musí jednat pouze o následek popsany ve skutkové podstatě trestného činu.¹⁷⁵ Adhezní řízení probíhá v rámci trestního řízení a nahrazuje řízení před civilním soudem. Nejedná se tedy o samostatné formálně či časově oddělené stádium řízení, rozhodování o nároku poškozeného splývá s řízením o samostatném skutku. Adhezní řízení se skládá ze čtyř fází – zahajuje se uplatněním nároku, druhou fází je rozhodování o něm, dále může a nemusí probíhat opravné řízení a posledním stádiem může a nemusí být výkon rozhodnutí.¹⁷⁶

Ačkoliv se v adhezním řízení týkajícím se soukromoprávního nároku jedná obsahově o odlišnou materii než v řízení o samostatném skutku, řídí se jeho procesní úprava trestním právem a nelze analogicky používat procesních předpisů soukromého práva. Způsob a rozsah náhrady nároku poškozeného se ale řídí soukromou hmotněprávní úpravou, zejména obsaženou v občanském zákoníku či zákoníku práce, přičemž preferovaným způsobem náhrady újmy škody je její uvedení v předešlý stav (ust. § 2951 odst. 1 obč. zák.). Trestní řád ale obsahuje modifikaci, podle které je poškozený oprávněn navrhnout, aby soud uložil obžalovanému povinnost nahradit nárok poškozeného v penězích (ust. § 43 odst. 3). Je tedy sporné, zda lze obžalovanému v trestním řízení uložit povinnost nahradit škodu uvedením do předešlého stavu.¹⁷⁷ Nemajetková újma se poškozenému nahrazuje až od přijetí trestního řádu roku 1961. Právo na vydání bezdůvodného obohacení se uplatní nejčastěji v trestních řízeních, vedených ve věcech tzv. navazující trestné činnosti, například trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti (ust. § 216 tr. řádu). Bezdůvodné obohacení může být vydáno jak naturální, tak relutární formou.¹⁷⁸

Podmínkou pro přiznání nároku poškozeného je kvalifikovaný návrh učiněný vůči soudu, který vede trestní řízení ohledně skutku, jímž měla být újma či bezdůvodné obohacení způsobeno. Návrh musí být uplatněn vůči konkrétnímu obviněnému (což je významné zvláště ve společném řízení s více obviněnými), a musí z něj být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok uplatňuje (ust. § 43 odst. 3 tr. řádu).¹⁷⁹ Není-li nárok poškozeným uplatněn vůči konkrétnímu obviněnému, nelze mu uložit povinnost tento nárok uspokojit ani v případě, že by

¹⁷⁵ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 506.

¹⁷⁶ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení z pohledu práva EU*. In JELÍNEK, J., IVOR, J. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. s. 347.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ PELC, V. *Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení*. In JELÍNEK, J., GRIVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. s. 90.

¹⁷⁹ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 46.

se na vzniku škody podle výsledků dokazování jako spoluobviněný skutečně podílel.¹⁸⁰ Poškozenému trestní řád ukládá povinnost důvod a výši uplatňovaného nároku v trestním řízení doložit. Povinnost doložení výše uplatňovaného nároku je dle ustálené judikatury splněna, pokud poškozený uvede alespoň minimální požadovanou částku.¹⁸¹ V adhezním řízení se uplatňuje výjimka ze zásady oficiality, již druhá zmíněná po institutu souhlasu s trestním stíháním, podáním návrhu se poškozený stane subjektem adhezního řízení. Dispoziční oprávnění k zahájení adhezního řízení odpovídá soukromoprávnímu charakteru odškodňovaných nároků poškozeného, a jako takové také přechází na právní nástupce poškozeného. Návrh může být podán kdykoliv v přípravném řízení od zahájení trestního řízení dle ust. § 158 odst. 1 až 3 tr. řádu, a to i ústně při podání trestního oznámení (ust. § 43 odst. 3 tr. řádu). Právní úprava vychází poškozenému vstříc tím, že se na podání návrhu nevztahuje poplatková povinnost.¹⁸² Avšak v řízení před soudem lze návrh podat nejpozději v hlavním líčení před zahájením dokazování nebo při prvním jednání o dohodě o vině a trestu. Dokazování je zahájeno výslechem obžalovaného či čtením protokolu o jeho dřívější výpovědi (ust. § 207 odst. 1 a 2 tr. řádu). O konání hlavního líčení je poškozený předsedou senátu vyrozuměn, a po přečtení obžaloby vznesl předseda senátu dotaz na poškozeného, zda a v jakém rozsahu uplatňuje svůj nárok. Pokud se poškozený k hlavnímu líčení nedostaví, ale jeho návrh je obsažen ve spisu, předseda senátu ho přečte.

O nároku poškozeného nelze rozhodnout, pokud o něm již bylo, byť nepravomocně, rozhodnuto v občanském soudním řízení či jiném příslušném řízení, o tom musí soud poškozeného poučit (ust. § 44 odst. 3 tr. řádu). Ovšem není adheznímu řízení na překážku, pokud je pro stejný nárok podána žaloba u civilního soudu, o které ještě nebylo rozhodnuto, v trestním řádu nenalezneme zmínku o překážce litispendence.¹⁸³ Podle Beranové není takový stav v souladu s účelem adhezního řízení, jehož hlavní smysl spatřuje v tom, že se o téže věci nemusí vést více řízení a zabývat se jí více soudů, a *de lege ferenda* navrhuje, aby i zde platila překážka zahájeného řízení.¹⁸⁴ Pro tento závěr podle mého názoru hovoří i kontinuita s původní českou úpravou adhezního řízení vycházející z rakouské koncepce, kde se naopak překážka litispendence uplatňovala, a pokud již bylo o nároku zahájeno občanskoprávní soudní řízení,

¹⁸⁰ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 8. 1993, sp. zn. 7 To 116/93, publikované pod č. 45/1993 Sb. rozh. tr.

¹⁸¹ Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62.

¹⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 15. 11. 1966, sp. zn. 4 Tz 75/66.

¹⁸³ Srov. ust. § 83 OSŘ.

¹⁸⁴ BERANOVÁ, A. Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení *de lege ferenda*. *Trestněprávní revue*. 2016, 15(10), 221-226.

nebylo možné stejný nárok uplatnit u soudu trestního.¹⁸⁵ Pokud je nárok uplatněn osobou, které právo poškozeného zřejmě nepřísluší (analogicky také pokud neuplatní nárok včas, či pokud uplatňuje nárok, o kterém již bylo rozhodnuto), nebude se svým nárokem v hlavním líčení připuštěna, nic jí nebrání v uplatnění nároku u civilního soudu či u jiného příslušného orgánu (ust. § 206 odst. 3 tr. řádu), avšak soud ji na toto řízení přímo neodkazuje.

Soud může o nároku poškozeného rozhodnout třemi způsoby. Prvním z nich je přiznání uplatněného nároku v plném rozsahu v odsuzujícím rozsudku. Rozhodnout o přiznání nároku lze, pokud je újma či bezdůvodné obohacení a jejich výše součástí popisu skutku v odsuzujícím výroku rozsudku, a zároveň nebyla tato újma dosud nahrazena či bezdůvodné obohacení vydáno. Soud je v adhezním řízení vázán návrhem poškozeného, nemůže mu přisoudit nic nad nebo mimo rámec jeho návrhu.¹⁸⁶

Druhou variantou rozhodnutí je odkázání poškozeného s celým jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních či před jiným orgánem, který je k tomu příslušný. Trestní soud nikdy nemůže nárok poškozeného ani částečně zamítnout. Pokud tedy v adhezním řízení není poškozenému nárok přiznán, nenastává překážka věci rozhodnuté. Jiným příslušným orgánem může být například *služební orgán*, který rozhoduje ve věcech vojáků z povolání podle zákona č. 221/1999 Sb., o náhradě škody vojáka na majetku státu, nebo *ředitel věznice*, který je oprávněn podle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, uložit odsouzenému povinnost nahradit škodu, kterou způsobil na majetku státu.¹⁸⁷ K takovému rozhodnutí soud přistoupí ve třech případech (ust. § 229 odst. 1 až 3 tr. řádu). Zaprvé, pokud není podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě nároku poškozeného podklad. Zadruhé, pokud výsledky dokazování nepostačují k uložení povinnosti k náhradě nároku poškozeného, a bylo-li by nutné provádět další dokazování přesahující potřeby trestního řízení, které vedlo by k průtahům. Třetím důvodem pro odkázání poškozeného s jeho nárokem na jiné řízení je zproštění obžalovaného obžaloby. Proti zprošťujícímu rozsudku se poškozený nemůže bránit žádným opravným prostředkem, neboť by se vlastně domáhal změny výroku o vině, k čemuž není oprávněn. Poškozený nemůže využít ani mimořádných opravných prostředků.¹⁸⁸

Třetí a zároveň poslední variantou rozhodnutí o uplatněném nároku poškozeného je jeho částečné přiznání. Je-li poškozenému přiznán nárok pouze částečně, soud ho odkáže se zbylou částí jeho nároku na řízení ve věcech občanskoprávních či před jiným příslušným orgánem.

¹⁸⁵ Srov. VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. s. 176-178.

¹⁸⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 5. 10. 1961, sp. zn. 6 To 154/61.

¹⁸⁷ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 2885.

¹⁸⁸ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 15. 3. 1967, sp. zn. 2 To 22/67.

O uplatněném nároku by měl trestní soud primárně (alespoň částečně) rozhodnout, je-li to možné, neměl by zbytečně odkazovat poškozeného na jiné řízení.¹⁸⁹ Je totiž otázkou, jak často poškození možnosti obrátit se na civilní soud či jiný orgán využijí, neboť poškozený se logicky bude snažit na prožité trauma co nejdříve zapomenout, a nebude se k věci chtít vracet, znovu jej prožívat a projednávat v dalším řízení před orgánem veřejné moci.

Z hlediska formy je rozhodnutí o uplatněném nároku jedním z výroků rozsudku. Jeho součástí bude také rozhodnutí o tom, zda bude přisouzený nárok plněn jednorázově či v odůvodněných případech ve splátkách. Peněžité plnění může být vyčísleno v tuzemské či cizí měně, ačkoliv ust. § 228 odst. 3 tr. řádu hovoří pouze o náhradě škody, není pochyb o tom, že se vztahuje i na nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení, pominutí těchto nároků lze přisuzovat pouze nedůslednosti zákonodárce.¹⁹⁰ Poškozený, který uplatnil svůj nárok, může proti rozsudku v neprospěch obžalovaného podat odvolání, ale pouze co do výroku o svém nároku, nebo jej může podat ve prospěch poškozeného státní zástupce (ust. § 247 odst. 1 tr. řádu). Odvolací soud v případě, že vadný výrok o nároku poškozeného zruší, buď rozhodne sám, nebo odkáže poškozeného na občanskoprávní řízení či na řízení před jiným příslušným orgánem (ust. § 265 tr. řádu). Není tedy možné, aby odvolací soud vrátil tuto věc k rozhodnutí soudu prvního stupně.

O nárocích poškozeného však nemusí být rozhodováno pouze ve standardním trestním řízení, ale i v jeho dalších modifikacích – v řízení o dohodě o vině a trestu, a v řízení před samosoudcem. Problematické ovšem je, že v řízení před samosoudcem, což bývá až 60 % trestních řízení, je rozhodováno trestním příkazem, proti kterému poškozený není oprávněn podat odpor (ust. § 314g odst. 1 tr. řádu). Šámal k nastíněnému problému uvádí: „... vyplývá z faktu, že pokud by podal odpor pouze on, nabyly by oddělitelné výroky o vině a trestu právní moci a další trestní řízení by bylo konáno pouze o náhradě škody, což není v souladu s účelem trestního řízení.“¹⁹¹ S tímto názorem nesouhlasí Beranová, která se domnívá, že účelem trestního řízení je mimo jiné upevňování zákonnosti, a přezkoumání trestního příkazu s vadným či chybějícím výrokem o náhradě nároku poškozeného, tedy není pouze v zájmu poškozeného nýbrž celé společnosti. K tomuto názoru se přikláním i já, nepovažuji za správné, že právní úprava přiznává právo na odpor proti trestnímu příkazu obviněnému a osobám se samostatnými obhajovacími právy ve prospěch obviněného, ale poškozenému, kterého se nesprávný či absentující výrok o náhradě škody bezprostředně dotýká ne. Lze se domnívat, že v tomto směru

¹⁸⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 23. 4. 1963, sp. zn. 2 To 15/63.

¹⁹⁰ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 24.

¹⁹¹ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 3591.

dochází k popření jedné ze základních procesních ústavních zásad, a to zásady rovnosti stran. Přitom řešení *de lege ferenda* je nasnadě, pokud by poškozený podal odpor, trestní příkaz by se v tomto rozsahu zrušil, a samosoudce by mohl sám ve věci rozhodnout, anebo odkázat poškozeného na jiné příslušné řízení.¹⁹²

Trestní řízení ovšem nemusí skončit vydáním odsuzujícího rozsudku nebo trestního příkazu, poškozený může dosáhnout uspokojení svých nároků i v případě, že je využito tzv. odklonu. Užití všech typů odklonů (viz s. 19 této práce), je podmíněno alespoň částečnou náhradou nároku poškozeného, či uzavřením dohody poškozeného s obviněným o jeho náhradě či jiném způsobu uspokojení nároku. V případě aplikace odklonu se tak může poškozenému dostat dokonce rychlejšího a efektivnějšího odčinění újmy vzniklé trestným činem.¹⁹³

Byl-li poškozenému alespoň částečně přiznán jeho nárok, je pravomocně odsouzený, kterému byla povinnost k náhradě nároku uložena, povinen nahradit poškozenému také *náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení*. Mezi tyto náklady patří i náklady související s přibráním zmocněnce poškozeného. Dle judikatury je odsouzený povinen nahradit náklady vzniklé přibráním zmocněnce, ačkoliv sám poškozený odměnu zmocněnci dosud nezaplatil.¹⁹⁴ Od těchto nákladů je třeba odlišovat *náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení*, jejichž plnou či částečnou náhradu může soud odsouzenému uložit dle povahy věci a okolností případu na návrh poškozeného, kterému nárok přiznán nebyl, nárok neuplatnil nebo uplatnit nemohl (ust. § 154 tr. řádu).¹⁹⁵ Tento návrh může poškozený uplatnit pouze do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku (ust. § 155 odst. 4 tr. řádu).

Pro snazší uspokojení přiznaných nároků poškozeného slouží institut zajištění nároku na majetku obviněného. Je-li zajištěn majetek obviněného, je mu zakázáno zajištěný majetek převádět, zatížit, poškodit či ničit, a právní jednání obviněného, týkající se tohoto majetku jsou stížena neúčinností (ust. § 47 tr. řádu). Poškozený má také možnost se uspokojit ze složené peněžité záruky poskytnuté jako náhrady za vazbu dle ust. § 73a tr. řádu. Ovšem jeho nárok bude uspokojen, pouze požádá-li o to v zákonné lhůtě tří měsíců od vyrozumění soudu o této možnosti a jen z prostředků zbývajících z peněžité záruky po uhrazení peněžitého trestu a nákladů trestního řízení státu. Vzápětí po přijetí této úpravy v roce 2011 ji kritizoval Jelínek, podle něhož by mělo být upřednostněno uspokojení nároku poškozeného, s čímž souhlasím a *de lege ferenda* navrhuji změnu ust. § 73a tr. řádu v tom smyslu, že nejdřív by měla být peněžité záruka použita

¹⁹² BERANOVÁ, A. Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení *de lege ferenda*. *Trestněprávní revue*. 2016, 15(10), 221-226.

¹⁹³ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: Leges, 2018. Student. s. 277.

¹⁹⁴ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. Tpjn 300/2016.

¹⁹⁵ ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. s. 578.

k úhradě pohledávky poškozeného a případný zbytek by se měl stát příjmem státního rozpočtu.¹⁹⁶

Pokud odsouzený přiznaný nárok dobrovolně nesplní, výkon rozhodnutí probíhá dle občanskoprávních předpisů. Pravomocný odsuzující rozsudek ukládající odsouzenému povinnost k náhradě nároků poškozenému je exekučním titulem, a jako takový může být uplatněn návrhem na výkon rozhodnutí nebo exekučním návrhem. I přesto je pro poškozeného uspokojení jeho majetkových nároků mnohdy nedosažitelné z důvodu nemajetnosti obviněného. Zákonodárce se pokusil odstranit tento nežádoucí stav přijetím zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení, který umožňuje poškozeným uspokojit přiznané nároky i z majetku, který byl odsouzenému odčerpán majetkovými tresty nebo ochrannými opatřeními.¹⁹⁷ Pravomoc rozhodování o uspokojení pohledávek poškozených byla svěřena Ministerstvu spravedlnosti, konkrétně odboru odškodňování, který shromažďuje zpeněžené majetkové sankce vymožené soudy na zvláštním účtu. Osobami oprávněnými žádat o uspokojení majetkového nároku podle tohoto zákona jsou jak poškození, kterým byl nárok přiznan odsuzujícím rozsudkem, tak poškození, kteří byli se svým nárokem odkázáni na civilní soud, který jim následně nárok přiznal. Zákon nečiní rozdíly mezi fyzickými a právnickými osobami ani územně samosprávnými celky, výslovně vylučuje pouze stát, neboť majetek získaný z majetkových sankcí standardně připadá státu. Žádost je nutné podat do 60 dnů od právní moci rozhodnutí, kterým mu byl nárok přiznan, doporučený formulář pro podání žádosti je dostupný na stránkách Ministerstva spravedlnosti.¹⁹⁸ Zákon ani důvodová zpráva však nezmiňují nároky poškozených, kteří byli odkázáni na jiný příslušný orgán. Toto zdánlivé opomenutí má své opodstatnění, neboť v případech, kdy o nárocích rozhoduje jiný příslušný orgán, bývá poškozeným stát. Podmínkou pro vyhovění žádosti ovšem je, aby právě ten odsouzený, který poškozenému způsobil újmu či se na jeho úkor obohatil, splnil státu majetkovou sankci. Přínos zákona spočívá v tom, že poškozený se nemusí svého nároku domáhat v exekučním řízení. Část financí ze zvláštního účtu také směřuje k Probační a mediační službě pro účely poskytování pomoci obětem trestných činů.

Ovšem ani tento zákon nepřinesl očekávané zlepšení, alespoň ne v takovém rozsahu, jaké si od nové úpravy sliboval zákonodárce. Od data účinnosti zákona (1. 10. 2018) do února 2019

¹⁹⁶ JELÍNEK, J. Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. *Kriminalistika*. 2011, 44(4), 264-272.

¹⁹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů.

¹⁹⁸ Formulář pro podání žádosti je dostupný z [cit. 2020-02-08].: https://www.justice.cz/documents/12681/775906/%C5%BE%C3%A1dost+o+uspokojen%C3%AD+majetkov%C3%A9ho+n%C3%A1roku_formular_3+verze.doc/6face1a4-328c-4507-a518-3648f8d97f7f.

bylo podáno pouze 87 žádostí, z nichž většina vůbec nesplňovala zákonné podmínky. Na finanční prostředky ze zvláštního účtu tak za rok účinnosti dosáhlo pouze devět žadatelů, kteří získali dohromady 2 600 000 Kč, přičemž na zvláštním účtu bylo v té době shromážděno 80 000 000 Kč, které se staly příjmem státního rozpočtu. Jedním z důvodů malých dopadů nové zákonné úpravy je jistě nízká míra povědomí o ní, která by se měla časem zvyšovat. Přispět k tomu mohou zejména soudy, Policie ČR a subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů, které budou o této možnosti poškozené poučovat.¹⁹⁹

5.1.5. Právo oběti učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život

Právo oběti učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život je součástí komplexu práv obětí na slyšení v trestním řízení. Ačkoliv se jedná o právo, které do našeho právního řádu vnesl ZOTČ, je rovněž upravené trestním řádem. Do této části práce jej zařazují, neboť z mého pohledu se jedná spíše o procesní právo oběti jakožto procesního subjektu se značným vlivem na trestní řízení, které ovšem má ochranné aspekty pro oběť jakožto adresáta zvláštní péče státu. Tyto ochranné aspekty lze spatřovat v terapeutickém obsahu prohlášení a v jeho systematickém zařazení do komplexu práv tvořících právo oběti na ochranu před druhotnou újmou, respektive sekundární viktimizací (díl 5., hlavy II. ZOTČ).²⁰⁰

Institut pochází z angloamerického práva, což napovídá i jeho v právní vědě zažité označení – *victim impact statement* (dále také „VIS“). Ze Spojených států amerických se rozšířil do dalších anglicky hovořících zemí, nejprve do Kanady, Austrálie a Velké Británie, a dnes je již běžnou součástí právních řádů členských států EU. *Victim impact statement*, jak ho známe dnes, má původ v 70. letech 20. století v USA. Profesor a bývalý soudce P. G. Cassell shledává za vznikem institutu několik ideových pramenů – doktrínu ochrany a pomoci obětem trestných činů, hnutí za občanská práva v jižních státech USA i feminismus.²⁰¹ Postupně začaly jednotlivé státy USA přijímat na ústavní úrovni dodatky zaručující ochranu a pomoc obětem trestných činů, na federální ústavní úrovni se však takovou úpravu nikdy nepodařilo prosadit, a tak je míra

¹⁹⁹ ŠTEFAN, V. Ministerstvo provozuje účet pro oběti trestných činů. Na odškodné jich zatím dosáhlo devět. *iROZHLAS.cz*. [online]. 2019 [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/trestny-cin-odskodneni-obeti-penize-ministerstvo-spravedlnosti_1902220830_lac.

²⁰⁰ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 221.

²⁰¹ CASSELL, P. G. In Defense of Victim Impact Statements. [online]. Ohio State Journal of Criminal Law. University of Utah – S. J. Quinney College of Law, 2009, 6(611), [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1468649_code30160.pdf?abstractid=1468649&mirid=1. s. 612-616.

uplatňování institutu v každém ze 49 států, které ho zakotvily, různá.²⁰² V roce 2004 sice byl přijat federální *Crime Victims' Rights Act*, představující katalog práv obětí trestných činů, který ovšem VIS nezmiňuje.²⁰³ Oběť přímá i nepřímá může VIS učinit ve fázi trestního řízení, ve které se obžalovanému, který již byl uznán vinným, stanovuje trest tzv. *sentencing*. Dnes se vedle původní formy prohlášení oběti jednotlivce tzv. *personal impact statement* užívá i hromadné prohlášení tzv. *family impact statement*, zejména v případech, kdy přímá oběť je usmrcena a právo učinit prohlášení přechází na její rodinu.²⁰⁴

V USA, kolébce tohoto institutu, se dosud vedou spory o jeho přípustnosti.²⁰⁵ Spornou zůstává použitelnost prohlášení ve věcech, kde je možné uložit obžalovanému trest smrti. Argumentem pro udělení oběti možnosti učinit prohlášení je, že právě závažnost trestného činu, za nějž lze uložit trest smrti bude nejvyšší, a pravděpodobně bude mít nejvíce dopadů na život oběti či obětí. Protiargumentem je, že takové prohlášení je bezvýznamné, neboť zde schází jeden z jeho hlavních významů, a to příležitost pachatele uvědomit si dopady svého konání a možnost nápravy.²⁰⁶ *Supreme Court of the United States* (Nejvyšší soud USA) se ve třech případech zabýval souladností VIS s osmým dodatkem Ústavy USA, obsahujícím doktrínu proporcionality, která říká, že ukládaný trest by měl být přiměřený spáchanému trestnému činu. V prvních dvou derogoval zákony umožňující obětem učinit prohlášení právě pro jejich neslučitelnost s osmým dodatkem, avšak v roce 1991 tento svůj právní názor zvrátil, nutno dodat že ve všech třech případech byl Nejvyšší soud USA názorově ostře rozdělen.²⁰⁷

Advokát M. Stevens jakožto odpůrce VIS uvádí, že oběti předkládají prohlášení plná emocí působících na soud i porotu za účelem maximalizace či zvýšení trestu obžalovaného. Ve všech třech zmíněných případech byla dle jeho názoru trestněprávní odpovědnost či

²⁰² STEVENS, M. Victim Impacts Statements Considered in Sentencing. In Berkely Journal of Criminal Law, [online]. 2000 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/a62e/8ee55fa635b18705a1dffbb9d8f564819e92.pdf>. s. 1 a násl.

²⁰³ ŠIMÁNOVÁ, H. Victim impact statement – právo oběti být slyšena. *Právní prostor.cz* [online]. 2016 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/victim-impact-statement-pravo-obeti-byt-slyšena>.

²⁰⁴ ROCK, P. *Hearing victims of crime: the delivery of impact statements as ritual behaviour in four London trials for murder and manslaughter* In ROBERTS, J. V., BOTTOMS, A. *Hearing the Victim: Adversarial Justice, Crime Victims, and the State*. Devon, UK: Willan Publishing, 2010, s. 228.

²⁰⁵ Viz např. SANDERS, A., HOYLE, C., et al. Victim Impact Statements don't work, can't work, *Criminal Law Review*, 2001, s. 447–458, CHALMERS, J., DUFF, P., LEVERICK, F. Victim Impact Statements: can work, do work (for those who bother to make them). *Criminal Law Review*, 2007, s. 360-379.

²⁰⁶ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 221.

²⁰⁷ *Booth v. Maryland* (1987), *Gathers v. South Carolina* (1989) a naproti tomu *Payne v. Tennessee* (1991) In STEVENS, M. Victim Impacts Statements Considered in Sentencing. In Berkely Journal of Criminal Law, [online]. 2000 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/a62e/8ee55fa635b18705a1dffbb9d8f564819e92.pdf>.

neodpovědnost obžalovaných zastíněna tvrzenými dopady na životy přeživších: „*V těchto případech může mít závažnost prohlášení větší vliv na trestající orgán než závažnost trestného činu.*“²⁰⁸ Další prostor pro definitivní vyslovení neústavnosti VIS vidí v tom, že jejich prostřednictvím je porušováno právo na spravedlivý proces podle čtrnáctého dodatku Ústavy USA, ze kterého vyplývá, že rozhodnutí o potrestání musí být založeno na parametrech stanovených zákonodárcem. VIS jsou podle něj tedy nadbytečné, neboť zákonodárce dopady na oběti zohledňuje již při kodifikaci druhů sankcí a sazeb u jednotlivých trestných činů.²⁰⁹ Naopak kriminoložka E. Erez na podkladě výzkumů kontruje, že vliv VIS na výslednou výměru trestu je zanedbatelný, a je nutné institut zachovat kvůli jeho terapeutické funkci pro oběti.²¹⁰

Právo oběti učinit prohlášení o tom, jaký měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život, bylo do našeho právního řádu implementováno na základě Směrnice přijetím ZOTČ, který provedl příslušné změny i v trestním řádu. Směrnice výslovně neukládá státům povinnost zakotvit oběti právo na učinění VIS, ale ve svém čl. 10 odst. 1 hovoří pouze o vyslechnutí oběti a možnosti předkládání důkazů dle principu *slyšet hlas oběti*. Směrnice tedy státům obecně ukládá povinnost umožnit obětem aktivní účast na trestním řízení, s cílem vyvarovat se situacím, kdy by v důsledku pocitu oběti, že o ni a její prožívání není jeven zájem a že je pouze nositelem důkazů, mohla být způsobena druhotná újma. Jedinou zmínku o prohlášení lze nalézt v odst. 41 preambule Směrnice, která říká, že právo oběti na slyšení se považuje za dodržené v případě, že obětem bylo umožněno učinit prohlášení či podat vysvětlení písemně, ale je třeba mít na paměti, že preambule nemá normativní povahu a postrádá právní závaznost.²¹¹

VIS je v naší trestněprávní úpravě zakotven na třech místech – v ust. § 22 ZOTČ, které se odráží v procesní úpravě ve dvou ustanoveních trestního řádu § 43 odst. 4 a § 212a, přičemž triplicitní úpravu lze považovat za negativní jev české legislativy. Český zákonodárce institut označil podle Pelce poměrně nepřiléhavě jako *Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život*, jednak je toto označení zbytečně dlouhé a emocionálně zabarvené, a jednak rovněž nepřesné, neboť trestný čin jistě nemá pouze jeden dopad na život oběti, ale projevuje se ve více oblastech. Navrhuje proto označení mnohem lépe odpovídající významu institutu, a to *prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. Právo učinit prohlášení je osobním právem oběti,

²⁰⁸ „*In those instances the severity of the statement may have more of an impact on the sentencing authority than the severity of the crime.*“ STEVENS, M. Victim Impacts Statements Considered in Sentencing. In Berkely Journal of Criminal Law, [online]. 2000 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/a62e/8ee55fa635b18705a1dffbb9d8f564819e92.pdf>. s. 1 a násl.

²⁰⁹ STEVENS, M. Victim Impacts Statements Considered in Sentencing. op. cit.

²¹⁰ EREZ, E., ROBERTS J. V. *Victim Participation in the Criminal Justice System*. In DAVIS, R. C., LURIGIO, A. J., HERMAN, S., et al. *Victims of Crime*. 3rd ed. Sage, 2007, s. 277-279.

²¹¹ GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 148.

jedná se tedy o úkon, při kterém se nemůže nechat zastoupit zmocněncem. To ovšem neznamená, že se zmocněnec nemůže přičinit o formulaci prohlášení.²¹²

Podle Pelce spočívá největší procesní přínos VIS v naplňování vedlejšího cíle trestního řízení, a to objasnění důsledků trestné činnosti, které se uplatní v hodnocení trestně-právní úpravy.²¹³ Prohlášení má trojí význam pro tři různé subjekty. Hlavní význam tzv. restorativní nebo komunikační má samozřejmě pro oběť, té slouží jako vyjádření subjektivního vnímání dopadu trestného činu a jako prostředek psychického vyrovnání se s tragickou událostí.²¹⁴ V tomto ohledu přispívá ke zlepšení postavení oběti v trestním řízení. Prohlášení je důležitým preventivním institutem na ochranu proti sekundární viktimizaci, neboť oběť získává pocit, že ji orgány činné v trestním řízení respektují a naslouchají jí. Prohlášení také může napomoci k identifikaci specifických potřeb odborné psychologické či sociální pomoci oběti. Přispívá také k obnově pocitu spravedlnosti a přijetí výsledku trestního řízení, z psychologických poznatků totiž vyplývá, že lidé lépe akceptují rozhodnutí orgánu veřejné moci, pokud měli sami možnost se k věci vyjádřit, jedná se o tzv. procedurální spravedlnost.²¹⁵ Co se faktického přínosu pro oběti týče, tak empiricky byly ověřeny pozitivní výsledky u obětí trestného činu znásilnění již v roce 1987, následně i v roce 2010 u obětí domácího násilí.²¹⁶ V rámci mezinárodního průzkumu v USA, Kanadě a Spojeném království byla obětem položena otázka, zda by v případě své další viktimizace znovu učinily prohlášení o dopadech trestného činu, naprostá většina respondentů odpověděla kladně, což stvrzuje pozitivní přínos tohoto institutu.²¹⁷ Bohužel se

²¹² PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 219-221.

²¹³ Ibid. s. 224.

²¹⁴ EREZ, E., ROBERTS, J. V. *Communication at sentencing: the expressive function of Victim Impact Statements*. In ROBERTS, J. V., BOTTOMS, A. *Hearing the Victim: Adversarial Justice, Crime Victims, and the State*. [online]. Devon, UK: Willan Publishing, 2010, 320 s. [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/254107176_Communication_in_Sentencing_Exploring_the_Expressive_Function_of_Victim_Impact_Statements.

²¹⁵ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 183.

²¹⁶ KELLY, D. *Victims*. *Wayne Law Review*. 1987, č. 34. s. 69-86., CATTANEO, L. B., GOODMAN, L. A. *Through the lens of therapeutic jurisprudence: The relationship between empowerment in the court system and well-being for intimate partner violence victims*. *Journal of Interpersonal Violence*, [online]. 2010, (25), 481-502. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/24415375_Through_the_Lens_of_Therapeutic_Jurisprudence_The_Relationship_Between_Empowerment_in_the_Court_System_and_Well-Being_for_Intimate_Partner_Violence_Victims.

²¹⁷ EREZ, E. *Victim Participation in Criminal Justice System*. In DAVIS, R. C., LURIGIO, A. J., HERMAN, S., et al. *Victims of crime*. 4th ed. Los Angeles: SAGE, 2013, s. 262.

vzhledem k bezformálnosti prohlášení nevedou žádné oficiální evidence uplatňování, není totiž možné určit, jak často a v jakých případech je institut využíván.²¹⁸

Průvodní význam může prohlášení mít i pro pachatele trestného činu, kterému pomáhá lépe si uvědomit, co svým jednáním způsobil, což zvyšuje šance na jeho nápravu, a tím i k realizaci jednoho z cílů trestního práva – výchovy lidí k vedení řádného života dle ust. § 1 tr. řádu. Avšak tato funkce je diskutabilní, neboť podle výzkumu psychiatricky J. L. Herman z roku 2003, mají pachatelé nezdědka výrazně sníženou či vůbec žádnou schopnost empatie.²¹⁹ Další význam má prohlášení pro obviněného při uplatnění tzv. odklonů, kdy obviněný může provést opatření ke zmírnění či odčinění jím způsobených následků.²²⁰

Prohlášení má také význam pro orgány činné v trestním řízení, zejména pro soud, ukládající pachateli individualizovaný trest v závislosti na povaze a závažnosti spáchaného trestného činu jako okolnosti významné pro uložení druhu trestu a jeho výměry dle ust. § 39 odst. 1, 2 tr. zák. Díky prohlášení mohou být odhaleny další přitěžující i polehčující okolnosti. Také může mít vliv na rozhodování soudu o uplatněném nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení. V tomto ohledu podléhá *VIS* nejvýraznější kritice, a to z pohledu přiměřenosti a spravedlivosti ukládaných trestů. Kriminolog M. Matravers předkládá příklad dvou různých trestních řízení, se dvěma různými pachateli obdobných trestných činů s obdobnými dopady na životy obětí. Pokud bude v jednom z těchto řízení učiněno prohlášení a ve druhém ne, soud pod vlivem tohoto prohlášení pravděpodobně uloží prvnímu pachateli vyšší trest než pachateli druhému.²²¹ Někteří z odpůrců prohlášení se domnívají, že primárním úmyslem oběti je rozněcování nenávisti vůči obviněnému, další dokonce hovoří o pomstychtivosti obětí, které touží po uložení co nejvyššího trestu obviněnému.²²² Tato

²¹⁸ ŠIMÁNOVÁ, H. Victim impact statement – právo oběti být slyšena. *Právní prostor.cz* [online]. 2016 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/victim-impact-statement-pravo-obeti-byt-slyšena>.

²¹⁹ HERMAN, J. L. The Mental Health of Crime Victims: Impact of Legal Intervention. *Journal of Traumatic Stress*. [online]. 2003, (16), 159-166. [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1023/A:1022847223135>.

²²⁰ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činem a obete trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 222.

²²¹ MATRAVERS, M. The victim, the State and Civil Society. In ROBERTS, J. V., BOTTOMS, A. *Hearing the Victim: Adversarial Justice, Crime Victims, and the State*. [online]. Devon, UK: Willan Publishing, 2010, 320 s. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www-users.york.ac.uk/~mdm3/resources/victim-paper.pdf>.

²²² HENDERSON, J. The Wrongs of Victim's Rights. *Stanford Law Review*. [online]. 1985, (37), 937–1021. [cit. 2019-02-22]. Dostupné z: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2922&context=facpub>, ASHWORTH, A. *Victims' rights, defendants' rights and criminal procedure*. In CRAWFORD, A., GOODEY, J. *Integrating a victim perspective within criminal justice: international debates*. Brookfield, Vt.: Ashgate, 2000. *Advances in criminology*.

domněnka se ale spíše nepotvrdila, jak dokládají výzkumy z roku 1994 v Austrálii a z roku 2008 v Kanadě.²²³

Podle ust. § 22 ZOTČ má oběť právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život, a to jak ústně, tak písemně, popřípadě v obou formách i opakovaně. Možnost učinění opakovaného či aktualizovaného prohlášení je zvláště významná při časově náročných řízeních, neboť i průtahy v řízení mohou působit oběti další újmu. Z poznatků praxe ale přesto vyplývá, že oprávnění učinit prohlášení bývá nejčastěji využíváno v přípravném řízení či nejpozději v hlavním líčení.²²⁴ Trestní řád v ust. § 43 odst. 4 formuluje toto oprávnění v zásadě shodně, pouze subjekt, kterému je k dispozici označuje jako *poškozeného, který je obětí trestného činu podle zákona o obětech trestných činů*, což je zavádějící, neboť oprávnění náleží všem obětem podle legální definice ZOTČ, a nikoliv jen těm v procesním postavení poškozeného.²²⁵ Část akademiků toto označení vnímá rigidně a právo na učinění ústního prohlášení je podle ní přiznáno pouze oběti, která je zároveň poškozeným v trestním řízení, což je podle mého názoru v rozporu s úmyslem zákonodárce.²²⁶ K závěru, že oprávnění náleží všem obětem bez ohledu na procesní postavení poškozeného, vede též pravidlo *lex specialis derogat legi generali*, neboť ZOTČ je zákonem zvláštním ve vztahu k trestnímu řádu, a ten přiznává právo všem obětem. Prohlášení tedy může učinit v souladu se zákonnou definicí oběti i oběť pokusu či přípravy trestného činu, ač jí nevznikla škoda, nemajetková újma či se na její úkor pachatel neobohatil (ust. § 2 odst. 2 ZOTČ).

Forma českého VIS je libovolná. Pokud se oběť rozhodne učinit své prohlášení v písemné formě, bude provedeno jako listinný důkaz, a podle ust. § 112 odst. 2 tr. řádu ve spojení s ust. § 213 odst. 1 tr. řádu bude tedy předloženo stranám k nahlédnutí či navrhne-li to kterákoliv ze stran (zejména to bude poškozený) předseda senátu ho přečte (ust. § 213 odst. 2 tr. řádu). Je třeba zdůraznit, že způsob přednesu textu prohlášení by neměl být ryze formální a strohý, je třeba ho číst vážně, aby oběť neměla pocit, že je její projev devalvován ale s citem. Necitlivý přednes s sebou opět nese riziko sekundární viktimizace. *De lege ferenda* by měl mít

²²³ EREZ, E., ROEGER, L., MORGAN, F. Victim Impact Statements in South Australia: An Evaluation. [online]. Adelaide. South Australian Attorney-General's Department, 1994 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://crg.aic.gov.au/reports/20-91.pdf>, MILLER, K. Empowering Victims: the Use of the Victim Impact Statement in the Case of Sexual Assault in Nova Scotia: the Perspective of Victims and Victim Services Staff. [online]. Toronto: Centre of Criminology, University of Toronto, 2008 [cit. 2020-02-22]. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/jr14/p5.html>.

²²⁴ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 184.

²²⁵ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 119.

²²⁶ DURDÍK, T., *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 184.

poškozený možnost nechat jej přečíst svým zmocněncem. Prohlášení v ústní formě lze učinit během kteréhokoliv úkonu trestního řízení, kterého se oběť účastní např. při podání vysvětlení, při výslechu či během hlavního líčení, a zaznamená se do protokolu. Trestní řád by měl *de lege ferenda* také výslovně zakotvit možnost učinění prohlášení za využití audiovizuálního zařízení, čímž by bylo možné dosažení ještě efektivnější ochrany před sekundární újmou, která hrozí setkáním s pachatelem a orgány činnými v trestním řízení.²²⁷

Na ustanovení § 43 odst. 4 tr. řádu navazuje ust. § 212a nazvané *prohlášení poškozeného*, podle kterého může poškozený, který je obětí trestného činu, v hlavním líčení výslovně požádat, aby mohl učinit prohlášení, a to i v případě, že prohlášení učinil písemně. Stejně jako pro prohlášení, ani pro tuto žádost zákon nepředepisuje žádnou formu, lze ji tedy podat u soudu, který vede hlavní líčení jako každé jiné podání dle ust. § 59 odst. 1 tr. řádu, tedy písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě atd. Předseda senátu je povinen žádosti vyhovět a umožnit poškozenému ústní prohlášení nejpozději v závěrečné řeči. Přednes poškozeného se zaznamená do protokolu o hlavním líčení, nikdo není oprávněn jej omezovat. Pouze předseda senátu může poškozeného přerušit, když se zřejmě odchyluje z rámce prohlášení. Za zřejmé odchýlení z rámce VIS lze jistě považovat uvádění informací nesouvisejících s projednávaným trestným činem či dopady na život oběti, zmiňování další trestné činnosti pachatele, hodnocení jeho osoby nebo postupu orgánů činných v trestním řízení s výjimkou jejich jednání působícího oběti druhotnou újmu. Znění tohoto ustanovení je opět zavádějící, neboť naznačuje, že ústní prohlášení je možné učinit pouze do závěrečné řeči v hlavním líčení. Ovšem oprávnění učinit prohlášení oběti náleží v průběhu celého trestního řízení. Zákon nevyklučuje podání prohlášení či jeho aktualizaci v opravném řízení, ale ani ústní prohlášení v rámci veřejného zasedání odvolacího soudu.²²⁸

Skutečnosti obsažené v prohlášení lze posuzovat jako důkazy. Jak již bylo řečeno, písemné prohlášení jakožto listinný důkaz podléhá postupu dle ust. § 112 odst. 2 tr. řádu, a ústní prohlášení může být považováno za důkaz dle ust. § 89 odst. 2 tr. řádu. Samotné dopady trestného činu mohou tvořit znaky skutkové podstaty trestného činu jako následky, nebo k nim lze přihlídnout jako k okolnostem významným při ukládání trestu. Obhajoba má potom právo se k důkazům o skutečnostech kladených obviněnému za vinu vyjádřit (ust. § 33 odst. 1 tr. řádu.) Obdobný závěr plyne i z ust. § 214 tr. řádu, které říká, že v řízení před soudem je třeba se

²²⁷ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činem a obete trestných činů, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 223.

²²⁸ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 121.

obžalovaného dotázat, zda se chce ke každému provedenému důkazu vyjádřit. Oběť se tedy uplatněním práva na učinění prohlášení vystavuje možnosti dotazování obžalovaného, obhájce či orgánů činných v trestním řízení k upřesnění skutečností v prohlášení uvedených. Analogickou aplikací ust. § 212 tr. řádu lze také dojít k závěru, že oběti v postavení svědka může být prohlášení předestřeno, a lze ji vyzvat k odstranění rozporů mezi VIS a výpovědí svědka či návrhem na náhradu nároku poškozeného. Tato skutečnost představuje jisté úskalí českého pojetí VIS, zejména pro zvlášť zranitelné oběti, které se mohou obávat zlehčování či zpochybňování dopadů trestného činu na jejich život, a nakonec mohou dospět i k rozhodnutí svého oprávnění nevyužít.²²⁹

Co se obsahového hlediska týče, zákonodárce mlčí, a obsah je tedy ponechán v uvážení oběti. Kontroverzním tématem zůstává, zda by měl či neměl být obětem k dispozici vzorový formulář prohlášení vypracovaný Ministerstvem spravedlnosti, který v současnosti neexistuje. Podle Jelínkova i Gřivnova komentáře je žádoucí vytvoření kvalitního vzorového formuláře, který oběti pomůže s formulací, ale zároveň ji nebude limitovat ani navádět.²³⁰ Naopak Durdík upuštění od vytvoření vzoru vítá, v rozmanitosti obsahu i formy spatřuje potřebnou autentičnost prohlášení, s ohledem na to že viktimizaci prožívá každá oběť jinak. I z psychologického hlediska představuje pro oběť obrovský rozdíl vyplnění formuláře versus volné vyjádření o prožité nepříznivé situaci a jejích vlivech na další život oběti. Dalším argumentem pro volnou formu je soudní praxe – soudci a další orgány činné v trestním řízení preferují autentické prohlášení oběti z důvodu jeho věrohodnosti.²³¹ Díky tomu, že zákon ponechává oběti svobodnou vůli ohledně podoby i obsahu prohlášení, lze se v praxi setkat s jeho rozmanitými podobami, od pár ručně psaných řádků pod policejním poučením, po nejběžnější strojově psané podání. Osobně bych preferovala, kdyby Ministerstvo spravedlnosti vytvořilo oficiální návod, ovšem ne v podobě formuláře, která by byla pro oběti příliš svazující, a volně ho poskytlo k užití nejlépe prostřednictvím internetových stránek všech orgánů činných v trestním řízení.

Neoficiální formuláře přesto vznikly, jeden z nich je volně dostupný například na internetových stránkách Policie ČR.²³² Tento vzor na základě komentářové literatury vhodně vymezuje okruhy dopadů trestného činu, které by měly být součástí vlastního prohlášení –

²²⁹ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 185.

²³⁰ DURDÍK, T. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 119, GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 149.

²³¹ DURDÍK, T. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 186.

²³² Formulář prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti na stránkách Policie ČR, dostupný z [cit. 2020-02-23].: <http://www.policie.cz/clanek/dokumenty-a-odkazy-pro-obeti-trestnych-cinu.aspx>.

fyzické, emoční, finanční, a dále by bylo vhodné dát prostor i jiným netypizovaným dopadům.²³³ Prohlášení by mělo obsahovat následující tři části a zahrnovat příkladmo vypočtené dopady.

1. Identifikaci oběti a trestního řízení:
 - a. jméno a příjmení oběti,
 - b. spisovou značku řízení a orgán činný v trestním řízení, kterému je prohlášení adresováno,
 - c. vztah osoby k trestnému činu,
 - d. datum a místo sepsání prohlášení,
 - e. podpis.
2. Vlastní prohlášení o dopadech trestného činu:
 - a. fyzické dopady – újma na zdraví, její léčba, případná rehabilitace, krátkodobé i trvalé následky či zdravotní postižení a jejich vliv na život oběti,
 - b. emoční dopady – jak se změnil pohled oběti na život, vliv na mezilidské vztahy (nedůvěřivost, strach z intimity, rozpad vazeb, neschopnost navázání a udržení vztahu), změny chování (ztráta sebedůvěry, poruchy soustředění, insomnie), dopady na každodenní život a životní styl (potřeba doprovodu, změna bydliště, strach z opuštění domácnosti, sociofobie, poruchy příjmu potravy), pocity spojené s trestným činem (ztráta základních iluzí, životních perspektiv, stigmatizace, hněv, strach), posttraumatický syndrom, deprese,
 - c. finanční dopady – ušlý zisk, snížení pracovní schopnosti, ztráta zaměstnání, překážka v dokončení studia, náklady vynaložené v souvislosti s trestním řízením (cestovné), léčebné výlohy,²³⁴
 - d. jiné dopady – zde například mohou nepřímé oběti vyjádřit povahu svého vztahu k usmrčenému blízkému člověku, popsat jeho trvání či hloubku a prožívání ztráty, kterou pocítují ve spojení s odchodem blízkého člověka.
3. Přílohy k prohlášení:
 - a. lékařské zprávy, znalecké posudky, účty, fotografie, kresby dětských obětí.²³⁵

VIS je nezbytné odlišovat od dalších procesních úkonů, které oběť či poškozený v trestním řízení činí. Takovými příbuznými instituty jsou svědecká výpověď a uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení. V praxi se

²³³ GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 150.

²³⁴ Finanční důsledky je vhodné formulovat spíše obecněji a podrobnosti, vyčíslení a jeho zdůvodnění zahrnout do návrhu poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

²³⁵ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 188., GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 149-150.

nedoporučuje spojovat VIS s návrhem na náhradu nároku poškozeného, neboť vzhledem k jejich funkci a účelu by měly mít rozdílný obsah, a také jsou spojeny s různými stádii trestního řízení. Návrh na zahájení adhezního řízení je nutné uplatnit do zahájení dokazování v hlavním líčení (či při prvním jednání o dohodě o vině a trestu), VIS lze učinit i později.²³⁶

Podle souhrnné výzkumné zprávy *Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi* z výzkumného šetření zjišťujícího dopad ZOTČ na změnu postavení obětí v praxi, organizovaného společností SocioFactor s.r.o. z roku 2018 byl v dotazníkovém šetření podle čtyř pětín dotázaných poskytovatelů pomoci obětem institut hodnocen jako přínosný. Ovšem z navazujících rozhovorů vyplynulo, že poskytovatelé se s institutem v praxi příliš neseťkali, a jeho přínosnost vzbuzuje kontroverze. Oběti, které institut prohlášení využily, jej hodnotily kladně. Váží si příležitosti volně se vyjádřit k dopadům trestného činu a vnímají jeho přínos ne pouze prakticky, ale i symbolicky.²³⁷

5.2. Mimoprocenší práva oběti dle zákona o obětech trestných činů

Před přijetím ZOTČ byla mimoprocenší práva obětí upravena roztržštěně, nekoncepčně a omezeně. Úpravu mimoprocenších práv bylo třeba hledat v trestním řádu, kde byla upravena nepřímó (právo na informace), odškodňování obětí ze strany státu se řídilo zvláštním zákonem o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, na sociální pomoc obětem se vztahoval pouze zákon o sociálních službách, a další instituty byly rozptýleny v množství dalších zákonů např. vykázání v zákoně o Policii ČR, předběžná opatření občanským soudním řádem, atd. což značně znesnadňovalo orientaci jejich adresátům, zejména pak obětem trestných činů.²³⁸

Změny právní úpravy vyžadované unijním právem (zejména Směrnici 2012/29/EU)²³⁹ bylo možné dosáhnout dvěma způsoby, buď novelizací stávajících předpisů či přijetím komplexního speciálního zákona. Český zákonodárce se rozhodl vydat cestou přijetí nového zákona jako například Německo či Rumunsko, zejména z důvodu komplikací, které by přinášela rozsáhlá novelizace trestního řádu. Tento ryze procesní předpis by musel obsáhnout ustanovení,

²³⁶ PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesních oprávnění*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. s. 224.

²³⁷ TOPINKA, D., et al. *Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi*. Souhrnná výzkumná zpráva. [online]. 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 95-98.

²³⁸ DANKOVÁ, K. *Pojem obeť trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte*. In JELÍNEK, J., GRIVNA, T., et al. *Poškozený a obeť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. s. 107., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 11.

²³⁹ Kapitola 1.3. této práce.

kteřá nemají vliv na trestní řízení, a rovněž bylo by potřeba rozlišit fyzickou osobu poškozeného a právníckou osobu poškozeného kvůli definici oběti jako osoby fyzické.²⁴⁰

ZOTČ nabył účinnosti v plném rozsahu 1. srpna 2013, a představuje ucelenou úpravu práv, která mají oběti trestných činů vůči státu. Přijetím zákona došlo k rozšíření práv obětí, zkvalitnění jim poskytovaných služeb, regulaci peněžité pomoci ze strany státu a podpory subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů. Subjektům, které chtějí poskytovat právní informace nebo restorativní programy, zároveň uložil povinnost získat pro poskytování těchto druhů odborné pomoci akreditaci.²⁴¹ Implementace úpravy v podobě samostatného zákona přispěla k zpřehlednění právní úpravy pro její adresáty, zdůrazňuje také přístup státu a jeho orgánů činných v trestním řízení k problematice obětí trestných činů s příslibem citlivého a šetrného zacházení.²⁴² Značný pokrok znamenal ZOTČ z hlediska informovanosti obětí vedoucí k častějšímu uplatňování práv, která jim náleží. Odborníci z různých oblastí se shodují, že zákon významným způsobem přenesl pozornost směrem k obětem.²⁴³

Zákon byl dosud dvakrát novelizován, ačkoliv první novela provedená zákonem č. 77/2015 Sb. měla spíše legislativně-technický charakter, když zohlednila směrnici Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu jeho doplněním do výčtu opatření sloužících ochraně oběti před hrozícím nebezpečím. Mnohem významnější změny přinesla druhá novelizace zákonem č. 56/2017 Sb. Novela byla přijata za účelem zhojení nesouladu českého „kodexu práv obětí“ se Směrnicí, zapracování podnětů vzešlých z hojně kritiky ZOTČ, ale také promítnutí poznatků z aplikační praxe. Novela přinesla zejména rozšíření okruhu zvláště zranitelných obětí a presumpci statusu zvláště zranitelné oběti, jak již bylo rozebráno v kapitole 2.1.1. této práce, dále také změny v oblasti práva na informace nebo řízení o poskytnutí peněžité pomoci, rozšíření možnosti žádat o zabránění kontaktu s pachatelem, zvýšení věkové hranice z 15 na 18 let pro provedení výslechu jako neodkladného a neopakovatelného úkonu, a poskytování překladů listin obětem, které prohlásí, že neovládají češtinu.²⁴⁴ Zasáhla také do trestního řádu například přiznáním nároku na bezplatného zmocněnce zvláště zranitelným obětem bez ohledu na jejich majetkové poměry (viz kapitola 5.1.1.).

²⁴⁰ GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 11.

²⁴¹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 11.

²⁴² GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 11-12., FOREJT, P. Zákon o obětech trestných činů – základní informace. [online]. 2012. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx>.

²⁴³ KOZÁK, V. K zákonu o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, 14(2), s. 43-46.,

²⁴⁴ FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

Předmětem úpravy ZOTČ jsou tři základní okruhy, prvním z nich jsou práva obětí trestných činů, druhým je poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů státem (zákon jej pro jeho rozsáhlost a specifičnost uvádí jako samostatný předmět úpravy, přestože ho věcně lze podřadit pod práva obětí), a třetím jsou vztahy mezi státem a subjekty poskytujícími pomoc obětem trestných činů, čímž zákon nastavuje institucionální rámec jejich spolupráce.²⁴⁵ Věcná působnost zákona nebyla novelizací dotčena. Práva obětí zákon člení do šesti dílů a to: právo na poskytnutí odborné pomoci, právo na informace, právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před druhotnou újmou a právo na peněžitou pomoc. Některá práva byla ZOTČ zavedena zcela nově např. právo zvolit si důvěrníka, jiná byla podstatným způsobem rozšířena, např. nová pravidla pro výslech.²⁴⁶

Ačkoliv zákon představuje žádoucí pokrok směrem k posilování principů restorativní justice, bývá také předmětem kritiky, a to zejména pro svůj příliš velký rozsah, složitost, terminologické vady a kolizi se základními principy trestního práva. ZOTČ je poměrně přehledně rozčleněn, ovšem i v jeho systematicce lze najít nedostatky, například v úpravě klíčového práva na informace, o kterém bude pojednáno v následujícím výkladu.²⁴⁷ Některé z terminologických nedostatků jsem již uváděla ve výkladu o pojmu oběti a činu jinak trestném (kapitola 2.1.).

Hned v úvodu zákona spatřují akademici vadu – přestože předpis zavedl do českého právního řádu zcela nové instituty, zákonodárce nevymezil jeho účel. Přitom účelem zákona je naprosto zřejmě zlepšení postavení obětí trestných činů v souvislosti i mimo souvislost s trestním řízením, zajištění důstojného a citlivého zacházení s nimi, předcházení sekundární viktimizaci, a zlepšení pozice poškozeného při uplatňování nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.²⁴⁸ Směrnice klade za cíl zajištění vhodných informací, podpory a ochrany obětem, stejně jako zajištění jejich účasti na trestním řízení, přičemž členské státy mají povinnost oběti zajistit zacházení s respektem, individuální, citlivý a profesionální přístup bez diskriminace.²⁴⁹ Úprava zásady zákazu diskriminace je také hodnocena negativně kvůli nevhodně zvolenému taxativnímu způsobu vymezení diskriminačních důvodů, kde by bylo

²⁴⁵ VÁLKOVÁ, H., GRIVNA, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, 12(4), s. 6.

²⁴⁶ JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. Praha, 2015, č. 11, s. 19.

²⁴⁷ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 23.

²⁴⁸ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 22.

²⁴⁹ GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 19.

vhodnější použití demonstrativního výčtu (ust. § 3 odst. 3 ZOTČ). Účel zákona se ani novelizací nepodařilo vytyčit, a tak zůstává pouze v akademické rovině.²⁵⁰

V některých ohledech ZOTČ dokonce ohrožuje tak významné aspekty trestního práva jako jsou právo na obhajobu či zásada materiální pravdy. Takovou vadu představuje povinnost orgánů činných v trestním řízení zaslat poškozenému na jeho výslovnou žádost opis usnesení o zahájení trestního stíhání, vložená ZOTČ do ust. § 160 odst. 2 tr. řádu. Riziko této povinnosti spočívá v tom, že platí bezvýjimečně a není ničím omezena, ačkoliv v případě, že poškozený bude zároveň svědkem v trestním řízení, vážně ohrožuje obě výše zmíněné zásady trestního řízení. Dle zásady materiální pravdy má být zjištěn skutkový stav bez důvodných pochybností, a dosažení tohoto cíle je zajisté ohroženo, pokud svědek bude seznámen s popisem skutku dle usnesení o zahájení trestního stíhání ještě před podáním vlastní výpovědi.²⁵¹

Další problémy se objevují v aplikační praxi zejména ohledně informační povinnosti policejních orgánů. Zákonodárce si činil naděje, že zákonným zakotvením citlivého a šetrného přístupu k obětem, získají oběti větší důvěru v orgány činné v trestním řízení, a stanou se ochotnějšími oznamovat trestné činy. Konečným cílem tedy bylo snížení latence kriminality.²⁵²

V této části práce krátce objasním podstatu jednotlivých mimoprocesních práv obětí, ale jelikož se domnívám, že tato práva byla mnohokrát představena, blíže se budu věnovat hodnocení přínosu ZOTČ a jeho Novel, souladnosti současného znění s unijní úpravou, a faktickému naplňování zákona v praxi, ze které plynou návrhy na úpravy *de lege ferenda*.

Při hodnocení praktického fungování zákona budu vycházet z monografie *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie* Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (dále také „IKSP“) publikované v roce 2019. Viktimizační studie IKSP byla založena na dvou výzkumných metodách, první z nich byla fokusní skupina s odborníky, a druhou použitou metodou bylo dotazníkové šetření zjišťující názor obyvatel na situaci v oblasti péče o oběti v ČR. Fokusní skupina byla sestavena z odborníků působících na různých pozicích v Policii ČR, PMS a neziskových organizacích – Bílém kruhu bezpečí, z.s., Dětském krizovém centru, z.ú. a Spondea, o.p.s. Profesně byli zastoupeni právníci, psychologové, sociální pracovníci, probační

²⁵⁰ JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. Praha, 2015, č. 11, s. 19-23.

²⁵¹ BASÍK, M. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě, *Státní zastupitelství*, 2013, 2013(5), s. 32-36., srov. JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 248-249.

²⁵² DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 3., Na konkrétní nedostatky upozornily neziskové organizace ve své evaluaci nazvané *Analýza zákona o obětech trestných činů* realizované organizací La Strada Česká republika, o.p.s. v letech 2014 a 2015, které se účastnily i další organizace – Bílý kruh bezpečí, z.s., In IUSTITIA, o.p.s. a Člověk v tísni o.p.s. - pobočka Plzeň.

úředníci a další.²⁵³ Dotazníkové šetření proběhlo na podzim roku 2017 metodou *face to face*, a výsledky vycházejí z celkového počtu 3 328 rozhovorů, což lze označit za poměrně velký vzorek.²⁵⁴

Druhým pramenem praktických zkušeností z aplikační praxe ZOTČ, ze kterého budu čerpat, je souhrnná výzkumná zpráva *Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi*, která je výstupem z výzkumného šetření zjišťujícího vliv ZOTČ na změnu postavení obětí v praxi, organizovaného výzkumnou a vzdělávací organizací SocioFactor s.r.o. v rámci *Programu bezpečnostního výzkumu pro potřeby státu 2016-2021* z roku 2018. Na vzniku programu se podílelo Ministerstvo vnitra a odborným gestorem bylo Ministerstvo spravedlnosti. V rámci tohoto programu bylo provedeno dotazníkové šetření se 152 poskytovateli pomoci obětem trestných činů, kterého se zúčastnilo 75 odborníků z PMS, 56 advokátů, 11 akreditovaných subjektů a 10 poskytovatelů sociálních služeb. V rámci programu byly rovněž provedeny a zanalyzovány polostrukturované rozhovory s poskytovateli pomoci, s širšími aktéry (těmi je míněn především zdravotnický personál) a s oběťmi.²⁵⁵ V dotazníkovém šetření SocioFactoru s.r.o. poskytovatelé pomoci porovnávali stav před a po přijetí ZOTČ, zejména prosaditelnost práv a přístup k odborné pomoci.²⁵⁶

5.2.1. Právo na odbornou pomoc

Prvním z práv obětí, která jsou upravena ZOTČ, je právo na odbornou pomoc v dílu 1. Zákonodárce tak systematikou předpisu vyjadřuje, o jak zásadní právo se jedná. Oběť má právo se o poskytování odborné pomoci dozvědět, obrátit se na jejího poskytovatele a čerpat ji. Zákon také vymezuje dobu, po kterou je odborná pomoc poskytována a to, dokud to vyžaduje její účel, kterým je překonání následků spáchaného trestného činu, lhostejno zda trestní řízení bylo zahájeno či skončeno.²⁵⁷

Odborná pomoc spočívá jednak v procesu terapie ke zpracování psychických následků trestného činu (psychologické poradenství), a jednak v praktické asistenci při řešení nastalé nepříznivé situace, kterým se rozumí sociální poradenství (zajištění přechodného ubytování), poskytování právních informací, právní pomoc (například při podání návrhu na náhradu škody,

²⁵³ ROUBALOVÁ, M., et al. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), s. 52-53.

²⁵⁴ Ibid. s. 63-64.

²⁵⁵ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 52.

²⁵⁶ Ibid. s. 140-147.

²⁵⁷ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 245-246.

nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení) nebo restorativní programy (ust. § 4 ZOTČ). Péče je poskytována subjekty zapsanými v Registru, který je veřejně dostupný na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti.²⁵⁸ Do Registru jsou automaticky zapsána střediska PMS, na vlastní žádost se mohou nechat zapsat advokáti a specializované organizace poskytující psychologické a sociální poradenství. Další poskytovatelé, kteří hodlají poskytovat právní informace či restorativní programy, musí pro zápis splnit podmínky a tím získat tzv. akreditaci (ust. § 39, § 47 a § 48 ZOTČ).

Zvlášť zranitelné oběti mohou požádat o poskytnutí odborné pomoci bezplatně, s výjimkou obětí trestného činu zanedbání povinné výživy (ust. § 196 tr. zák.), nevzniklo-li této oběti nebezpečí nouze či jiný trvale nepříznivý následek (ust. § 5 ZOTČ). Subjekty zapsané v Registru mají povinnost této žádosti bez zbytečného odkladu vyhovět, pokud oběť pomoc skutečně potřebuje. Skutečná potřeba pomoci ovšem neznamená, že jediným hlediskem by měly být finanční či sociální poměry oběti, opačný výklad by vedl k nepřipustné diskriminaci. Poskytování bezplatné pomoci obětem trestného činu zanedbání povinné výživy (ust. § 196 tr. zák.) je podmíněno vznikem nebezpečí nouze či jiného trvalého následku z toho důvodu, že se jedná o statisticky nejčastěji páchaný trestný čin, a bezpodmínečné poskytování bezplatné pomoci by nepřiměřeně zatížilo jak subjekty zapsané v Registru, tak stát poskytující těmto subjektům dotace. Nic ovšem nebrání subjektům zapsaným v Registru, aby bezplatnou pomoc poskytovaly i širšímu okruhu obětí. Poskytování bezplatné *právní* pomoci je upraveno trestním řádem (ust. § 51a) a zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii (dále také „zákon o advokacii“), a k jejímu poskytování za úplatu jsou oprávněni pouze advokáti (ust. § 6 ZOTČ a § 5 odst. 2 ZOTČ).²⁵⁹

Právní úprava poskytování odborné pomoci je předmětem časté kritiky z důvodu své roztržitosti. Psychologické a sociální poradenství je poskytováno dle zákona o sociálních službách, právní pomoc poskytují advokáti dle zákona o advokacii a ostatní druhy pomoci jsou upraveny ZOTČ a zákonem o PMS. Výsledkem toho je, že služby odborné pomoci jsou pro oběť nepřehledné a nesrozumitelné. K tomu přispívá i klientsky ne příliš přívětivý formát Registru, který umožňuje vyhledávání poskytovatelů podle soudních okresů, nikoliv podle abecedy, což může být matoucí. Z Registru se oběť nedozví, jaké služby jsou jednotlivými subjekty skutečně poskytovány, často v něm chybí i kontaktní údaje (telefonní číslo, adresa elektronické pošty,

²⁵⁸ Registr je veřejně dostupný na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti z [cit. 2020-03-30]: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>.

²⁵⁹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 50-52., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 47-49.

e-mail nebo adresa jejich internetových stránek), které se do Registru zapisují, pouze na žádost poskytovatele dle ust. § 48 odst. 3 ZOTČ. Možnost požádat o zápis těchto kontaktních údajů byla do ZOTČ zavedena až Novelou, do té doby se do Registru zapisovalo pouze sídlo poskytovatele, což bylo problematické u poskytovatelů s celostátní působností, kteří mají více poboček. Pro oběť také nemá příliš velký význam, že výsledky vyhledávání obsahují veřejné ID poskytovatele či jeho IČO, mnohem praktičtější by bylo uvedení telefonního čísla či e-mailu. Novelou byla také uložena povinnost advokátům zapsaným do Registru uvést poskytovaný počet hodin bezplatné právní pomoci v kalendářním měsíci. Ke splnění této povinnosti bylo advokátům stanoveno tříměsíční přechodné období, po jehož marném uplynutí mohl být v důsledku nesplnění povinnosti advokát vyškrtnut z Registru. Domnívám se, že uživatelsky nejprívětivější pro oběti by bylo uspořádání poskytovatelů a jimi poskytovaných služeb v Registru podle druhů trestných činů, na které se poskytovatel specializuje. Oběť jakožto laik nemusí být vždy schopna odhalit, jaké konkrétní služby potřebuje, ale mívá představu o tom, jakého trestného činu se stala obětí. Zpřehlednění Registru by bylo přínosné jak pro oběti, tak i pro poskytovatele pomoci při plnění jejich informační povinnosti.²⁶⁰

V některých ohledech je česká úprava poskytování odborné pomoci obětem nesouladná s úpravou unijní. Směrnice například v čl. 8 odst. 3 ve spojení s čl. 9 odst. 2 požaduje, aby členské státy poskytly přístup k podpůrným službám, především k bezpečnému ubytování, všem obětem, bez ohledu na to, v jakém členském státu mají trvalý pobyt. Z pohledu tuzemského právního řádu se jedná o druhy sociálních služeb, jejichž poskytování je upraveno v zákonu o sociálních službách, který poskytnutí podmiňuje formálním pobytovým statutem. Občané EU tak musí být přihlášení k pobytu na území ČR minimálně po dobu tří měsíců. Ust. § 4 odst. 3 zákona o sociálních službách obsahuje výjimku pouze po oběti trestného činu obchodování s lidmi (ust. § 168 tr. zák.) a trestného činu zavlečení (ust. § 172 tr. zák.). K dosažení souladnosti s unijními předpisy by však tato výjimka měla být rozšířena na oběti všech trestných činů. Bohužel takového stavu dosud nebylo dosaženo.²⁶¹

Dosud velmi kontroverzním zůstává ustanovení § 6 odst. 2 ZOTČ, které říká, že právní pomoc za úplatu mohou poskytovat pouze advokáti. Toto ustanovení bylo do ZOTČ přijato až

²⁶⁰ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 55., KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf> s. 26, FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

²⁶¹ La Strada Česká republika, o.p.s. Analýza zákona o obětech trestných činů [online] 2015 [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analýza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf s. 4.

po zásahu České advokátní komory (dále také „ČAK“) proti původnímu návrhu, který předpokládal, že právní pomoc bude poskytována i akreditovanými subjekty. ČAK namítala, že by došlo k porušení zásady, že právní služby mohou poskytovat pouze advokáti (ust. § 2 zákona o advokacii). Dle ČAK akreditované subjekty nemohou poskytovat obětem srovnatelně kvalifikované právní služby jako advokáti, neboť jejich kvalifikace je podložena nejen právnickým vzděláním, ale rovněž absolvováním tříleté koncipientské praxe a advokátních zkoušek. Pokud by akreditované subjekty poskytovaly služby právní pomoci, získávaly by na tuto činnost dotace od Ministerstva spravedlnosti, jednalo by se tedy o nepřímé státní financování poskytování právních služeb (ust. § 38 ZOTČ). Na tyto dotace by advokáti nedosáhli a došlo by k vytvoření nepřípustné nerovnosti mezi poskytovateli právní pomoci, ve které by byli advokáti znevýhodněni.²⁶²

Neziskové organizace toto ustanovení ZOTČ kritizovaly a vznášely podněty k rozšíření možnosti poskytování právní pomoci i na akreditované subjekty. Poskytování právní pomoci advokáty podle nich v současné podobě nenaplnuje účel zákona, kterým je pomoc osobám, které se bez svého zavinění staly oběťmi bezprávní, k minimalizaci dopadů trestných činů. Právní pomoc zůstává pro oběti nedostupná, neboť advokáti poskytují služby obětem *pro bono* jen velmi omezeně, zpravidla v rozsahu jedné úvodní konzultace. Navíc jsou soustředěni pouze ve velkých městech a zbytek země zůstává nepokrytý. Na výhradu ČAK, že kvalifikované právní služby jsou schopni poskytovat pouze advokáti, namítají, že akreditované subjekty jsou za účelem poskytování právních informací povinny garantovat odbornost služeb nejen prostřednictvím osoby vysokoškolsky vzdělané v magisterském oboru právo, ale rovněž jsou povinny dodržovat standardy kvality služeb, neboť podléhají kontrole Ministerstva spravedlnosti, a mají sankční odpovědnost pro případ stížnosti oběti. Dále upozorňují na to, že sám zákonodárce v ust. § 50 tr. řádu předpokládá možnost přibrání právní osoby (tedy i akreditovaných subjektů) jako zmocněnce poškozeného. Za současné úpravy akreditované subjekty tedy formálně mohou poskytovat právní pomoc a smí zastupovat poškozeného jako zmocněnci v trestním řízení, nikoliv však za úplatu, což ponechává akreditovaným subjektům jen dvě možnosti, buď právní pomoc neposkytovat, nebo ji poskytovat v neplaceném čase, neboť právní pomoc není kryta akreditací, a není tedy možné na ni čerpat dotace. K tomu dodávám, že poskytování právní pomoci právníckými osobami dokonce v české právní úpravě již funguje –

²⁶² JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 47-48., KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)* [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 21-23.

ust. § 26 OSŘ upravuje možnost právního zastupování odborovými organizacemi, poradnami pro cizince a antidiskriminačními poradnami, které je rovněž hrazeno ze státních dotací. Pro poskytování právní pomoci akreditovanými subjekty hovoří i finanční stránka věci. Cena úkonu právní služby advokáta dle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif) je minimálně 1 500 Kč, přičemž odměna akreditovaného subjektu může být dle jejich odhadu až pětkrát nižší. S ohledem na maximalizaci užitku pro oběti a hospodárnost pro stát jakožto plátce nákladů právní pomoci by tak mělo být poskytování právní pomoci umožněno i k tomu akreditovaným subjektům. Pravý význam účinného znění ust. § 6 odst. 2 ZOTČ podle neziskových organizací leží v obavě advokacie o udržení monopolu na poskytování právních služeb za úplatu. Ani přes toto množství přesvědčivých argumentů, Novela nepřinesla změnu a akreditované subjekty jsou i nadále oprávněné poskytovat obětem pouze právní informace.²⁶³

Neziskové organizace také upozorňují na další nedostatek právní úpravy. Poskytování právní pomoci se fakticky vztahuje pouze na trestní řízení či řízení před civilním soudem o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, ačkoliv by oběti jistě potřebovaly využít právní pomoci i k ochraně práv vyplývajících přímo ze ZOTČ (práva na informace, práva na ochranu před druhotnou újmou). Taková pomoc však zákonem řešena není. Bezplatné právní pomoci se oběti mohou domáhat také pouze ve vztahu k trestnímu řízení.²⁶⁴

APLIKAČNÍ PRAXE A JEJÍ ZHODNOCENÍ

V oblasti odborné pomoci poskytovatelé hodnotí situaci po přijetí ZOTČ kladně ve srovnání se stavem před jeho přijetím, s čímž lze rozhodně souhlasit. Ovšem vzhledem k tomu, že právní úprava je poměrně mladá a průlomová, systém odborné pomoci je stále v plenkách. V současnosti nefunguje zcela efektivně. Odborná pomoc stále není dostatečně dostupná a využívána tak často a intenzivně, jak zákonodárce předpokládal. Odborníci soustředění ve fokusní skupině tento stav přikládají dvěma faktorům – systému a lidem, přesněji řečeno *špatnému nastavení mechanismů a neinformovanosti obyvatel*. Špatné nastavení

²⁶³ La Strada Česká republika, o.p.s. Analýza zákona o obětech trestných činů [online]. [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 6, KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zote-web-final.pdf>. s. 21–23., TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 43.

²⁶⁴ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. op. cit., s. 20-21.

mechanismů vyplývá z nedostatečné připravenosti na aplikaci ZOTČ, kterou lze rozdělit na tři dílčí aspekty – *chybějící interdisciplinarita, nepřipravenost jednotlivých složek a nedostupnost pomoci*.²⁶⁵

Prvním z problémů systému je *chybějící interdisciplinarita*. Práce s oběťmi je mezioborovou záležitostí a vyžaduje spolupráci všech složek. Pro oběť, speciálně potom pro zvláště zranitelnou oběť, je klíčové získání komplexní odborné pomoci, ideálně individualizované dle jejích skutečných potřeb. Ta by měla být poskytnuta na jednom místě, jedním poskytovatelem tzv. *pod jednou střechou*. Takové ucelené pomoci se obětem zpravidla dostane pouze v péči týmu multidisciplinárních odborníků. Nejblíže k této komplexní formě pomoci má péče poskytovatelů odborného sociálního poradenství dle zákona o sociálních službách. Kombinování pomoci od různých poskytovatelů je pro oběti časově i emocionálně vyčerpávající, neboť oběť je nucena kontaktovat několik subjektů a líčit opakovaně traumatizující události, což přispívá k riziku její sekundární viktimizace. Oběť nechce choulostivé problémy líčit několikrát různým organizacím, často se vzdá a odborné pomoci se jí nedostane. Řešením by bylo vytvoření centralizované instituce, jakési platformy pro rozdělení kompetencí jednotlivých složek systému, vzájemné sdílení poznatků a vznášení podnětů ohledně aktuálních problémů. Fokální skupina používá pro tuto instituci pracovní název *Trauma centrum*.²⁶⁶

Druhou skupinou problémů systému je *nepřipravenost jednotlivých složek systému*, tou se má na mysli nedostatečné proškolení zaměstnanců, absence přehledných informací o nabízených službách a jednotných metodik (v této souvislosti bylo nejčastěji upozorňováno na Policii ČR a chybějící metodiku OSPOD pro zacházení s dětskými oběťmi).²⁶⁷

Posledním problémem systému je *nedostupnost odborné pomoci*. Mnoho faktorů znesnadňuje praktickou dosažitelnost odborné pomoci. Zejména se jedná o nevelký počet poskytovatelů, což se nejvýrazněji projevuje u poskytovatelů-psychologů, u nichž se prodlužují čekací lhůty a psychologického poradenství se oběti vůbec nemusí dostat. Přitom psychologická pomoc hraje v procesu překonávání újmy zpočátku větší roli než pomoc právní. K dostupnosti pomoci nepřispívá ani nerovnoměrné rozložení poskytovatelů soustředěných především ve velkých městech, odborná pomoc je potom v malých obcích fakticky nedosažitelná. Další překážkou pro získání odborné pomoci a důvodem pro její nevyhledání je finanční náročnost.

²⁶⁵ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 52-56., TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 54-65.

²⁶⁶ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. op. cit., s. 52-56., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 44-45.

²⁶⁷ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. op. cit., s. 53.

Rozsah bezplatně poskytované pomoci je většinou tak malý, že je nutné kombinovat pomoc bezplatnou s následně placenou, což mnohé oběti odradí. Nevyhledání odborné pomoci z důvodu její nákladnosti ale může vypovídat i o neinformovanosti obětí o bezplatnosti některých poskytovaných služeb. Nedostupnost spočívá i v absenci efektivní spolupráce poskytovatelů pomoci a dalších aktérů, kteří o sobě navzájem nemají povědomí, což se projevuje zejména v poskytování právní pomoci. Informující subjekty nevědí, kam oběti posílat, protože neexistuje sofistikovaná síť poskytovatelů (zejména právníků specializujících se na pomoc obětem), a nedochází k předávání kontaktů obětem, což je v rozporu se zásadou spolupráce a informační povinností (ust. § 3 odst. 4 a 5 ZOTČ).²⁶⁸

Druhým faktorem přispívajícím k neefektivitě poskytování odborné pomoci je *nedostatečná informovanost* obětí a veřejnosti o možnostech pomoci. IKSP se rozhodl tuto hypotézu ověřit a tázal se respondentů, zda vědí o existenci ZOTČ, a zda znají práva v něm zakotvená. Obětem potom byly kladeny otázky, zda využily služby poskytovatelů odborné pomoci v souvislosti s řešením svého případu, a v případě že je využily, jak s nimi byly spokojeny. Na otázku, zda respondenti vědí o existenci speciálního zákona na ochranu obětí, odpovědělo více než 70 % z nich, že o ZOTČ nikdy neslyšelo, pouze 19 % respondentů o existenci zákona vědělo (viz Tab. č. 1).

Skupina obyvatel	% Ano	N
Oběti*	20	1 148
Oběti, které nahlásily delikt na policii	22	639
Oběti závažných deliktů**	16	258
Oběti závažných deliktů, které nahlásily delikt na policii	17	87
Neviktimizovaní	18	2 180

*osoby viktimizované alespoň jedním ze sledovaných deliktů za poslední 3 roky

**do kategorie jsou řazeny oběti násilné kriminality (loupež, fyzické napadení, domácí násilí a sexuální násilí)

***osoby, které se ve sledovaném období nestaly obětí žádného ze sledovaných deliktů

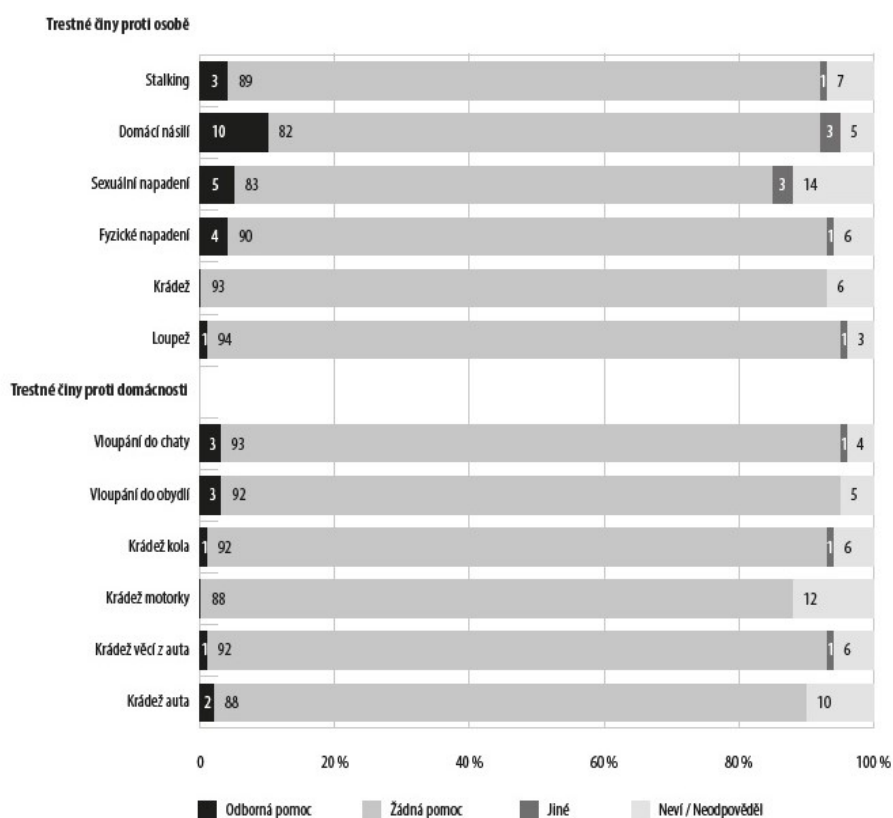
Tab. č. 1 - Povědomí o existenci ZOTČ napříč podskupinami obyvatel. ROUBALOVÁ, M., et. al. (IKSP)

Pozoruhodným zjištěním je, že povědomí o ZOTČ bylo v zásadě shodné u respondentů viktimizovaných jako u neviktimizovaných, což poukazuje na neefektivitu poskytování informací obětem trestných činů. Zarážející je zejména fakt, že pouze jedna z obětí odpověděla,

²⁶⁸ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimitizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 52-56., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 40-41, JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 45-46.

že se o existenci zákona dozvěděla od Policie ČR. Dá se tedy vyvozovat, že v praxi přetrvává problém s nedůsledným naplňováním ust. § 8 odst. 1 písm. b) ZOTČ, které ukládá Policii ČR, policejním orgánům, státním zástupcům, jiným orgánům veřejné moci a zdravotnickým zařízením (ust. § 10 ZOTČ) při prvním kontaktu každému, kdo se cítí být obětí, předat kontakty na subjekty zapsané v Registru. Tento problém bude podrobněji rozebrán v kapitole o právu oběti na informace. Obětem se tak o odborné pomoci nedostává dostatek správných a srozumitelných informací. Vystává potom otázka, jak může ZOTČ obětem pomáhat, když ty netuší o jeho existenci, natož pak o jeho obsahu.²⁶⁹

Z dotazníkového šetření také vyplynulo, že pouze zanedbatelná část obětí vyhledala specializovanou pomoc (viz Graf č. 1). Znepokojivý je zejména pohled na využívání odborné pomoci oběťmi závažnějších trestných činů, u nichž lze předpokládat, že jim byla způsobena vážná újma, a tedy i potřeba specializované pomoci. Dotazníkové šetření tak potvrdilo závěry fokusní skupiny, že systém odborné péče je oběťmi málo využíváný, což je nešťastné, protože odborná pomoc by mohla zamezit či zmírnit neblahé důsledky trestných činů.²⁷⁰

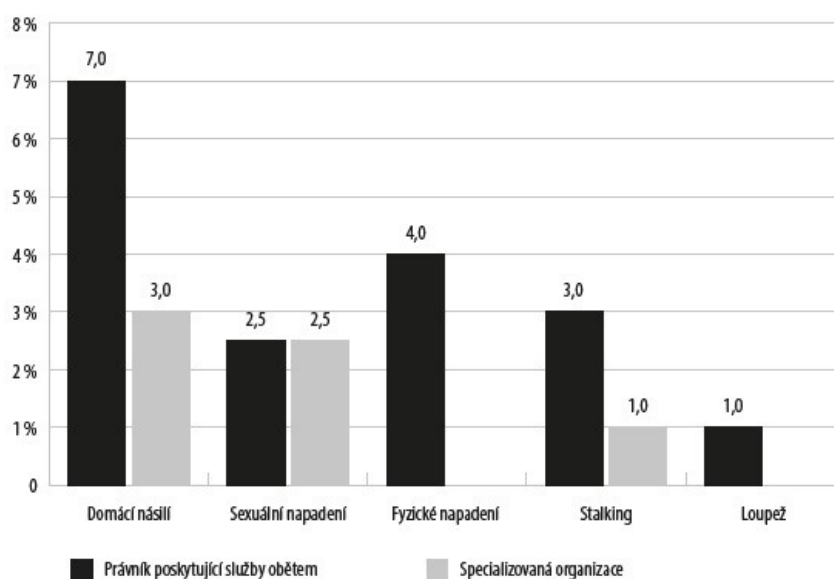

Graf č. 1 - Využití odborné pomoci podle jednotlivých deliktů. ROUBALOVÁ, M., et al. (IKSP)

²⁶⁹ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 44-45., ROUBALOVÁ, M., et al. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 139-141.

²⁷⁰ ROUBALOVÁ, M., et al. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. op. cit., s. 116.

Pokud už oběť odborné pomoci využila, jednalo se o pomoc právníka (viz Graf č. 2). Šetření potvrdilo, že právní pomoc je nejvyhledávanější, a oběti ji velmi oceňují, nacházejí v advokátovi, který jim poskytuje cenné rady oporu. Je pro ně také zkušeným zástupcem v jednání s orgány činnými v trestním řízení. Pozitivní je zjištění, že pokud oběti odbornou pomoc využily, byly s ní spokojeny. Další otázky směřovaly na důvody nevyhledání odborné pomoci. Nejčastější odpověď obětí byla *Nepotřeboval/a jsem to*, a hned po ní následovala odpověď *Nemyslím, že by mi mohli nějak pomoci*, což ukazuje na pravdivost hypotézy o neznalosti práv obětí a druhů poskytované péče, nebo také na nedůvěru v její poskytovatele. Psychologická pomoc není příliš využívaná ani v případech, kdy by byla skutečně prospěšná, oběť mívá dle rozhovorů pocit, že se s újmou vyrovná sama a pomoc psychologa nepotřebuje. Domnívám se, že jedním z důvodů tohoto postoje je fakt, že s navštěvováním psychologa je i v dnešní době spojeno určité stigma. Zvláště alarmující jsou odpovědi obětí fyzického napadení a domácího násilí, které by se na poskytovatele neobrátily, kvůli špatným zkušenostem, což naznačuje, že mají zkušenosti se sekundární viktimizací. Také vyšlo najevo, že oběti nevyužívají Registru, což není úplně překvapivé zjištění vzhledem k jeho nepraktickému formátu, který byl popsán výše.²⁷¹

Graf č. 2 - Využití specializované odborné pomoci u závažnějších deliktů proti osobě.
ROUBALOVÁ, M., et. al. (IKSP)

²⁷¹ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 113-115., TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 54-65.

Navzdory záměru zákonodárce tak odborná pomoc stále není dostupná všem, kteří se cítí být obětí trestného činu, což se nepodařilo vyřešit ani novelizací ZOTČ.²⁷²

5.2.2. Právo na informace

Právu oběti na přístup k informacím, upravenému v díle 2. ZOTČ odpovídá povinnost příslušných subjektů tyto informace poskytnout. Je jím rozváděna zásada zakotvená v ust. § 3 odst. 4 ZOTČ, totiž obecná povinnost Policie ČR, orgánů činných v trestním řízení a poskytovatelů pomoci zapsaných v Registru srozumitelně informovat oběť (a to i opakovaně), o jejích právech a poskytnout jí možnost jejich plného uplatnění a tím umožnit aktivní účast oběti v trestním řízení (ust. § 2 odst. 15 a § 46 tr. řádu; § 3 odst. 4 ZOTČ). Rovněž tuto povinnost v minimálním rozsahu nesou i širší aktéři (zdravotnická zařízení) dle ust. § 10 odst. 2 ZOTČ. Právo na informace je koncipováno velice široce a obecně, okruh poskytovaných informací je tak ještě širší, než by se mohlo zdát. Při jeho aplikaci se projevilo nejvíce problémů a bylo také nejrozsáhleji novelizováno.²⁷³ Právo na informace podmiňuje uplatnění všech dalších práv oběti, jeho nenaplnění znemožňuje realizaci všech ostatních práv, z tohoto důvodu bych upřednostnila jeho zařazení do dílu 1.

ZOTČ rozlišuje informace, které je třeba podávat automaticky, a které budou podány na žádost, rozlišuje je také dle formy – zda mají být poskytnuty písemně, ústně či obojím způsobem, také je dělí dle povinných subjektů, s čímž se pojí rozsah a podrobnost s jakou jsou informace poskytovány. Nejširší informační povinnost je uvalena na Policii ČR či na policejní orgán, u kterého se předpokládá, že bude tím, s kým oběť naváže tzv. první kontakt. První kontakt je nesmírně důležitým momentem pro vybudování důvěry mezi obětí a pracovníkem orgánu činného v trestním řízení či poskytovatelem pomoci, měl by tedy probíhat naprosto profesionálně, kvalifikovaně a s porozuměním. Po zjištění totožnosti osoby, která se cítí být obětí trestného činu, se zjišťuje její stav včetně všech následků trestného činu, především fyzických zranění a také hrozící nebezpečí ze strany pachatele. Dále se rozpoznává status oběti či dokonce zvlášť zranitelné oběti za uplatnění zásady presumpce postavení oběti či zvlášť zranitelné oběti. Následně pracovník zjišťuje, zda bylo podáno trestní oznámení či byly podniknuty další kroky v trestním řízení. V neposlední řadě pracovník rozpoznává konkrétní

²⁷² DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 44-45.

²⁷³ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 92., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 44-45.

potřeby oběti a poskytuje jí informace.²⁷⁴ Při prvním kontaktu musí Policie ČR či policejní orgán předat oběti poměrně široké penzum informací (ust. § 8 odst. 1 ZOTČ), a to automaticky i bez žádosti písemně i ústně srozumitelně vysvětlit (ust. § 8 odst. 2 ZOTČ):

- a) u kterého konkrétního orgánu může podat trestní oznámení,
- b) na které subjekty se může obrátit s žádostí o odbornou pomoc a za jakých podmínek je pomoc poskytována bezplatně,
- c) za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí podle jiného právního předpisu, takovými opatřeními jsou například krátkodobá ochrana poskytovaná Policií ČR či vykazání osoby ze společného obydlí dle zákona o Policii ČR, nebo ochrana svědka dle zákona o zvláštní ochraně svědka,
- d) u kterého konkrétního orgánu získá další informace o věci, ve které se stala obětí trestného činu,
... a další pouze v písemné formě, nepožádá-li oběť o jejich ústní vysvětlení dle odst. 4:
- e) jaké etapy řízení následují po trestním oznámení a jaká je úloha oběti v nich,
- f) u kterého konkrétního orgánu a jakým způsobem může požádat o další informace dle ust. § 11 odst. 1, který byl Novelou významně rozšířen, a ust. § 11 odst. 3 o pobytu obviněného či odsouzeného na svobodě,
- g) za jakých podmínek a v jakém rozsahu má právo na peněžitou pomoc, a v jaké lhůtě je třeba tento nárok uplatnit,
- h) na které okolní azylové domy, intervenční centra či jiná zařízení sociálních služeb poskytující pobytové služby se lze obrátit (tato informace byla přidána v rámci novelizace),
- i) na kterého nejbližšího poskytovatele zdravotních služeb se může obrátit (i tato informace byla přidána Novelou),
- j) u kterého orgánu a jakým způsobem se může domáhat nápravy, jestliže jsou její práva porušena orgánem veřejné moci nebo jí není umožněno jejich plné uplatnění, tím se míní především žádost poškozeného adresovaná státnímu zástupci po zahájení trestního řízení o odstranění průtahů nebo závad v postupu policejního orgánu dle ust. § 157a tr. řádu či uplatnění nároků podle zákona č. 82/1998 Sb, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem,

²⁷⁴ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 25.

k) o jaká opatření k ochraně svých zájmů může požádat, má-li bydliště v jiném členském státě Evropské unie,

l) o jejich dalších právech podle ZOTČ.

ZOTČ důsledně odlišuje pojmy *Policie ČR*, který používá pro povinný subjekt před zahájením trestního řízení a *policejní orgán*, jak je definován v ust. § 12 odst 2 tr. řádu, po zahájení trestního řízení. Pokud jsou předávány informace o dalších poskytovatelích služeb či orgánech, předá policejní orgán zároveň i kontakty na tyto subjekty či orgány. Toto poučení je značně problematické, jak bylo naznačeno v kapitole 5.2.1. této práce. Kontakty by měly být předány poskytnutím telefonního čísla, adresy či webové stránky. Zapsané subjekty i oběti ale popisují zkušenosti s neochotou policistů poskytovat konkrétní údaje. Většinou je oběť pouze odkázána na existenci Registru na stránkách Ministerstva spravedlnosti, který ovšem nemá pro oběti přehledný formát, jak už bylo několikrát zmíněno. Policisté zdůvodňují neposkytování kontaktů na konkrétní organizace tím, že sami nejsou schopni poskytovatele od sebe rozlišit. Taková argumentace je v příkrém protikladu k účelu ZOTČ a pomoci obětem obecně, neboť samostatné vyhledávání pomoci oběť spíše ještě více vysílí, hledání vzdá a zůstane bez pomoci.²⁷⁵

Dostane-li se do prvního kontaktu s obětí státní zástupce při podání trestního oznámení, dle odst. 3 informuje oběti v rozsahu klíčových informací, které policejní orgán sděluje oběti vždy v písemné i ústní formě dle ust. § 8 odst. 1 písm. a) až d). Na státního zástupce nedopadá povinnost informovat oběť o skutečnostech dle ust. § 8 odst. 1 písm. e) až l), neboť trestní oznámení bude postoupeno Policii ČR či policejnímu orgánu. Skutečnost, že oběť podala trestní oznámení u státního zástupce tedy nezbavuje Policii ČR či policejní orgán informační povinnosti ve výše uvedeném rozsahu, tu musí splnit při svém prvním kontaktu s obětí.²⁷⁶

V ust. § 9 ZOTČ jsou vypočteny informace, které musí obětem písemně i ústně sdělovat subjekt zapsaný v Registru. Některé informace poskytnuté zapsanými poskytovateli mohou být v důsledku předchozího kontaktu s Policií ČR či policejním orgánem poskytnuty oběti duplicitně, což ale jistě není na škodu, především z důvodu, že zapsané subjekty podporující oběti mohou informace poskytnout v jiné formě specializovaným profesionálem vyškoleným k práci s oběťmi a v klidnějším prostředí než orgány činné v trestním řízení. Důležitým rozdílem

²⁷⁵ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 16.

²⁷⁶ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 70., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 78-80.

je, že zapsané subjekty nemají povinnost sdělovat všechny níže uvedené informace již při prvním kontaktu na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení, ale mohou informace dávkovat vzhledem k jejich aktuální relevanci pro oběť. Zapsané subjekty poskytují obětem informace o:

- a) o službách, které obětem poskytuje, a jejich rozsahu, včetně informace, zda je služba poskytována bezplatně, případně poskytnout ceník služeb; pokud požadovaný druh služby neposkytuje, odkáže oběť na jiný subjekt zapsaný v Registru, který požadovanou službu poskytuje,
- b) o právech oběti podle ZOTČ,
- c) o právech oběti jako poškozeného podle trestního řádu,
- d) o průběhu trestního řízení a postavení oběti jako poškozeného a svědka v něm.²⁷⁷

Dále mají povinnost poskytnout informace dle ust. § 8 odst. 1 a) a b) ZOTČ, a to jak písemně, tak ústně, i orgány veřejné moci, kteří se dostanou do prvního kontaktu s obětí, těmi může být obecní policie, Vojenská policie, celní úřad či Vězeňská služba. Zdravotnické zařízení, poskytující oběti zdravotní péči v souvislosti s újmou na zdraví, která jí byla způsobena trestným činem, poskytne informaci, pokud je pro oběť prvním kontaktním místem dle ust. § 8 odst. 1 písm. b), a to pouze písemně (ust. § 10 ZOTČ). Dalšími poskytovateli informací v různém rozsahu v souvislosti s pohybem na svobodě obviněného či odsouzeného jsou potom věznice, poskytovatel zdravotních služeb, u něhož odsouzený vykonává ústavní ochranné léčení, nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence.

ZOTČ v ust. § 11 nově zavedl povinnost orgánů činných v trestním řízení zaslat na žádost oběti pravomocné rozhodnutí, jímž se končí řízení, nebo informaci o tom, že trestní řízení nebylo zahájeno, a to bez ohledu na to, zda je, či není poškozeným nebo oznamovatelem trestného činu. Doručení písemností a poskytnutí informací ale nemá vliv na doručovací povinnost orgánů činných v trestním řízení vůči poškozenému, neboť doručení písemnosti oběti nemá procesní důsledky, zatímco doručení rozhodnutí poškozenému může být spojeno s během lhůty například pro podání opravného prostředku či na přípravu k hlavnímu líčení. Této žádosti oběti je nutno vyhovět vždy, pokud jejím vyřízením nedojde k ohrožení účelu trestního řízení nebo pokud není žádost zjevným zneužitím práv oběti (ust. § 11 odst. 2 ZOTČ).²⁷⁸

Celá úprava práva na informace působí poměrně nesystematicky. Některá její ustanovení jsou rozčleněna bez logické návaznosti. Příkladem může být druhá věta ust. § 13 upravující formu informací sdělovaných podle ust. § 9 a 10, ačkoliv u ostatních informací dle ust. § 8 je

²⁷⁷ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 246-247.

²⁷⁸ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 92.

forma upravena přímo v tomto ustanovení, a ust. § 13 úpravu pouze dubluje. Úprava formy poskytovaných informací dle ust. § 11 potom zcela absentuje a má se za to, že se vychází z žádosti a přání oběti. Je tedy možné ji informovat písemně, ústně, telefonicky či elektronicky.²⁷⁹ Jelínek a Pelc dokonce soudí, že text ust. § 8 ZOTČ je nejproblematictější součástí celého zákona, již záhy po přijetí ZOTČ navrhovali jeho zjednodušení a vypuštění některých písmen. *De lege ferenda* by dle mého názoru měla být do ust. § 8 odst. 1 písm. j) ZOTČ začleněna povinnost Policie ČR a policejního orgánu informovat oběť o možnostech postupu také v případě, že její práva budou porušena subjektem poskytujícím pomoc obětem, a nejen orgánem veřejné moci, jako je tomu nyní. Zákonodárce při novelizaci bohužel nevyužil příležitosti právní úpravu zpřehlednit.²⁸⁰

V úpravě práva na informace se nejvýrazněji projevil nesoulad ZOTČ se Směrnicí. Ten spočívá jak v neúplně transponovaném rozsahu poskytovaných informací, tak i v celkovém přístupu k informování obětí. Novelou bylo mnoho z těchto nesouladů české a unijní úpravy zhojeno. Informační povinnost byla na jednu stranu rozšířena např. o ust. § 8 odst. 1 písm. h) o azylových domech a intervenčních centrech či písm. i) o poskytovatelích zdravotních služeb. Odst. 3 také rozšířil povinnost automaticky písemně potvrdit oběti přijetí trestního oznámení na Policii ČR a policejní orgán, dosud měl tuto povinnost pouze státní zástupce. Takovým potvrzením může být i předání opisu protokolu o podaném oznámení.

Ust. § 11 bylo rozšířeno o řadu dalších na žádost poskytovaných informací, například o stavu trestního řízení, o skutku, ze kterého je osoba, proti níž se řízení vede, obviněna, a to včetně jeho právní kvalifikace a také o době a místě soudního jednání. Informace jsou však sdělovány s ohledem na účel trestního řízení a nebudou sděleny, pokud by měly jeho účel mařit. Do odst. 6 bylo také doplněno právo oběti na vyrozumění o opatřeních přijatých k zajištění jejího bezpečí, pokud byl obviněný nebo odsouzený propuštěn nebo uprchl, a je-li důvodná obava, že oběti hrozí v souvislosti s pobytem obviněného či odsouzeného na svobodě nebezpečí i v případě, že nepodala žádost dle odst. 3, nepovede-li vyrozumění ke zmaření nebo ztížení jejich účelu. Informace o skutečnostech vyjmenovaných v odst. 3 je nutné podat bezodkladně, to znamená do 24 hodin, aby bylo skutečně zajištěno bezpečí oběti.²⁸¹

Dalšího významného rozšíření doznalo ust. § 12 ZOTČ upravující pravidla pro informování oběti, která neovládá český jazyk. Ustanovení vychází ze zásady, že oběti nemůže

²⁷⁹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 61 a 95.

²⁸⁰ JELÍNEK, J., PELC, V. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. *Bulletin advokacie*. Praha, 2015, č. 11, s. 5.

²⁸¹ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 113-115.

být na újmu, že neovládá český jazyk. Takové oběti se poskytnou informace v jazyce, o němž prohlásí, že mu rozumí, neučiní-li takové prohlášení, informace se jí podají v jazyce státu, jehož je občanem. Pokud by šlo o osobu bez státního občanství použije se analogicky ust. § 28 odst. 1 tr. řádu, a informace budou poskytnuty v jazyce státu trvalého pobytu osoby či státu původu osoby. Zatímco některé informace musí být Policií ČR, policejními orgány atd. poskytnuty oběti, která neovládá češtinu, v jazyce, jemuž rozumí či úředním jazyce státu, jehož je občanem, vždy bez ohledu na technickou obtížnost plnění této povinnosti (ust. § 12 odst. 1 písm. a), další informace poskytované zejména zapsanými subjekty musí být v tomto jazyce poskytnuty jen, je-li to možné, s přihlédnutím ke všem okolnostem (ust. § 12 odst. 1 písm. b).²⁸² Do tohoto ustanovení bylo v souladu se Směrnicí a doporučeními odborníků přidáno oprávnění oběti, která nerozumí jazyku, v němž se vede trestní řízení, požádat o poskytnutí překladu pravomocného rozhodnutí, jímž se končí řízení včetně jeho odůvodnění (pokud je součástí rozhodnutí) či jeho stručného shrnutí. Odůvodnění není nutné poskytnout, pokud byla jeho podstatná část přetlumočena v průběhu vyhlášení rozhodnutí, kterého se oběť zúčastnila, a současně není poskytnutí písemného rozhodnutí nezbytné pro zaručení práva na spravedlivý proces. Nový odst. 3 také opravňuje oběť, která prohlásí, že neovládá jazyk, v němž se vede řízení, k podání odůvodněné žádosti za účelem získání překladu i jiných písemností, které oběť prohlásí za podstatné pro uplatnění svých práv v trestním řízení. Z toho ovšem vyplývá, že právo je využitelné pouze do konce trestního řízení, míněno včetně vykonávacího řízení, neboť účelem takto poskytovaných písemností je právě řádné uplatnění práv oběti v trestním řízení, například nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Na rozdíl od rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení o neposkytnutí přeložených písemností dle ust. § 12 odst. 2 ZOTČ, které musí být učiněno ve formě usnesení, proti kterému je přípustná stížnost, rozhodnutí o neposkytnutí překladu písemností dle ust. § 12 odst. 3 ZOTČ nemá podobu formálního rozhodnutí, tedy se mu ani nelze bránit opravným prostředkem. Je-li oběť poškozeným, může žádat o přezkum postupu policejního orgánu či státního zástupce dle ust. § 157a tr. řádu.²⁸³

Na druhou stranu byla informační povinnost „zúžena“. Novela řeší hlavní problém nesouladu ZOTČ se Směrnicí, a to přístup k poskytování informací při prvním kontaktu. Směrnice klade důraz na individualizovaný přístup k oběti a stavu, ve kterém se při prvním kontaktu s orgánem činným v trestním řízení nachází. Po spáchání trestného činu je mysl oběti

²⁸² JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 94.

²⁸³ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 125-126.

v excitovaném stavu a jistě nemůže být schopna vstřebat obrovské množství podrobných informací. Dosavadní právní úprava orgánu činnému v trestním řízení v zásadě neposkytovala žádný prostor pro zhodnocení osobní situace a konkrétních potřeb oběti, a přizpůsobení rozsahu poskytovaných informací v návaznosti na ně. Zákon zkrátka vyžadoval, aby oběti bylo sděleno univerzální penzum informací a povinné subjekty tak dostály svým zákonným povinnostem nehledě na konkrétní okolnosti (špatný zdravotní či psychický stav oběti a další ospravedlnitelné důvody). Obětem tedy byly poskytovány veškeré informace o všech existujících právech, bez ohledu na jejich skutečné individuální potřeby, ačkoliv i poskytování nadbytečných informací může vyvolat sekundární viktimizaci.

Nově podle ust. § 13 ZOTČ v souladu se zásadou zvláštního přístupu k obětem uvedenou v ust. § 3 odst. 4 ZOTČ a ve spojení s ust. § 3 odst. 2 ZOTČ musí být oběti poskytnuty informace srozumitelným způsobem se zohledněním jejího věku, rozumové a volní vyspělosti, gramotnosti a zdravotního stavu včetně psychického stavu v rozsahu, který odpovídá jejím konkrétním potřebám s ohledem na povahu a závažnost trestného dle jejích individuálních aktuálních potřeb za účelem minimalizace rizika sekundární viktimizace. Ačkoliv zákon výslovně zohledňuje pouze uvedená hlediska (mezi která Novela nově zařadila gramotnost) pro přizpůsobení rozsahu poskytovaných informací a srozumitelnost způsobu jejich poskytnutí bude nutné vyhodnotit i další kritéria. Podle Směrnice se bude jednat také o intelektuální a emocionální stránku osobnosti oběti, duševní či tělesné poškození a s tím související obtíže s porozuměním, například kvůli poruše sluchu nebo řeči. Novela ale bohužel nezměnila formulaci momentu, od kterého mají být informace poskytovány, jak vyžaduje Směrnice v čl. 4 odst. 2. (tedy nahradit *při prvním kontaktu* spojením *od prvního kontaktu bez zbytečného odkladu*). Taková změna by přispěla ke zohlednění konkrétních situací, ve kterých se oběti mohou nacházet při prvním kontaktu s policejními orgány.²⁸⁴

Rovněž zákonodárce Novelou přijal do ust. § 13 ZOTČ třetí větu, která říká, že na základě prohlášení oběti, že nechce být informována, jí orgány činné v trestním řízení nebudou poskytovat informace. Takové prohlášení lze vzít kdykoliv zpět. Výjimku z tohoto pravidla představují informace nutné k řádnému uplatnění práv poškozeného v trestním řízení. In IUSTITIA, o.p.s. také v reakci na návrh Novelu navrhovala, aby do výjimky z možnosti vzdání se práva na informace byla přidána práva na ochranu před hrozícím nebezpečím dle ust. § 14 a na ochranu soukromí dle ust. § 16 ZOTČ, neboť se jedná o práva, která jsou oběti objektivně užitečná již před zahájením úkonů v trestním řízení. Pravidlo dopadá pouze na orgány

²⁸⁴ JÍLOVEC, M., KOZÁK, V. Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, 24(1), s. 71.

činné v trestním řízení nikoliv na další poskytovatele informací. Oběť se může vzdát pouze práva na sdělování informací, učiněným prohlášením se nevzdává svých dalších práv. Vzhledem k tomu, že poskytování pomoci obětem je založeno na její dobrovolné participaci, může oprávnění pouze nevyužít, k realizaci práv ji nelze žádným způsobem nutit.²⁸⁵

Co se týče formy předávaných informací, lze souhlasit s doporučením Jelínka, aby písemně poskytované informace byly z praktických důvodů předávány na předtištěném formuláři, na druhou stranu mnohastránková poučení s výčtem paragrafů se mívá svým účinkem.²⁸⁶ Pelc a Danková tedy doporučují vytvoření minimálně dvou formulářů, jednoho pro oběti prosté a druhého pro oběti zvláště zranitelné.²⁸⁷

Jedním z návrhů úpravy zákona, které vyplynuly z praxe, byl návrh na rozšíření poučovací povinnosti o právech oběti dle ZOTČ na soudy, a to společně se zasláním obžaloby dle ust. § 196 odst. 1 tr. řádu. Minimálně by měl soud dle názoru neziskové organizace La Strada Česká republika, o.p.s. poučit oběť o jejím právu na přijetí opatření k zajištění bezpečí. Takový návrh nebyl promítnut Novelou do ZOTČ, což je pochopitelné, neboť soud má jako každý orgán činný v trestním řízení povinnost poskytovat informace dle ust. § 11 ZOTČ na žádost oběti, a zadruhé se jedná o informaci, která by měla být poskytnuta již při prvním kontaktu s obětí. Je tedy zbytečné tuto informační povinnost duplikovat a přenášet na soud, jehož poučovací povinnost je i tak značně rozsáhlá.²⁸⁸

APLIKAČNÍ PRAXE A JEJÍ ZHODNOCENÍ

Rozsah a forma předávaných informací při prvním kontaktu působí v praxi potíže povinným subjektům i obětem. Zejména orgány činné v trestním řízení nebyly dostatečně připraveny na rozšíření informační povinnosti dle ZOTČ. Rozsáhlá poučovací povinnost dle policejních orgánů představuje výraznou administrativní zátěž. Ovšem zanedbávání informační povinnosti lze vysvětlit i obavou policistů z přílišné aktivity oběti v trestním řízení. Jako liché vyzní námitky policistů, že postupné poskytování informací obětem by vedlo k průtahům řízení, neboť jak uvádějí Kozák a Jílovec, úkony vůči pachateli mohou probíhat samostatně a nezávisle

²⁸⁵ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s.129-130., KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)* [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 18.

²⁸⁶ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 69.

²⁸⁷ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 30.

²⁸⁸ La Strada Česká republika, o.p.s. *Analýza zákona o obětech trestných činů* [online]. [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 4.

na poskytování informací obětem. Ani finanční náročnost podle autorů není nepřekonatelným problémem, v podstatě se jedná jen o náklady na pracovní čas řadových příslušníků policejních orgánů.²⁸⁹

Dalším problémem je, že ačkoliv informování oběti není podmínkou pro zahájení a vedení trestního řízení, obětem jsou častokrát předložena sáhodlouhá poučení psaná pro ně nesrozumitelným právním jazykem, a jsou konfrontovány s přístupem policisty ve stylu: „*Tady mi to podepište.*“, jehož jediným cílem je dodržet zákonný postup. Oběti je často žinantní se dále dotazovat policistů, a tak vyhledávají pomoc právníka či poskytovatele právních informací za účelem srozumitelného vysvětlení jejich práv. Policista či jiný příslušník orgánu činného v trestním řízení si plete postavení oběti s postavením svědka, který má na rozdíl od oběti procesní povinnosti, vynutitelné v krajním případě i pořádkovou pokutou dle ust. § 66 odst. 1 tr. řádu. Oběť je tedy fakticky nucena k realizaci práva na informace, přestože celá realizace postavení oběti je založena na principu dobrovolnosti, a pouze zdánlivě potvrzuje svým podpisem, že jí byla její práva srozumitelně vysvětlena.²⁹⁰

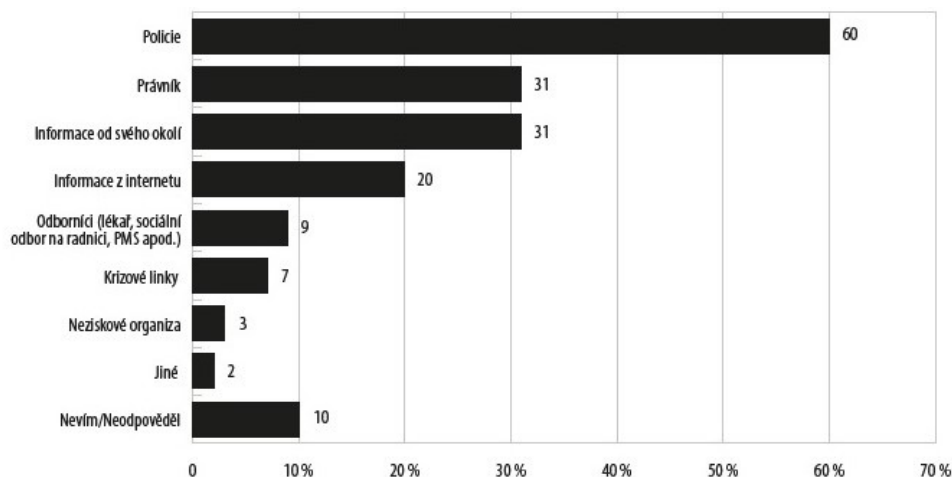
Ačkoliv je přístup obětí k informacím a způsob předávání informací hodnocen poskytovateli pomoci obětem trestných činů v porovnání s právní úpravou před přijetím ZOTČ pozitivněji, v poskytování poučení Policíí ČR a policejními orgány stále spočívá největší problém aplikační praxe. Dosud se nepodařilo najít optimální způsob sdělování informací a poučení mívá pro svůj značný rozsah pouze formální povahu. Zástupci Policie ČR ve fokusní skupině nepopírali, že k tomu skutečně dochází, přislíbili další proškolení policistů, ale upozornili na potřebnost účinné osvěty veřejnosti. Oběti lépe hodnotí poskytování informací subjekty zapsanými v Registru. Poskytovatelé pomoci jsou schopni oběti poskytnout dostatečné množství času a pozornosti. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že oběti, které se obrátily na zapsané subjekty, byly lépe informovány o svých právech vyplývajících ze ZOTČ než oběti, které se dostaly do kontaktu pouze s Policíí ČR, případně se neobrátily na nikoho. Lze tedy doporučit kladení důrazu na informace o pomáhajících organizacích, jejich službách a předávání kontaktů na ně Policíí ČR a policejními orgány při prvním kontaktu. Velký význam má také

²⁸⁹ KOZÁK, V. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, 14(9), 209-211., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 45.

²⁹⁰ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 26., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 54.

aktivní zapojování oběti do rozhodování o tom, zda a jaké informace jí budou sděleny, o čem si ona sama přeje být informována.²⁹¹

Nedílnou součástí školení policistů a zaměstnanců dalších orgánů veřejné moci, zdravotnických zařízení a subjektů poskytujících pomoc obětem by mělo být zaměření na tzv. *soft skills* k rozpoznání individuálních potřeb oběti. K nápravě dosud trvajících nedostatků a zlepšení praxe by také přispělo vytvoření jednotné metodiky, zpřehlednění a aktualizace informací o službách poskytovaných subjekty zapsanými v Registru. Odborníci z fokusní skupiny také navrhuji vytvoření volně dostupných srozumitelných brožur, které by shrnovaly základní informace pro oběti. Informace by měly být poskytovány co nejefektivněji, nejjasněji a v adekvátní moment.²⁹² V dotazníkovém šetření byla respondentům z řad obětí i veřejnosti položena otázka, na jaký subjekt by se obrátili s žádostí o poskytnutí informací.²⁹³

Graf č. 3 - Kde/u jakého subjektu byste hledal/a další informace? ROUBALOVÁ, M., et. al. (IKSP)

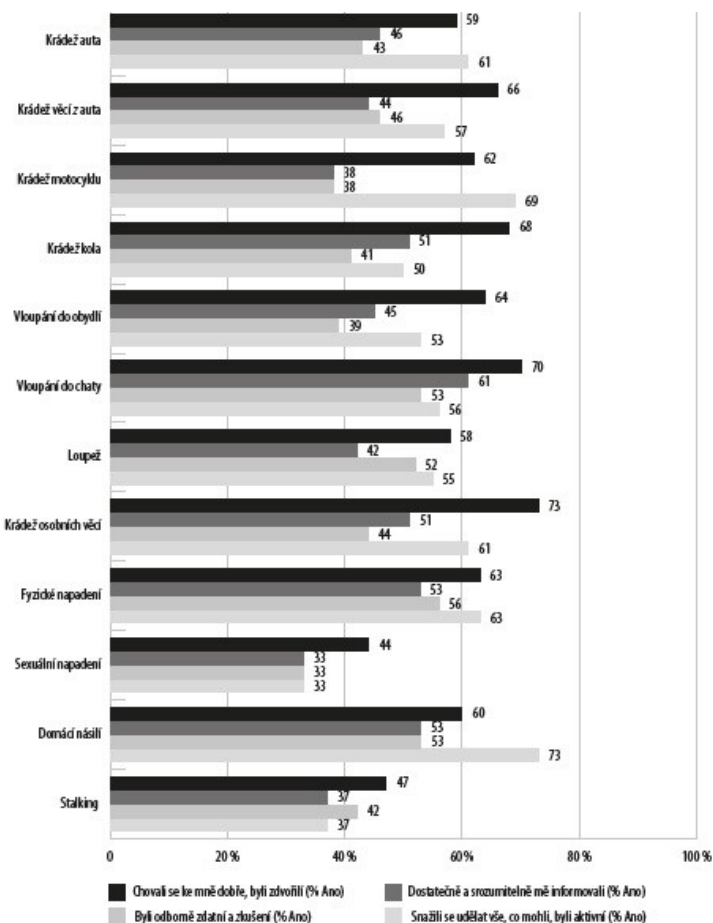
Jak vidno z grafu, paradoxně by se většina respondentů obrátila na Policii ČR, druhou nejčastější odpovědí byl právník. Znepokojivá je nízká odezva u neziskových organizací, krizových linek a odborníků (lékařů, sociálních pracovníků, odborů na radnici, PMS apod.). Výsledky opět ukazují na nízkou informovanost obyvatel o subjektech poskytujících pomoc. Při hodnocení styku s Policií ČR respondenti oceňovali milý přístup a aktivitu policistů, naopak negativně hodnotili úroveň jejich informovanosti, erudici a srozumitelnost poskytnutých

²⁹¹ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34 s. 65-73., ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimitizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 54.

²⁹² ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimitizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 54.

²⁹³ Ibid. s. 139.

informací (Graf č. 4). Forma podávání informací Policií ČR byla hodnocena jako příliš formální a nesrozumitelná. Potvrdilo se zahlcení obětí neužitečnými informacemi, které nebyly schopny vstřebat a pochopit. Oběti se také setkávají s neochotou policistů a nedostatečnou časovou dotací. Ovšem nedostatek času na důkladné poučení si částečně působí i samy oběti, které se v policejním prostředí necítí dobře, a nerady se zdržují na stanici déle, než je nezbytně nutné. Z grafu vyplývá, že nejméně byly s prací Policie ČR spokojeny oběti sexuálního napadení a stalkingu, což může být důsledkem toho, že policisté nejsou dostatečně vyškolení k přizpůsobení svého jednání speciálním potřebám těchto obětí. To není zrovna dobrý signál vzhledem k vysoké latenci těchto druhů trestné činnosti, ke které nevhodné chování policistů jistě pozitivně nepřispěje. Naopak kladně práci policistů hodnotily oběti domácího násilí, což lze přikládat skutečnosti, že se této problematice v posledních letech věnovala hojná pozornost.²⁹⁴

Graf č. 4 - Spokojenost s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali. ROUBALOVÁ, M., et. al. (IKSP)

²⁹⁴ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 101-103, 139 a 146., TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 65-73.

Praktické problémy s poskytováním informací není nutné řešit další změnou právní úpravy, dosáhnout jí lze správným výkladem a aplikací ve smyslu základních zásad ZOTČ a Směrnice. Zlepšení postavení obětí lze přispět zejména zpřehledněním Registru, zpracováním stručnější verze (či více verzí) poučení ve srozumitelném běžném jazyce a jeho (jejich) zpřístupnění na stránkách Policie ČR a dalších orgánů činných v trestním řízení. Dále je nezbytné pokračovat v kvalitním proškolení co největšího počtu policistů.²⁹⁵

5.2.3. Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Dalším okruhem práv obětí je právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, jímž se míní především ochrana fyzické integrity oběti před zásahem pachatele či třetích osob prostřednictvím opatření přijímaných orgány činnými v trestním řízení. Toto právo je zakotveno v ust. § 14 ZOTČ, které nezavádí žádná nová práva, jedná se pouze o normu odkazující na použití dalších právních předpisů, přičemž neodkazuje na konkrétní ustanovení, ale pouze na zákony zejména potom na trestní řád, zákon o Policii ČR, zákon o Celní správě ČR či na zákon o Vězeňské službě ČR. ZOTČ na ochranu oběti před hrozícím nebezpečím v ust. § 14 ZOTČ nabízí osm kategorií opatření, těmi jsou:

- opatření k zajištění bezpečí (zajištění věci, zákaz vstupu do obydlí, zajištění osoby jejím připoutáním, použití donucovacích prostředků),
- zvláště zdůrazněná krátkodobá ochrana oběti či osob jí blízkých (fyzická ochrana, dočasná změna pobytu osoby, použití zabezpečovací techniky, poradenská činnost),
- vykázaní násilné osoby ze společného obydlí s ohroženou osobou, jakož i z bezprostředního okolí na deset dní dle zákona o Policii ČR,
- předběžná opatření ve věcech domácího násilí dle ZŘS (opakovatelné vykázaní, zákaz kontaktu),
- zvláštní ochrana svědka (zastírání skutečné totožnosti, osobní ochrana, sociální pomoc) dle zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením,
- utajení totožnosti a podoby svědka v trestním řízení, jakožto preventivní prostředek ochrany před opakovanou viktimizací oběti v postavení svědka, znemožňující její zastrašování či ovlivňování,

²⁹⁵ La Strada Česká republika, o.p.s. Analýza zákona o obětech trestných činů [online]. [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 8.

- po novele trestního řádu provedené ZOTČ lze uložit povinnost rovněž formou předběžného opatření dle trestního řádu (povinnost zdržet se vstupu do společného obydlí),
- vydání evropského ochranného příkazu dle zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.²⁹⁶

Shrnutí širokého okruhu institutů dle různých právních předpisů do tohoto ustanovení je zdůvodněno snazší uživatelskou přístupností. Použití jmenovaných prostředků ochrany není vzájemně podmíněno ani vyloučeno, lze je tedy kombinovat. Doporučuje se ovšem zachování pořadí jejich ukládání právě dle ust. § 14 ZOTČ. Pokud v době vydání některého z opatření trvá opatření jiné, nezapočítává se doba trvání prvního opatření do doby trvání nového opatření.²⁹⁷ Za součást práva na ochranu před hrozícím nebezpečím lze považovat i poskytování informací na žádost oběti o propuštění nebo uprchnutí obviněného či odsouzeného na svobodu, které jsou formálně součástí práva na informace dle ust. § 11 ZOTČ. Instituty ochrany před hrozícím nebezpečím jsou využívány především v souvislosti s řešením domácího násilí.

APLIKAČNÍ PRAXE A JEJÍ ZHODNOCENÍ

Problematické je uplatňování těchto institutů v praxi, která se liší v závislosti na ochotě policejních orgánů v jednotlivých regionech a na dostupných prostředcích. Pro uplatnění těchto prostředků je většinou nezbytné, aby se oběti dostalo právní pomoci, o jejíž dostupnosti, respektive nedostupnosti, bylo pojednáno v kapitole 5.2.1. této práce. Značný potenciál k praktickému využití a reálné ochraně oběti před hrozícím nebezpečím mají především instituty krátkodobé ochrany a předběžná opatření dle trestního řádu. Paradoxně právě jmenované instituty jsou v praxi obtížně aplikovatelné, a proto jsou užívány jen sporadicky. Potíže například přináší absence opravných prostředků s odkladným účinkem proti rozhodnutím policejních orgánů o nepřidělení krátkodobé ochrany. Ačkoliv lze kvitovat zavedení předběžných opatření do trestního řádu, v praxi se jejich prospěšnost příliš neprojevila. Z dosavadní praxe vyplývá, že mimo předběžná opatření ve věcech spojených s domácím násilím dle ZŘS, další předběžná opatření zavedená trestním řádem využívána nebývají.²⁹⁸

²⁹⁶ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 247-248.

²⁹⁷ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 45.

²⁹⁸ Srov. kapitola 5.1.3. této práce., KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů*. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 27-28.

In IUSTITIA, o.p.s. navrhovala úpravu ust. § 50 zákona o Policii ČR tak, aby o nepřidělení krátkodobé ochrany bylo rozhodováno formou usnesení, proti kterému by oběť mohla podat stížnost s odkladným účinkem, aby bylo zajištěno její bezpečí do doby, než bude vyřízen opravný prostředek. Co se praxe týče, doporučila pokračovat ve vzdělávání a osvětě příslušníků policejních orgánů, aby mohli efektivně využívat zákonné instituty na ochranu a bezpečnost obětí. Bohužel ani novelizace nepřinesla žádoucí změnu.²⁹⁹

Studie zaměřená na domácí násilí provedená v roce 2016 upozornila na další problematický aspekt využívání opatření proti hrozícímu nebezpečí, a to že po uplatnění vykazání či předběžného opatření proti domácímu násilí dle ZŘS se ohrožená osoba často ocitá v nepříznivé finanční situaci, která jim může zapříčinit i potíže s udržením domácnosti.³⁰⁰

Dotazníkové šetření mezi poskytovateli pomoci obětem trestných činů se zaměřilo na instituty krátkodobé ochrany, zvláštní ochrany svědka a vykazání osoby ze společného obydlí. Na otázku, zda tyto tři instituty v praxi pomáhají zajistit bezpečí oběti, odpověděli poskytovatelé velmi kladně ohledně všech třech institutů. Nejlépe byl hodnocen institut vykazání osoby ze společného obydlí, který dle poskytovatelů pomáhá zajistit bezpečí oběti dle 85,8 % dotázaných poskytovatelů, jako druhý nejužitečnější označili v 76,6 % institut zvláštní ochrany svědka, a jako poslední ze jmenovaných v praxi pomáhá zajistit bezpečí oběti institut krátkodobé ochrany podle 75,5 % respondentů. Co se dosažitelnosti institutů týče, za nejsnadněji dosažitelný označily čtyři pětiny poskytovatelů institut vykazání osoby ze společného obydlí (84,5 %), obtížněji dosažitelný podle nich je institut krátkodobé ochrany (62 %), a jako nejobtížněji dosažitelný hodnotí institut zvláštní ochrany svědka (59,5 %).³⁰¹

Z bližších rozhovorů poté vyplynulo, že poskytovatelé pomoci a další aktéři mají zkušenost především s institutem vykazání osoby ze společného obydlí ve spojitosti s domácím násilím. Ostatní instituty byly zmiňovány pouze sporadicky. Míru efektivity institutu vykazání podle poskytovatelů a dalších aktérů především ovlivňuje míra ochoty ohrožené osoby ke spolupráci. Tázané oběti, na jejichž ochranu byl použit institut vykazání, neuměly své

²⁹⁹ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 29-32.

³⁰⁰ ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s. 46.

³⁰¹ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 73-76.

zkušenosti podrobněji vylíčit z toho důvodu, že se očividně příliš neorientovaly v postupech, které byly pro zajištění jejich bezpečí učiněny.³⁰²

5.2.4. Právo na ochranu soukromí

Soukromí oběti chrání ust. § 15 a 16 ZOTČ, které rozvádí zásadu šetrného přístupu k oběti, jak je popsána v ust. § 3 odst. 2 ZOTČ, zakotvující respekt k osobnosti a důstojnosti oběti. Ust. § 15 ZOTČ zakazuje zveřejňování informací umožňujících zjištění totožnosti oběti a zároveň odkazuje na úpravu trestního řádu, která je obsažena v ust. § 8a až 8d. Tato ustanovení nechrání specificky pouze oběti, ale všechny osoby zúčastněné na trestním řízení. Ukládají povinnost orgánům činným v trestním řízení nezveřejňovat údaje umožňující ztotožnění poškozeného či svědka v přípravném řízení. Informacemi umožňujícími zjištění totožnosti poškozeného jsou veškeré údaje, které samy o sobě nebo ve spojení s jinými údaji vedou ke zjištění identity osoby, nejedná se tedy pouze o nacionále, ale i o údaje o profesním životě či další charakteristiky, skrze které lze osobu ztotožnit. Zvláště jsou potom před zveřejněním chráněny informace o poškozených mladších 18 let a poškozených, vůči nimž byly spáchány vyjmenované trestné činy (např. trestný čin vraždy či trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti). Kromě těchto informací jsou před zveřejněním chráněny i obrazové snímky či audiovizuální záznamy z hlavního líčení či veřejného zasedání, vedených o výše jmenovaných trestných činech, a pokud je zveřejněn pravomocný rozsudek, nesmí obsahovat osobní údaje poškozeného. Zákaz zveřejňování fotografií se vztahuje i na rodinu a přátelé poškozeného, neboť by jejich prostřednictvím mohl být poškozený ztotožněn. Účelem zákazu zveřejňování informací a podobizen poškozených je zabránění jejich sekundární viktimizaci, ke které by mohlo dojít nešetrným zásahem do jejího soukromí. Porušení těchto zákazů je stíháno jako přestupek podle zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, s velmi odstrašující pokutou ve výši až 5 000 000 Kč.³⁰³

Ust. § 16 ZOTČ upravuje oprávnění oběti, osoby jednající jejím jménem či jejího důvěrníka požádat, aby se vedly informace umožňující lokalizaci těchto osob (bydliště, doručovací adresa), údaje o jejich místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání, a o jejich osobních, rodinných a majetkových poměrech tak, aby se s nimi mohli seznamovat

³⁰² TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 76-77.

³⁰³ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 101-103., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 154.

pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci PMS činní v dané věci. Taková žádost může být učiněna libovolnou formou. Policejní orgán ve věci žádosti nemá diskreční pravomoc k posuzování, zda je skrytí osobních údajů nutné. Pouze je-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede, příslušný policista nebo orgán činný v trestním řízení zpřístupní potřebné informace, o čemž učiní záznam do spisu včetně zdůvodnění této potřeby. Chráněné informace bude možné poskytnout, zejména bude-li se jednat o předmět dokazování, jakožto znak skutkové podstaty trestného činu. Údaje budou zpřístupněny pouze v nezbytné míře pro dosažení účelu jejich poskytnutí. Zákaz zveřejnění totožnosti oběti zná ještě jednu výjimku a to, že identitu osoby lze zveřejnit v případě, že se po ní teprve pátrá (ust. § 8d odst. 1 tr. řádu). Pokud oběti v postavení svědka nebo osobě jí blízké hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení práv, dává ust. § 55 odst. 2 tr. řádu možnost totožnost a podobu svědka utajit.

Ust. § 16 ZOTČ tedy představuje preventivní prostředek a výjimku z práva nahlížet do spisu (dle ust. § 55 odst. písm. c) a § 65 tr. řádu), orgány činné v trestním řízení jsou povinny vést osobní údaje odděleně od spisu, bez ohledu na to, zda osobě hrozí nebezpečí. Opatřeními se jednak zaručuje bezpečí obětí před opakovanou viktimizací, ale také je jimi naplňován účel trestního řízení v souladu se zásadou materiální pravdy, když zabráňují zastrašování obětí v postavení svědků ze strany osoby, proti níž se vede trestní řízení.³⁰⁴

Novelizace se úpravy 4. dílu ZOTČ nedotkla. Nezisková organizace In IUSTITIA, o.p.s. ovšem její změnu navrhovala. Podle ní by bylo vhodné, aby byla ochrana soukromí poskytována obětem ještě před zahájením úkonů v trestním řízení, než může oběť vystupovat jako poškozený. Znění ust. § 15 ZOTČ by mělo vypadat následovně: „*Zákaz zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti oběti poškozeného upravuje trestní řád. Ve stejném rozsahu se zakazuje zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti oběti před zahájením trestního řízení.*“³⁰⁵

APLIKAČNÍ PRAXE A JEJÍ ZHODNOCENÍ

Výzkum mezi poskytovateli pomoci obětem jednoznačně potvrdil, že prosaditelnost práva na ochranu soukromí je po přijetí ZOTČ mnohem snazší než před jeho přijetím. Oběti se při žádání o skrytí osobních údajů většinou neseťkávají s žádnými obtížemi. Nejčastěji o ochranu

³⁰⁴ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 104.

³⁰⁵ KALIBOVÁ, K., et al. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)* [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 33.

osobních údajů žádají oběti násilné a majetkové trestné činnosti. Utajení osobních údajů napomáhá předcházet sekundární viktimizaci.

Lze upozornit pouze na tři úskalí aplikace práva na ochranu soukromí. Prvním z nich je včasnost žádosti. Pokud oběť požádá o skrytí osobních údajů pozdě, je jeho účel zmařen, neboť obviněný má možnost se s obsahem spisu seznámit již v přípravném řízení. Na to musí Policie ČR či policejní orgán oběť upozornit již při prvním kontaktu. Druhou komplikací, se kterou se lze v praxi setkat, je neporozumění obsahu těchto oprávnění ze strany obětí a jejich neuspokojivé vysvětlení ze strany orgánů činných v trestním řízení. Oběti v důsledku neporozumění institutu nepožádají o skrytí svých údajů, ačkoliv by využití tohoto oprávnění mohlo významně přispět k jejich pocitu bezpečí, a ve finále by mohlo přispět i k lepší spolupráci svědka s orgány činnými v trestním řízení. V tomto ohledu by bylo vhodné důslednější poučení obětí. S posledním problémem se potýkají zmocněnci poškozených. Nežádka se setkávají se zpochybňováním svého oprávnění podat žádost o ochranu vlastních údajů ze strany policejních orgánů.³⁰⁶

V rámci praktických návrhů se také doporučuje obrátit pozornost k metodickému vedení policejních orgánů za účelem lepšího rozlišování dvou podobných institutů. Prvním z nich je skrytí osobních údajů podle ust. § 55 odst. 1 písm. c) tr. řádu, a druhým je utajení totožnosti a podoby svědka dle ust. § 55 odst. 2 tr. řádu. Klíčovým je toto odlišování z hlediska diskreční pravomoci policejních orgánů. Žádosti o skrytí osobních údajů je nutné vyhovět bez prostoru pro uvážení, ale ve věci utajení totožnosti a podoby musí policejní orgán posoudit vhodnost použití takového opatření. V současnosti toto rozlišování působí policejním orgánům potíže a stává se, že žádost podle ust. § 55 odst. 1 písm. c) tr. řádu je neoprávněně odmítnuta.³⁰⁷

5.2.5. Právo na ochranu před druhotnou újmou

V 5. dílu ZOTČ je upraveno právo na ochranu obětí před sekundární viktimizací, kterou zákon označuje jako druhotnou újmu. Díl 5. vlastně rozvádí zásadu šetrného zacházení s oběťmi (ust. § 3 odst. 2 ZOTČ). Zabránit prohlubování psychických ran způsobených primární viktimizací a minimalizovat riziko způsobení druhotných ran případně reviktimizaci je účelem celého zákona, na jehož naplňování se podílejí všechny subjekty. Jedná se o velmi široký okruh oprávnění, zahrnující právo na zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede; právo na šetrné vedení

³⁰⁶ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 33-34.

³⁰⁷ Ibid. s. 34.

výslechu; právo na doprovod důvěrníkem a právo učinit v kterémkoliv stádiu trestního řízení prohlášení o dopadu trestného činu na její dosavadní život, které bylo vzhledem ke své procesní povaze zařazeno do kapitoly 5.1.5. této práce.

Oběť má právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení, případně i před jeho zahájením, požádat, aby byla při úkonech, kterých se účastní (před nimi, v jejich průběhu i po nich), učiněna opatření k zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele (tak se osoba označuje do zahájení trestního stíhání), s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo proti níž se vede trestní řízení (ust. § 17 ZOTČ). Novelou bylo právo rozšířeno i pro osoby oběti blízké ve smyslu ust. § 125 tr. zák., čímž byl naplněn čl. 19 odst. 1 Směrnice. Tyto osoby ovšem mohou uplatnit žádost pouze v případě, že se úkonu aktivně účastní, tedy jsou-li svědky či osobami podávajícími vysvětlení. Pokud se jedná o zvlášť zranitelnou oběť, je nutné této žádosti vždy vyhovět, pokud to nevyklučuje povaha prováděného úkonu. Takovým úkonem bude například konfrontace. Pokud povaha úkonu neumožňuje vyhovět žádosti, jsou orgány činné v trestním řízení povinny provést vhodná opatření k zabránění kontaktu oběti s výše popsanou osobou před začátkem a po skončení provádění úkonu. Realizací tohoto práva je možné i napomoci naplnění účelu trestního řízení, neboť výpověď oběti nebude negativně ovlivněna osobou, kterou označila za pachatele či osobou proti níž se vede trestní řízení. Obecně je žádost o provedení svědeckého výslechu za nepřítomnosti obviněného upravena v ust. § 209 odst. 1 tr. řádu, ale důvodem pro vyloučení obviněného z jednací síně podle tohoto ustanovení není hrozící psychická újma oběti v postavení svědka, ale riziko, že by v přítomnosti obžalovaného nevyprávěla pravdivě.³⁰⁸

Součástí práva na ochranu před druhotnou újmou jsou také speciální pravidla pro provádění výslechu obětí, na jejichž uplatnění mají právo všechny oběti. Nadpis ustanovení § 18 ZOTČ dle Jelínka správně zmiňuje, že se jeho obsah vztahuje také na podání vysvětlení, ačkoliv normativní text hovoří pouze o výslechu, což je za použití logického a systematického výkladu a za použití zásady zvláštního přístupu k obětem nutné považovat pouze za legislativní nedostatek. Ovšem v rámci právní jistoty by *de lege ferenda* bylo vhodné ve znění ust. § 18 ZOTČ výslovně zmínit i podání vysvětlení.³⁰⁹ Otázky směřující do intimní oblasti oběti lze pokládat, jen pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. V případě výslechu prováděného v rámci hlavního líčení je možné podat podnět k vyloučení veřejnosti ze soudní síně dle ust. § 200 odst. 1 tr. řádu, bude-li například projednáván sexuální trestný čin. Otázkami směřujícími do intimní oblasti jsou všechny ty, které směřující

³⁰⁸ KRISTKOVÁ, V., LANGHANSOVÁ, H. Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací. *Trestněprávní revue*. 2008, 7(3), s. 65.

³⁰⁹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 109.

do soukromé osobnostní sféry oběti. Takové otázky je třeba klást zvláště šetrně a vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech opakovat. Toto pravidlo se dříve vztahovalo pouze na výslech osob mladších 15 let, ZOTČ tuto věkovou hranici posunul na 18 let (ust. § 102 odst. 1 tr. řádu). Orgány činné v trestním řízení při provádění výslechu musí přihlídnout k celkovému stavu oběti, a za zachování potřebné ohleduplnosti přizpůsobit formulaci otázek věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu oběti. Výše uvedená pravidla pro kladení otázek směřujících do intimní oblasti, platí pro všechny subjekty, které jsou oprávněny se oběti tázat, tedy pro všechny orgány činné v trestním řízení, znalce, i strany trestního řízení a jejich právní zástupce. Oběť má právo se bránit nevhodnosti zaměření otázky podáním námítky přímo či prostřednictvím svého zástupce bezprostředně po jejím vznesení. Námitka se zaznamená do protokolu či úředního záznamu o podání vysvětlení, a vyslychající orgán rozhodne o její důvodnosti. Toto rozhodnutí se včetně odůvodnění také zaznamená do protokolu či úředního záznamu. Ust. § 18 ZOTČ je svým rozsahem širší než požadavek čl. 23 odst. 3 písm. c) Směrnice, která omezuje zbytečné vyslychání obětí ohledně jejich soukromého života pouze na řízení před soudem, zatímco ZOTČ opatření vztahuje na celé trestní řízení.³¹⁰

Dle ust. § 19 ZOTČ může oběť jakéhokoliv trestného činu v přípravném řízení požádat, aby byla vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví, totéž právo má i při podání vysvětlení. I v tomto ohledu ZOTČ přiznává oběti více práv než Směrnice, která v čl. 23 odst. 2 písm. d) poskytuje oběti sexuálního násilí, násilí na základě pohlaví nebo násilí v rámci úzkých svazků pouze právo na výslech osobou stejného pohlaví. Podle Jelínka se toto oprávnění vztahuje pouze na policejní orgány, a ne například na osobu státního zástupce. Oprávnění je poskytováno pouze v přípravném řízení, neboť v řízení před soudem by mohlo kolidovat s právem na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 LZPS, které se promítá do rozvrhu práce soudu. Požádá-li o to zvláště zranitelná oběť, takové žádosti se vyhová, nebrání-li tomu důležité důvody, kterými může být například neodkladnost či neopakovatelnost úkonu. To samé platí pro osobu tlumočnicka zvláště zranitelné oběti. Žádost ovšem lze uplatnit v kterémkoliv stádiu trestního řízení a nevyhová se jí pouze v případě, že se jedná o neodkladný úkon nebo pokud tlumočnicka požadovaného pohlaví nelze zajistit.³¹¹

Speciální úprava podávání vysvětlení a výslechů zvláště zranitelnými oběťmi je obsažena ve více ustanoveních ZOTČ (ust. § 17 odst. 2, § 19 odst. 2), její hlavní těžiště ale leží v ust. § 20.

³¹⁰ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 110., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 166., DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 42.

³¹¹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit., s. 111., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit., s. 168-171.

Podle něj je nutné je vyslychat obzvláště citlivě se zohledněním konkrétních okolností, pro které je zvlášť zranitelná. Okolnosti způsobující, že je oběť vystavena vyššímu riziku sekundární viktimizace, zákon přímo neuvádí, ale dle čl. 22 odst. 1 Směrnice jimi mohou být osobní charakteristiky oběti, druh a povaha trestného činu, jehož obětí se stala, či specifické okolnosti trestného činu. Je žádoucí, aby výslech zvlášť zranitelných obětí v přípravném řízení vedla osoba k tomu vyškolená, schopná jim poskytnout zvláštní péči v situaci, kdy jsou nuceny si vybavovat primární viktimizaci. Novelou je také zakotven požadavek na úpravu či přizpůsobení prostorů tomuto účelu, čímž došlo k naplnění čl. 23 odst. 2 písm. a) Směrnice. Zejména se bude jednat o přizpůsobení speciální výslechové místnosti k výslechu dětských obětí, nebo obětí trestných činů zahrnujících násilí či trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, typicky znásilněné ženy. Pokud je obětí dítě, vede výslech vždy osoba k tomu vyškolená, jedinou výjimkou je situace, když je výslech neodkladným úkonem a vyškolenou osobu nelze zajistit. Zároveň takovému výslechu svědka musí být podle ust. § 102 odst. 1 tr. řádu přítomen OSPOD nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže. Proškolení osob musí zajistit Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra a České advokátní komory je doporučena organizace školení. Výslech zvlášť zranitelných obětí musí být vždy veden tak podrobně, aby nebylo nutné jej opakovat. Ovšem pokud by výslech před tím samým orgánem musel být opakován, má zvlášť zranitelná oběť právo na to, aby byla vyslychána toutéž osobou. Zvlášť zranitelná oběť má právo požádat, aby bylo přijato opatření k zabránění bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu s osobou podezřelou, či s osobou proti níž se vede trestní řízení. V takových případech se využije audiovizuální techniky, je-li to možné, a zajistí se, aby nebylo porušeno právo na obhajobu. Toto oprávnění podle ust. § 20 odst. 4 je formulováno jinak („nepřeje-li si“) než oprávnění na zabránění kontaktu na základě žádosti dle ust. § 17 ZOTČ. Vyslychající orgán musí zjistit skutečnou vůli zvlášť zranitelné oběti a *de facto* ji znovu poučit o tomto právu.³¹²

Dalším již zmíněným oprávněním obětí je možnost doprovodu osoby důvěrníkem k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení, a to již od podání trestního oznámení (ust. § 21 odst. 1 ZOTČ). Jak vyplývá ze samotného pojmu *důvěrník*, míní se jím osoba, které oběť důvěřuje, zpravidla se bude jednat o osobu blízkou. Osoba důvěrníka je ZOTČ vymezena jak pozitivním, tak negativním způsobem. Může jím být libovolná fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kromě osoby, která je v trestním řízení obviněným, obhájcem, svědkem, znalcem či tlumočnickem (ust. § 21 odst. 2 ZOTČ). Zákonodárce opomenul zohlednit

³¹² JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 113-115., FOREJT, P. *Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn*. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

terminologickou změnu, kterou přinesl NOZ, tedy že osobou způsobilou k právním úkonům se míní osoba, která má plnou svéprávnost. Není vyloučeno, aby měla oběť více důvěrníků. Při projednávání trestních věcí sedí poškozený vedle státního zástupce se svým zmocněncem, pro realizaci práva na doprovod důvěrníka by mělo být *de lege ferenda* do ust. § 41 odst. 2 Vnitřního a kancelářského řádu pro okresní, krajské a vrchní soudy doplněno, že po boku oběti (poškozeného) smí sedět také její důvěrník. Důvěrník může být z provádění úkonu výjimečně vyloučen, pokud by jeho přítomnost narušovala průběh úkonu či dosažení jeho účelu (např. pokud je důvěrníkem rodič dětské oběti, která by mohla v přítomnosti rodiče zatajovat vzpomínky na intimní zážitky), v takovém případě musí být oběti umožněno si zvolit důvěrníka jiného, nebrání-li tomu neodkladnost úkonu či nepřiměřené obtíže nebo náklady. Hlavním úkolem důvěrníka je poskytování psychické podpory oběti, oproti zmocněnci nesmí žádným způsobem zasahovat do průběhu úkonu (ust. § 21 odst. 3 ZOTČ), avšak nic nebrání tomu, aby zmocněncem byla tatáž osoba jako důvěrník. Pokud je důvěrník zároveň zmocněncem, disponuje všemi právy zmocněnce a může i zasahovat do úkonů v trestním řízení. V případě, že se oběť rozhodne využít práva na doprovod důvěrníkem, tuto skutečnost stačí pouze oznámit orgánům činným v trestním řízení písemně či ústně při úkonu trestního řízení, kterého se oběť doprovázená konkrétním důvěrníkem zúčastní.³¹³

Nezisková organizace La Strada Česká republika, o.p.s. ve své evaluaci zákona upozorňuje na další nesoulad české a unijní úpravy. Směrnice v čl. 20 písm. d) nazvaném *Právo obětí na ochranu při vyšetřování trestného činu* ukládá členským státům implementaci pravidla, že lékařské prohlídky osob, které se staly obětí trestného činu, by měly být minimalizovány pouze na případy nezbytně nutné pro účely trestního řízení. Ovšem toto pravidlo nebylo do zákona promítnuto. Organizace navrhovala přijetí tohoto nového pravidla do ust. § 23 ZOTČ, což z hlediska legislativních úprav není zrovna praktické, neboť by musela být přečíslována všechna následující ustanovení zákona. Souhlasím, ale se zařazením tohoto pravidla do dílu 5., neboť extenzivní lékařské prohlídky mohou být zdrojem sekundární viktimizace, systematicky vhodnější by ale bylo jeho zařazení za speciální výslechová pravidla, například vytvořením nového ust. § 20a.³¹⁴

³¹³ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 180., GRIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. s. 145. JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 117.

³¹⁴La Strada Česká republika, o.p.s. *Analýza zákona o obětech trestných činů* [online]. [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 6.

APLIKAČNÍ PRAXE A JEJÍ ZHODNOCENÍ

Ačkoliv je ochrana před druhotnou újmou zákonem upravena komplexně, aplikace v praxi tomuto stavu bohužel neodpovídá. Co se týče prosaditelnosti dílčích práv obětí na ochranu před druhotnou újmou, ve všech bodech byla hodnocena příznivěji než před přijetím ZOTČ. Předmětem kritiky bývá nevyhmatelnost práva na ochranu před sekundární viktimizací, v mnoha ohledech zůstává pro svou praktickou nedosažitelnost pouze teoretickou proklamací.³¹⁵

Jedním z obtížně dosažitelných práv je zabránění kontaktu „prosté oběti“ s osobou pachatele. Prosté oběti musejí extenzivně zdůvodňovat žádosti o zabránění kontaktu s osobou, kterou označily za pachatele, ačkoliv zákon toto oprávnění neváže na existenci zvláštních důvodů. I pro prosté oběti může být střetnutí s pachatelem značně stresující, ačkoliv nejsou zvláště zranitelné. Toto právo je přitom klíčové pro oznámení trestného činu a další spolupráci oběti s orgány činnými v trestním řízení. Většinou je ochota oběti ke spolupráci podmíněna požadavkem na nesetkání se s pachatelem. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že pokud žádosti oběti nebylo vyhověno a musela se setkat s pachatelem, vnímala to oběť jako nespravedlnost a velmi nepříjemný stresující zážitek. La Strada Česká republika, o.p.s. navrhuje rozšíření povinnosti zabránění kontaktu oběti s pachatelem na všechny oběti, nikoliv pouze na zvláště zranitelné, a to bez nutnosti žádosti. Opatření by příslušné orgány učinit nemusely pouze v případě, že to vylučuje povaha prováděného úkonu.³¹⁶

Problematická je také interpretace povinnosti orgánů činných v trestním řízení zabránit kontaktu oběti s pachatelem. Soudy si ji většinou vykládají tak, že se poškozený nemá osobně setkat s obviněným v soudní síni. Nicméně o zajištění ochrany před sekundární viktimizací mimo soudní síň v ostatních prostorách soudních budov už postaráno nebývá. Kozák a Jílovec poukazují na nežádoucí situace, kdy jsou obviněný i oběť předvoláni ve stejný čas, a tedy nutně se musejí střetnout před jednací síní.³¹⁷ V praxi by měla realizace opatření vypadat tak, že omezení fyzického kontaktu oběti s pachatelem bude zajištěno stanovením různých termínů předvolání těchto osob, využitím videokonferenčních zařízení při výslechu či výslechem bez přítomnosti obviněného, a použití jednosměrných zrcadel při rekognici *in natura*. Dále Směrnice

³¹⁵ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 82-83.

³¹⁶ Ibid. s. 82-83., KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 36., La Strada Česká republika, o.p.s. Analýza zákona o obětech trestných činů [online]. [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 8-9.

³¹⁷ KOZÁK, V. K zákonu o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, 14(2), 43-46.

v čl. 19 odst. 2 požaduje, aby nově budované soudní prostory měly vždy oddělené čekárny pro oběti, zmiňuje je i důvodová zpráva k ust. § 17 odst. 1 ZOTČ. Ve stávajících soudních budovách by stačilo vyčlenit místnost a zřídit v ní čekárnu pro státní zástupce, kde by rovněž mohly před hlavním líčením čekat oběti se svými zmocněnci a důvěrníky. V zahraničí takové čekárny běžně fungují. Vhodné by bylo rovněž zřízení oddělených vchodů do budov orgánů činných v trestním řízení pro oběti s šetrněji prováděnou bezpečnostní prohlídkou. Nejen že by tím došlo k vyloučení setkání oběti s pachatelem, ale také by se oběť mohla vyhnout prohlídce justiční strážní, která rovněž může být pro oběti zdrojem druhotné újmy.³¹⁸ Více než 81 % poskytovatelů pomoci považuje právo na zabránění kontaktu s pachatelem za účinný prostředek předcházení sekundární viktimizaci.³¹⁹

Právní úprava výsledků obětí včetně těch zvlášť zranitelných je předmětem časté kritiky. Podle Gřivny mělo být upraveno znění ust. § 160 odst. 4 tr. řádu v tom smyslu, že výslech obětí směřovaný do intimní oblasti by měl mít povahu neopakovatelného úkonu. Oběti bývají navzdory popsané úpravě výsledků obětí podle ZOTČ vyslyšány minimálně třikrát – při podání vysvětlení, po zahájení trestního stíhání a v hlavním líčení. Ze zkušeností poskytovatelů pomoci také vyplývá, že zákonné požadavky na vedení výsledků bývají porušovány, výsledky na policejních odděleních jsou vedeny velmi stresujícím prostředí za nešetrných podmínek – účastní se jich více osob, výsledky nejsou vedeny dostatečně kompetentně a podrobně, oběť je nucena opakovat svou výpověď několikrát. Stále také přetrvává problém s nedostatkem kvalitně vyškolených osob k výsledku zvlášť zranitelných obětí. In IUSTITIA, o.p.s. navrhovala, aby opakování výsledku bylo provedeno pouze po jeho řádném zdůvodnění dosažením účelu trestního řízení či uplatnění práva na obhajobu. Proti rozhodnutí o opakování výsledku by měla oběť mít právo podat námítky s odkladným účinkem. Není výjimkou, že oběti v postavení svědků bývají soudy opakovaně předvolávány pod hrozbou pořádkových pokut, nehledě na omluvy obětí a jejich odkazování se na ZOTČ. Soudy dosud vnímají oběti především jako zdroj důkazů. Tento stav poukazuje na konzervativnost soudů a do jisté míry neochotu aplikovat nově zavedené instituty. Tento nedostatek nebyl dosud zhojen, přestože po této úpravě bylo

³¹⁸ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 106-107., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 163., DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 42, Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

³¹⁹ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 83.

voláno z více stran, podle Kozáka a Jílovce tak lze pouze apelovat na Justiční akademii, aby se těmto institutům intenzivněji věnovala v rámci svých školení.³²⁰

Zásady vyslýchání oběti také mohou do značné míry kolidovat s právem obviněného na obhajobu. Podle Gřivny v situaci *tvrzení proti tvrzení* obhajoba nemá jinou možnost než zpochybnit věrohodnost svědecké výpovědi oběti. Soud musí pečlivě zvážit zájem oběti na ochranu před sekundární viktimizací a práva obviněného na obhajobu, a tedy právo na spravedlivý proces.³²¹ Podle poskytovatelů pomoci obětem orgány činné v trestním řízení stále považují právo oběti na ochranu před sekundární viktimizací za právo nižší váhy, než právo obviněného na obhajobu a spravedlivý proces. Podle názoru subjektů poskytujících pomoc k zaručení práva obviněného na spravedlivý proces není nutná jeho fyzická přítomnost u výpovědi oběti. Možnost vyjádřit se ke svědecké výpovědi, rozporovat její věrohodnost a klást svědkovi otázky je možné zachovat i za použití audiovizuální techniky. Poskytovatelé pomoci se také domnívají, že k realizaci těchto práv v hlavním líčení postačí i přečtení protokolu o výpovědi z přípravného řízení. Avšak podle vyjádření jednoho z poskytovatelů pomoci obětem, soud v určitých případech „*chce vidět oběť a pachatele v přímé interakci*“.³²²

Vznesení žádosti o vyslechnutí oběti osobou stejného nebo opačného pohlaví bývá policejními orgány vnímáno jako obstrukce, zvláště v případech, kdy se nejedná o sexuálně motivovanou trestnou činnost. Právo na volbu pohlaví osoby vyslýchající oběti ale podle dotazníkového šetření příliš nevyužívají. Buď o něm nevědí, nebo pokládají za podstatnější jiné charakteristiky vyslýchající osoby – osobnostní vlastnosti, lidský přístup, vstřícnost a empatii.³²³

Velice pozitivně byl hodnocen vliv doprovodu důvěrníka na příznivý psychický stav oběti (90 % dotázaných poskytovatelů pomoci), a jeho účast na úkonech trestního řízení je stále běžnější.³²⁴ V souvislosti s právem na doprovod důvěrníka vyplynuly v praxi otázky, zda se může důvěrník účastnit znaleckého vyšetření. Jelikož vlastní vyšetření není striktně vzato

³²⁰ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019. s. 249., KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 36, KOZÁK, V. K zákonu o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, 14(2), 43-46.

³²¹ FENYK, J. *Trestní právo procesní* op. cit., s. 249., Nález Ústavního soudu ze dne 19. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 224/04.

³²² TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 82-83.

³²³ Ibid. s. 87.

³²⁴ Ibid. s. 91.

úkonem trestního řízení a přítomnost třetí osoby by mohla ovlivnit objektivitu vyšetření, nemá při něm oběť nárok na doprovod důvěrníka.³²⁵

Poskytovatelé pomoci obětem také hodnotili přístup Policie ČR, který se samozřejmě liší případ od případu, policista od policisty. Zkušenosti poskytovatelů pomoci a širších aktérů s příslušníky Policie ČR byly jak pozitivní, tak negativní. Respondenti zdůrazňovali význam osobnostních rysů, profesionálních zkušeností a individuálního přístupu k obětem. Zástupce Ministerstva vnitra má také za to, že situace je výrazně lepší v útvaru Služby kriminální policie a vyšetřování než na místních odděleních, kde není z důvodu široké působnosti možné zajistit každému příslušníkovi specializaci na jednání s oběťmi.³²⁶ Pokud se policejní orgán chová k oběti nevhodným způsobem nebo postupuje nesprávně, je možné podat žádost o přezkum jeho postupu dozorujícímu státnímu zástupci, který v případě že zjistí vadu postupu, zjedná nápravu.³²⁷

Pokud byly oběti vystaveny sekundární viktimizaci ze strany orgánů činných v trestním řízení, popisovaly ji jako zlehčování a zpochybňování závažnosti skutku a rozsahu způsobené újmy, necitlivý přístup bez respektu nebo zájmu či obviňování obětí. Nepříjemné pro ně bylo též znovuprožívání újmy v souvislosti s opakovaným vybavováním si skutku při vícečetných výsleších.³²⁸ Ukázalo se, že problematické je sídlení středisek Probační a mediační služby v budovách soudů a státních zastupitelstev, oběť se vypořádává s pocitem ztráty anonymity a soukromí ve styku s justiční stráží, která ji zapisuje do knihy návštěv a provádí bezpečnostní kontrolu.³²⁹

Z praktického hlediska by bylo vhodné přijetí metodiky pro správnou aplikaci ZOTČ a zajištění bezpečnosti a ochrany obětí před sekundární viktimizací. Celkově je nezbytná další edukace orgánů činných v trestním řízení s cílem citlivějšího a důstojnějšího zacházení s osobou oběti, a tedy naplňování účelu zákona, k tomu by mohly přispět zejména nácviky řešení konkrétních případů. Nemělo by být opomenuto ani síťování subjektů poskytujících služby

³²⁵ GRIVNA, T. *První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. In KURUC, P., et al. *Obete kriminality a ich práva*. 1. vyd. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 18-25.

³²⁶ TOPINKA, D., et al. *Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí*. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 91.

³²⁷ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 38.

³²⁸ TOPINKA, D., et al. *Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí*. op. cit. s. 88.

³²⁹ *Ibid.* s. 54-65.

obětím trestných činů a podpora spolupráce subjektů poskytujících pomoc s orgány činnými v trestním řízení.³³⁰

5.2.6. Právo na peněžitou pomoc

Právní úprava systému peněžitě pomoci byla převzata ze zákona č. 209/1997 Sb., do komplexního a velmi rozsáhlého dílu 6. ZOTČ. Odškodňování fungovalo poměrně efektivně, a proto ZOTČ úpravu kompletně převzal a významně rozšířil. Rozsáhlé změny se týkaly okruhu oprávněných žadatelů, prodloužení lhůt k podání žádosti a zvýšení poskytovaných částek.³³¹

V ust. § 25 ZOTČ je výslovně upraven účel poskytování peněžitě pomoci, kterým je především překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem bezprostředně po jeho spáchání. Jedním z aspektů zhoršené sociální situace je tíživá finanční situace, která může nastat, druhým je potom narušení sociálních vazeb ve společnosti, na pracovišti či v rodině. Vedlejším účelem podle odst. 2 je potom částečná reparace způsobené újmy, neboť peněžitá pomoc se poskytne pouze tehdy, pokud způsobená újma nebyla plně nahrazena. Pokud je oběti poskytnuta peněžitá pomoc, potom podle ust. § 33 ZOTČ přechází nárok oběti na náhradu újmy vůči pachateli v rozsahu poskytnuté peněžitě pomoci na stát, oběť tedy nemusí poskytnutou peněžitou pomoc vracet, pokud jí pachatel nahradí újmu, jako tomu bylo před přijetím ZOTČ. Pokud by k takovému přechodu nároku nedocházelo, stala by se peněžitá pomoc státní regulérní sociální dávkou, čehož měla dosáhnout Novela, avšak tato změna byla v průběhu legislativního procesu z návrhu zákona vyřazena, protože se ukázalo, že se pohledávky státu po pachatelích daří vymáhat.³³²

Aby měla peněžitá pomoc smysl a sloužila svému účelu, musí být rychlá, odbor odškodňování působící v rámci Ministerstva spravedlnosti má pro vyřízení žádosti oběti zákonnou lhůtu v délce tří měsíců. Ve výjimečných případech lze tuto lhůtu za splnění podmínek v ust. § 30 odst. 3 ZOTČ prodloužit, pokud je například nezbytné něčí předvolání, vypracování znaleckého posudku k vyčíslení výše odškodnění či doručení písemnosti do ciziny. Peněžitá pomoc tedy není poskytována automaticky z úřední povinnosti, ale pouze na žádost oběti, která

³³⁰ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 38.

³³¹ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 123-125, DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 48

³³² DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. op. cit., s. 48-49, JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit., s. 141., MUSIL, J. In GRIVNA, T. SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 143-144.

nepodléhá žádnému správnímu poplatku. Žádost je nutné podat v subjektivní lhůtě dvou let od okamžiku, kdy se oběť o újmě způsobené trestným činem dozvěděla nebo objektivní lhůtě pěti let od spáchání trestného činu. Následkem marného uplynutí lhůt je prekluze. Na stránkách Ministerstva spravedlnosti je dostupný vzorový formulář žádosti nazývaný *Dotazník pro účely podání žádosti o peněžitou pomoc obětem trestných činů*, jeho použití je ovšem fakultativní a náležitosti žádosti včetně nezbytných příloh jsou vyjmenovány v ust. § 31 ZOTČ.³³³

Podmínky pro to, aby oběť byla osobou oprávněnou k získání peněžitě pomoci, vypočítává ust. § 23 odst. 2 ZOTČ. Takovými osobami jsou občané ČR, kteří mají v ČR zároveň trvalý pobyt, obvykle se v ČR fakticky zdržují nebo se stali oběťmi trestných činů v ČR. Právo na poskytnutí peněžitě pomoci mají dále také cizinci, kteří se stali oběťmi trestných činů na území ČR, a zároveň mají trvalý pobyt na území členského státu EU či oprávněný pobyt na území ČR, dále pokud oprávněně pobývají na území ČR nepřetržitě po dobu delší než 90 dnů, také pokud požádali o mezinárodní ochranu, pokud jim byl udělen azyl či doplňková ochrana na území ČR. Nad rámec tohoto vymezení, mají právo na peněžitou pomoc i další cizinci, stanoví-li tak mezinárodní smlouva.³³⁴

Ačkoliv se i ve věci peněžitě pomoci státu uplatní základní zásady ZOTČ včetně principu *presumpce statusu oběti* dle ust. § 3 odst. 1 ZOTČ, ne každá oběť má právo na poskytnutí peněžitě pomoci státem. Vymezení oběti pro účely odškodnění je odlišné od obecného vymezení. Oběť musí spadat do jedné z kategorií vymezených ust. § 24 ZOTČ:

- a) bylo jí v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví,
- b) byla jí v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví,
- c) je tzv. oběť nepřímá, tedy osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti; nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,
- d) byla jí způsobena nemajetková újma v důsledku trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti,³³⁵ nebo nemajetková újma vznikla dětské oběti trestného činu týrání svěřené osoby (ust. § 198 tr. zák.).³³⁶

³³³ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 48–49. Dotazník pro účely podání žádosti o peněžitou pomoc obětem trestných činů je dostupný z [cit. 2020-02-08]: <https://www.justice.cz/documents/12681/775906/OTC-dotaznik.doc/d063a3d9-dae6-4344-b9f3-09dfc988623d>. s. 48-49

³³⁴ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* op. cit. s. 50., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 125-127.

³³⁵ Toto vymezení se potýká se stejnými problémy jako vymezení zvláště zranitelné oběti podle ust. § 2 odst. 4 písm. d) ZOTČ. Spojení *trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti* je třeba vykládat širěji než jen ve

Stejně jako trestní zákoník, i ZOTČ rozlišuje ublížení na zdraví a těžkou újmu na zdraví. Ovšem definice ublížení na zdraví se pro účely poskytnutí peněžité pomoci liší od té obsažené v ust. § 122 odst. 1 tr. zák. vymezením doby, po kterou musí trvat stav závažnější v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření. Zatímco obecná definice v trestním zákoníku trvání vymezuje souslovím „*nikoli jen po krátkou dobu*“, která je dlouhodobě vykládána jako sedm dní, ust. § 24 odst. 2 ZOTČ vyžaduje trvání „*nejméně po dobu tří týdnů*“, tedy minimálně 21 dní. Toto ustanovení také prohlašuje, že definuje ublížení na zdraví pro celý ZOTČ, ale není tomu tak. Pro přiznání statusu oběti dle ust. § 2 odst. 2 ZOTČ se použije obecné vymezení dle trestního zákoníku. *De lege ferenda* by měl být text ust. § 24 odst. 2 ZOTČ změněn s tím, že definuje ublížení na zdraví „*pro účely peněžité pomoci*“. Definice těžké újmy na zdraví, ačkoliv jazykově odlišná, je svým obsahem shodná v obou dotčených předpisech. Zatímco trestní zákoník používá sousloví „*delší dobu trvající porucha zdraví*“, ZOTČ užívá významově shodné vyjádření „*porucha zdraví trvající nejméně po dobu 6 týdnů*“. Před přijetím ZOTČ byla pro hodnocení újmy na zdraví používána tzv. bodová vyhláška,³³⁷ podle níž lékař hodnotil újmu na zdraví body. Vyhláška byla ovšem derogována NOZ. Systém hodnocení újmy na zdraví dle ZOTČ je pro odbor odškodňování Ministerstva spravedlnosti složitější, a klade na něj vyšší nároky, umožňuje ovšem lepší zohlednění individuálních okolností případu, což bodování lékařem neumožňovalo. Také vymezení oprávněných osob pozůstalých k podání žádosti o poskytnutí peněžité pomoci se liší od definice nepřímých obětí, rozlišujícím kritériem je život v domácnosti.³³⁸

Ustanovení § 26 ZOTČ popisuje situace, ve kterých má oběť za splnění dalších podmínek nárok na poskytnutí peněžité pomoci. První odstavce předpokládá odškodnění oběti, které pachatel trestným činem způsobil újmu, a byl tím uznán vinným, nebo byl zproštěn obžaloby pro nepřičetnost, lhotejno zda rozsudek byl vyhlášen či zda nabyl právní moci. Trestný čin spáchaný osobou nepřičetnou totiž působí újmu zrovna tak jako čin spáchaný osobou přičetnou. Ovšem ne vždy dojde trestní řízení do vydání odsuzujícího či zprošťujícího rozsudku (či trestního příkazu). Takové situace upravuje odst. 2., jedná se o odložení věci (z důvodu podle § 159a odst. 2 až 4 tr. řádu), nebo protože se pachatele nepodařilo zjistit nebo je trestně

smyslu trestných činů podle hlavy III. zvláštní části trestního zákoníku, *de lege ferenda* by bylo vhodné toto vymezení zpřesnit.

³³⁶ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 53-54.

³³⁷ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění.

³³⁸ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. op. cit., s. 51., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 129-133.

neodpovědný pro nepřičetnost, anebo o zastavení trestní stíhání (z důvodu podle § 172 odst. 1 písm. d) nebo e) nebo podle § 172 odst. 2 tr. řádu). Podstatné pro poskytnutí peněžité pomoci ovšem je, aby orgány činné v trestním řízení neměly důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný čin, v jehož důsledku byla oběť usmrcena, bylo jí ublíženo na zdraví či způsobena nemajetková újma. Právo na peněžitou pomoc státu není vázáno na trestní řízení, není tedy nutné, aby oběť čekala na skončení trestního řízení, může uplatnit žádost o poskytnutí peněžité pomoci bezprostředně po spáchání trestného činu. Pro odškodňovací odbor potom bude klíčová právní kvalifikace skutku v usnesení o zahájení trestního stíhání či v obžalobě.³³⁹

Kromě pozitivního vymezení podmínek pro přiznání odškodnění, obsahuje ZOTČ v ust. § 27 také taxativní výčet negativních podmínek, za kterých ho přiznat nelze. Peněžitá pomoc nebude poskytnuta spoluobviněnému či účastníkovi v dané věci (nutno vykládat širěji se zahrnutím spolupachatele), nebude také poskytnuta oběti, která nedala souhlas s trestním stíháním, ani té, která neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost (např. nepodala bez vážného důvodu bez zbytečného odkladu trestní oznámení či odepřela svědeckou výpověď pro svůj poměr k pachateli). Další okolnost vylučující poskytnutí peněžité pomoci nalezneme v ust. § 25 odst. 2 ZOTČ, podle kterého nebude odškodnění poskytnuto v případě, že újma již byla v plném rozsahu nahrazena zejména ze strany pachatele nebo pojišťovny. *De lege ferenda* by dávalo větší smysl zařazení této podmínky do ust. § 27 ZOTČ. Samozřejmě je také nezbytné uplatnit zásadu zákazu zneužití postavení oběti dle ust. § 3 odst. 1 ZOTČ.³⁴⁰

Za určitých okolností má Ministerstvo spravedlnosti pravomoc snížit poskytované odškodnění či zcela zamítnout jeho přiznání dle ust. § 29 ZOTČ. Tuto možnost bude mít Ministerstvo spravedlnosti v případě, že to odůvodňují výjimečně dobré sociální podmínky oběti, spoluzavinění újmy obětí a nevyužití ostatních prostředků k vymožení náhrady nemajetkové újmy na pachateli (civilní žaloba, návrh na zahájení adhezního řízení) či jiné povinné osobě (pojišťovně). Posledním jmenovaným důvodem pro zamítnutí žádosti je vyjádřena subsidiarita peněžité pomoci státu k náhradě škody nebo nemajetkové újmy na pachateli či na jiné povinné osobě. Ust. § 29 ZOTČ je nelogicky uspořádané, neboť mezi jednotlivými podmínkami vylučujícími přiznání peněžité pomoci neexistuje žádný (tím méně kumulativní) vztah, jak by se

³³⁹ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů* [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 51-52.

³⁴⁰ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 145-147.

z jeho znění mohlo zdát. *De lege ferenda* by bylo vhodné, aby ustanovení obsahovalo písm. a), b) a c).³⁴¹

Výše poskytovaného odškodnění je odstupňována ve čtyřech skupinách, odvíjí se od ust. § 28 ve spojení s ust. § 24 ZOTČ. Zjednodušeně lze říct, že primární oběti, které v důsledku trestného činu bylo ublíženo na zdraví, bude poskytnuta peněžitá pomoc v paušální částce 10 000 Kč a v případě těžké újmy na zdraví 50 000 Kč; peněžitá pomoc, která může být oběti vyplacena za prokázanou ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s léčením nesmí v součtu přesáhnout 200 000 Kč. Primárním obětím trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dětským obětím trestného činu týrání svěřené osoby podle ust. § 198 tr. zák., bude poskytnuta peněžitá pomoc ve výši prokázaných nákladů na odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to až do 50 000 Kč (paušální částka stanovená není), avšak pouze pokud jim nebyla poskytnuta peněžitá pomoc v důsledku ublížení na zdraví či těžké újmy na zdraví. Pozůstalým nepřímým obětím bude poskytnuta peněžitá pomoc v paušální částce 200 000 Kč (sourozenci oběti však pouze 175 000 Kč) s tím, že je-li pomoc poskytována více pozůstalým, součet peněžitě pomoci pro všechny nepřímé oběti nesmí přesáhnout částku 600 000 Kč, jinak bude peněžitá pomoc přiměřeně zkrácena. Novelou došlo ke zpřesnění ustanovení výslovným stanovením, že poskytovaná částka se snižuje o souhrn částek, které oběť již získala jako náhradu škody. Rovněž byla zhojena vada, která vznikla v důsledku toho, že do ust. § 28 ZOTČ nebylo promítnuto zrušení bodové vyhlášky a změna ust. § 24 ZOTČ v souvislosti s rozdělením ublížení na zdraví a těžké újmy na zdraví. Poskytnutí peněžitě pomoci za těžkou újmu na zdraví nevyklučovalo současné nárokování peněžitě pomoci na odškodnění nemajetkové újmy, zatímco poskytnutí odškodnění za ublížení na zdraví ano.³⁴²

Oběť má dvě možnosti uplatnění práva na peněžitou pomoc státu. Buď může požádat o vyplacení paušální částky, u níž je vysoká pravděpodobnost přiznání. Nebo musí prokázat výši nákladů na náhradu újmy v penězích a požádat o vyplacení konkrétní částky, čímž lze dosáhnout vyšší sumy, avšak oběť musí unést důkazní břemeno ohledně výše újmy (prokázat ji lékařskými zprávami, účetními doklady, smlouvami). Za náklady na náhradu újmy se považuje ztráta na výděлку vypočítaná z průměrného výděлку oběti před viktimizací s přihlédnutím k ušlému

³⁴¹ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 52., MATZNER, J., Pomoc obětem (svědkům) trestných činů. *Právní prostor.cz* [online]. 2016 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu>.

³⁴² DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. op. cit. s. 52., JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 150-152., FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

budoucímu výdělku, náklady spojené s léčením a náklady odborných služeb cílených na nápravu nemajetkové újmy. O poskytnutí peněžité pomoci lze požádat i opakovaně, pokud oběť prokáže, že způsobená újma byla vyšší než poskytnutá pomoc, musí být přítom ale zachován limit 200 000 Kč a lhůta k podání žádosti. Pokud byl vydán pravomocný rozsudek o náhradě škody nebo nemajetkové újmy, zejména civilním soudem či soudem trestním v adhezním řízení je Ministerstvo spravedlnosti při rozhodování o částce peněžité pomoci vázáno přisouzenou výší náhrady újmy.³⁴³

Celý proces přiznávání peněžité pomoci je správním řízením, subsidiárně se tedy použije zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, a nikoliv trestní řád. V hmotněprávních otázkách se použije subsidiárně občanský zákoník (ust. § 37 ZOTČ). Proti rozhodnutí neexistuje opravný prostředek a ani není možný přezkum rozhodnutí, jedinou možnou obranou je podání správní žaloby zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. Nemožnost podání opravného prostředku je zdůvodněna celkovou rychlostí řízení s odvoláním na účel peněžité pomoci, které ovšem dle mého názoru oběti znevýhodňuje a působí proti celkovému účelu zákona. *De lege ferenda* by měla být oběti poskytnuta možnost podání opravného prostředku proti zamítavému rozhodnutí. Novelou byl do ust. § 30 ZOTČ přidán odst. 6, který říká, že pokud dodatečně vyjde najevo, že nebyly naplněny podmínky pro poskytnutí peněžité pomoci, nebo byla peněžítá pomoc poskytnuta ve vyšší částce, než pro kterou byly splněny podmínky, může Ministerstvo spravedlnosti vydat nové rozhodnutí, kterým se původní rozhodnutí ruší. K takové situaci může dojít zejména, pokud nebude splněna informační povinnost žadatele o změně okolností podané žádosti dle ust. § 31 odst. 5 ZOTČ, například pokud pachatel poskytne oběti, byť i částečnou náhradu škody či v trestním řízení orgány činné v trestním řízení dojdou k závěru, že se daný skutek nestal. V takovém případě musí oběť poskytnutou peněžitou pomoc či její přeplatek vrátit, neboť by se jednalo o bezdůvodné obohacení dle ust. § 2991 odst. 2 obč. zák. (ust. § 28 odst. 2; § 30 odst. 6 ZOTČ).³⁴⁴

Novelou se podařilo vyřešit praktický problém řízení o poskytnutí peněžité pomoci, který byl způsoben nedostatkem informací o žadateli a pachateli trestného činu. Obtíže nastávaly v případě, že se žadatel přestěhoval, což značně komplikovalo doručování písemností a tím rychlost řízení. Obdobně složité bylo vymáhání nároku, který přešel z oběti na stát po pachateli. Za tímto účelem bylo do ZOTČ vloženo nové ust. § 32a, podle kterého má Ministerstvo

³⁴³ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. [online]. 1. vyd. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf. s. 53.

³⁴⁴ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. s. 173., DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 233.

spravedlnosti přístup k šesti referenčním údajům ze základního registru a z informačního systému evidence obyvatel.³⁴⁵

APLIKAČNÍ PRAXE A JEJÍ ZHODNOCENÍ

Podle vedoucího odboru odškodňování Ministerstva spravedlnosti, Jakuba Severy, bylo v roce 2018 vyplaceno 15 400 000 Kč a vyřízeno bylo přes 300 žádostí.³⁴⁶ Avšak praktické zkušenosti s poskytováním peněžité pomoci jsou neziskovými organizacemi popisovány převážně negativně – řízení o peněžité pomoci jsou přerušovaná a zdlouhavá. Ne vždy se jedná o průtahy způsobené přímo odborem odškodňování Ministerstva spravedlnosti, často působí komplikace spolupráce s orgány činnými v trestním řízení ohledně poskytování nezbytných podkladů z trestního spisu. Pozitivně lze hodnotit, že nebyla prosazena možnost přerušení řízení na dobu potřebnou k obstarání podkladů pro rozhodnutí z trestního spisu, která byla součástí věcného záměru Novely. Taková změna by prodlužovala trvání řízení, a tím by směřovala k popírání účelu peněžité pomoci.³⁴⁷

Negativně je hodnocena i nemožnost podání opravného prostředku proti rozhodnutí o žádosti a nutnost obrany cestou správní žaloby, která je spojena s dalšími náklady na soudní řízení a právní pomoc, ačkoliv je návrh na zahájení řízení osvobozen od soudního poplatku dle ust. § 11 odst. 2 zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích. Podle subjektů poskytujících pomoc obětem je nezbytné odstranění překážek v přístupu obětí k peněžité pomoci. Tomu by jistě pomohla možnost podání opravného prostředku proti rozhodnutí o nepřiznání peněžité pomoci, také zrychlení a zefektivnění rozhodování o peněžité pomoci metodickým vedením rozhodujících osob a nastavením vnitřních pravidel pro vyřizování žádostí. Situace nevyžaduje rozsáhlé legislativní změny. Řešení je vcelku prosté – aplikace úpravy poskytování peněžité pomoci v souladu s jejím účelem.³⁴⁸

Dosažitelnost peněžité pomoci je podle poskytovatelů pomoci nejhůře hodnocenou ze všech dílčích oprávnění obětí. Za velmi snadno dosažitelnou ji označila pouze 2 %

³⁴⁵ DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 343.

³⁴⁶ Psychická podpora i osvěta. Probační a mediační služba loni pomohla 9360 obětem trestných činů. *iROZHLAS.cz* [online]. 2019 [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/trestny-cin-probacni-a-mediacni-sluzba-obeti-trestnych-cinu-pomoc_1902221811_dbr.

³⁴⁷ La Strada Česká republika, o.p.s. Analýza zákona o obětech trestných činů [online]. [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf. s. 6., FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>.

³⁴⁸ KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>. s. 39-42.

poskytovatelů, za snadno dosažitelnou potom 38 %, a více než dvě pětiny respondentů ji pokládají za obtížně dosažitelnou (viz Graf č. 5). Rozdíl v dosažitelnosti je názorně vidět ve srovnání například s institutem vykázání, který je součástí práva na ochranu před druhotnou újmou (viz Graf č. 6). Pozitivně hodnoceným aspektem poskytování peněžité pomoci je jeho komplexní úprava v ZOTČ.³⁴⁹

Graf č. 5 - Hodnocení dosažitelnosti peněžité pomoci (%). TOPINKA, D., et al.

Graf č. 6 - Hodnocení dosažitelnosti institutu vykázání osoby ze společného obydlí (%). TOPINKA, D., et al.

Druhým hodnoceným aspektem v dotazníkovém šetření byla včasnost poskytované peněžité pomoci. Za včasnou ji považuje pouze 1,4 % poskytovatelů, za relativně včasnou ji potom označila necelá pětina poskytovatelů (19,6 %) – viz Graf č. 7. Z navazujících rozhovorů

³⁴⁹ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení oběti. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 100.

s poskytovateli pomoci vyplynulo, že doba rozhodování o poskytnutí a vyplacení peněžité pomoci je tak dlouhá, že jistě nemůže sloužit svému účelu.³⁵⁰

Graf č. 7 - Hodnocení včasnosti poskytování peněžité pomoci (%). TOPINKA, D., et al.

³⁵⁰ TOPINKA, D., et al. Vliv zákona o obětech trestných činů na změnu postavení obětí. Souhrnná výzkumná zpráva. [online] 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 101.

Závěr

Pomoc obětem trestných činů nabývá stále vzrůstající význam. Ve vyspělé části světa se v čím dál větší míře uplatňují prvky restorativní justice, trestní právo se přestává soustředit pouze na zjištění trestných činů a potrestání pachatelů. Zpracování tohoto tématu proto považuji za smysluplné.

V úvodu práce jsem si vytyčila několik cílů, jež jsem se snažila naplnit.

Prvním z cílů práce bylo nabídnout komplexní pohled na problematiku pomoci obětem trestných činů. Toho jsem se snažila dosáhnout shrnutím kriminologického, respektive viktimologického teoretického základu spočívajícího v pojednání o obětech, jejich újmě, procesu viktimizace a druzích poskytované pomoci. Rovněž jsem se pokusila čtenáře zorientovat v historii postavení obětí v rámci projednávání trestných činů a v úpravě pomoci obětem na mezinárodní úrovni, především v legislativě EU. V tomto ohledu si dovoluji považovat cíl za splněný.

Druhým cílem bylo zanalyzovat účinnou úpravu práv obětí trestných činů v českém právním řádu. V rozboru zákonných ustanovení, která svým obsahem chrání oběti, spočívá těžiště mé práce. Jelikož celkového zlepšení postavení oběti trestného činu lze dosáhnout jen kombinací procesních a mimoprocenálních práv, byla pozornost věnována jak vybraným relevantním právům poškozených dle trestního řádu, tak především rozboru jednotlivých práv dle ZOTČ. V menším rozsahu jsem se zabývala i úpravou práv obětí na ústavní úrovni a v oblasti občanského práva, která spočívá v institutu předběžných opatření.

Jednou z otázek, které jsem v práci chtěla objasnit, bylo dosažení souladu české a unijní právní úpravy. Na tento problém se lze dívat ze dvou hledisek – z pohledu zákonného znění a z pohledu skutečného naplňování unijních požadavků. Jak bylo řečeno na více místech této práce, Novela významně přispěla k dodatečnému promítnutí Směrnice do české legislativy. Ovšem ani novelizací nebylo dosaženo plného souladu znění ZOTČ s textem Směrnice, a v její implementaci přetrvávají nedostatky. Hlavní problém však spočívá v absenci reálného přínosu Směrnice. Se standardy, které EU pro oběti trestných činů prosazuje, se v aplikační praxi lze setkat pouze sporadicky. Zamýšleného cíle Směrnice, tedy zlepšení postavení obětí trestných činů, se podle mého názoru dosud nepodařilo dosáhnout.

Dalším z cílů práce bylo zhodnotit přínos první velké novelizace ZOTČ z roku 2017. Novela přinesla poměrně pestrý soubor dílčích změn různého významu, které lze rozčlenit do tří okruhů. Prvním z nich je *promítnutí požadavků Směrnice* – tím je např. rozšíření kategorie zvláště zranitelných obětí a zavedení zásady presumpce zvláštní zranitelnosti oběti, změny informační

povinnosti zdůrazňující individuální přístup ke konkrétním potřebám oběti, právo na překlad písemností oběti, která prohlásí, že neovládá český jazyk a právo na zamezení kontaktu s pachatelem, kterého může využít nejen oběť, ale nově též osoba oběti blízká. Druhou množinou jsou *změny reagující na požadavky vyplývající z praxe*, např. možnost obnovy řízení o poskytnutí peněžité pomoci státu, zpřesnění ustanovení o výši poskytované peněžité pomoci výslovným stanovením, že částka se snižuje o obnos, který oběť již obdržela z titulu náhrady škody. Posledním okruhem jsou *změny reagující na požadavky vyplývající z akreditačního řízení a vedení Registru*, např. fakultativní zveřejnění kontaktních informací v Registru a povinnost zápisu informace o rozsahu poskytovaných bezplatných služeb oběti advokátem.

Analýza právní úpravy *de lege lata* byla využita pro její zhodnocení. Hlavním přínosem ZOTČ je zpřehlednění a ucelení úpravy práv obětí v jednom zákonu, nicméně určité nedostatky přetrvávají. Zákon je kritizován pro svůj nadbytečný rozsah a složitost, která znesnadňuje orientaci jeho adresátům, zejména potom obětem trestných činů. Stejně tak lze problematické aspekty najít v dalších právních předpisech. Pravděpodobně nejvýraznější nedostatek trestního řádu spočívá v užívání zastaralé terminologie, která nezohlednila změnu pojmosloví provedenou NOZ. Ten například nezná způsobilost k právním úkonům, ale užívá pojmu svéprávnost. Ačkoliv tato nedůslednost zákonodárce nepůsobí interpretační a aplikační potíže, v rámci dosažení homogenity a koherence právního řádu je žádoucí tuto vadu napravit.

Zhodnocení právní úpravy jsem zúročila v úvahách nad možným zdokonalením současné právní úpravy *de lege ferenda*. V práci doporučuji úpravy ZOTČ, trestního řádu, zákona o sociálních službách či Vnitřního a kancelářského řádu pro okresní, krajské a vrchní soudy. Navrhuji změny různého rozsahu – od zhojení zjevných legislativně-technických opomenutí, např. ohledně podání vysvětlení v ust. § 18 ZOTČ, ust. § 2 odst. 2 ZOTČ, ust. § 24 odst. 2 ZOTČ, přes precizaci terminologie, např. ust. § 2 odst. 1 a odst. 4 písm. b), ust. § 22 ZOTČ. Dále také věcné návrhy např. rozšíření možnosti poskytování právní pomoci akreditovanými subjekty, možnost čtení prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život zmocněncem, zřízením speciálních čekáren v budovách soudů, až po změny systematiky jednotlivých ustanovení či celých dílů ZOTČ. To se týká, např. ust. § 8 ZOTČ, ust. § 29 ZOTČ, dílu 2. právo na informace nebo dílu 6. právo na peněžitou pomoc. Další podněty ke změnám *de lege ferenda* v zájmu zlepšení postavení obětí směřují vůči trestnímu řádu – např. úprava institutu společného zmocněnce, zavedení práva podání odporu proti trestnímu příkazu poškozeným, změna koncepce souhlasu poškozeného s trestním stíháním nebo reformy předběžných opatření (měla by být ukládána na návrh poškozeného, v odůvodněných případech i osobám podezřelým a poškozený by měl být oprávněn k podání opravného prostředku proti rozhodnutí o jejich neuložení).

Posledním z vytyčených cílů bylo kritické zhodnocení současné úrovně pomoci poskytované obětem trestných činů, naplňování jednotlivých institutů zákona a dopadů uplatňování ZOTČ na oběti. Lze konstatovat, že ZOTČ situaci ve všech regulovaných oblastech značně zlepšil, což potvrzují i výsledky dotazníkových šetření. Především výrazně posiluje postavení oběti a staví ji více do centra pozornosti. Avšak každé dílčí oprávnění má své úskalí. Nejvýraznější přetrvávající problém představuje právo na informace, jehož povinným subjektem je především Policie ČR. Proces předávání informací by měl být postupný, dlouhodobý a individualizovaný dle potřeb konkrétní oběti. Ovšem zkušenosti s prací Policie ČR v tomto ohledu byly dle dotazníkových šetření jak mezi poskytovateli pomoci, tak mezi oběťmi značně polarizované. Výjimkou bohužel není liknavý přístup Policie ČR a ignorování nových pravidel dalšími orgány činnými v trestním řízení, zejména soudy. Právo obecně je velmi konzervativní systém, který se mění pomalu, adresáti ZOTČ si novou úpravu teprve osvojují. V tomto ohledu nedošlo k naplnění nadějí zákonodárce, že zakotvení zvláštního a citlivého přístupu orgánů činných v trestním řízení povede ke zvýšení jejich důvěryhodnosti, častějšímu oznamování trestných činů a tím ke snížení latence trestné činnosti. Byl spíše potvrzen skeptický přístup odborníků ohledně potenciálního přínosu zákona. Pohled obětí na orgány činné v trestním řízení a institucionální pomoc se dosud nezlepšily, jejich důvěryhodnost v očích obětí je stále velmi nízká. Problematické aspekty zákona a jeho aplikace tak zůstávají i nadále aktuálními.

S ohledem na výše uvedené se mi dle mého názoru podařilo obstojně naplnit stanovené cíle diplomové práce. Závěrem bych ráda zodpověděla svou poslední otázku. Plní ZOTČ svůj hlavní účel – tedy zlepšení postavení oběti trestného činu, nebo tento záměr zůstává pouze na papíře? Došla jsem k názoru, že ZOTČ představuje změnu k lepšímu s příznivým potenciálem, současný rozsah práv obětí je adekvátní. Avšak zákon je pouze předpokladem pro zlepšení postavení obětí. Aby se jejich postavení skutečně zlepšilo, je nutné důsledně dbát na jeho faktické naplňování a uvádění v život. Napříč výzkumy byla vyzdvižována důležitost lidského faktoru – profesionalita, erudice, empatie. Těmito charakteristikami by měli oplývat všechny osoby, které přicházejí do kontaktu s oběťmi, ať už se jedná o policistu, sociálního pracovníka či právníka v různém postavení. Uvítala bych tedy podporu subjektů poskytujících pomoc, soustavné vzdělávání a školení v „*soft skills*“ poskytovatelů pomoci a OČTŘ, aby byli tito schopni potenciál zákona plně zužitkovávat. Vidím také prostor pro podporu spolupráce jednotlivých aktérů a síťování systému. Rovněž považuji za žádoucí osvětu a zvyšování povědomí veřejnosti o právech obětí. Neboť oběť, která zná svá práva a dokáže je efektivně prosazovat, má i větší šanci na dosažení potřebné pomoci a kompenzace.

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Ministerstvo spravedlnosti	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
Novela	zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a další související zákony
obč. zák., případně NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
OSŘ, případně občanský soudní řád	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
PMS	Probační a mediační služba
Policie ČR	Policie České republiky
Rámcové rozhodnutí	rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení
Registr	Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů
Směrnice	směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu
tr. řád, případně trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
tr. zák., případně trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
VIS, případně prohlášení	prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život
ZOTČ	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů
Zákon o PMS	zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
Zákon o Policii ČR	zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
Zákon o sociálních službách	zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
ZSVM	zákon č. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Seznam použitých zdrojů

Knihy, komentáře a jiné odborné publikace

- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 445 s. ISBN 978-80-7380-461-9.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. 158 s. ISBN 978-80-262-0582-1.
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. 435 s. ISBN 978-80-7598-109-7.
- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M., et al. *Občanské právo hmotné. Díl 1. Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 435 s. ISBN 978-80-7552-187-3.
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. *Trestní právo procesní. 7.*, aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 951 s. ISBN 978-80-7598-306-0.
- GŘIVNA, T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., et al. *Kriminologie. 5.*, aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 587 s. ISBN 978-80-7598-554-5.
- GŘIVNA, T., et al. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. 520 s. ISBN 978-80-7400-513-8.
- HOLCR, K. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student. 190 s. ISBN 978-80-87212-27-1.
- HOLOMEK, J. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. 164 s. ISBN 978-80-7380-446-6.
- JELÍNEK, J., GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní. 5.* aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018. Student. 863 s. ISBN 978-80-7502-278-3.
- JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2. dopl. a rozš. vyd.* Praha: Leges, 2014. Komentátor. 319 s. ISBN 978-80-7502-016-1.
- ROUBALOVÁ, M., et al. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Monografie rovněž [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>.
- RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.
- SCHWIND, H.-D. *Kriminologie, Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen*. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 2006. 723 s. ISBN: 9783783200171.
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J., et al. *Trestní právo procesní. 4. přeprac. vyd.* Praha: C.H. Beck, 2013. Academia iuris. 1009 s. ISBN 978-80-7400-496-4.
- ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád I, II, III. Komentář. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, Velké komentáře. 4700 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

- VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.
- WALLACE, H.; ROBERSON, C. *Victimology. Legal, Psychological and Social Perspectives*, 3. ed. Boston: Pearson, 2011. 384 s. ISBN-13: 978-0135071571.

Odborné články a příspěvky ve sbornících

- ASHWORTH, A. *Victims' rights, defendants' rights and criminal procedure*. In CRAWFORD, A., GOODEY, J. *Integrating a victim perspective within criminal justice: international debates*. Brookfield, Vt.: Ashgate, 2000. *Advances in criminology*. 336 s. ISBN 9781840144864.
- BASÍK, M. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě, *Státní zastupitelství*, 2013, č. 5, 32-36.
- BERANOVÁ, A. Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení *de lege ferenda*. *Trestněprávní revue*. 2016, 15(10), 221-226. ISSN 1213-5313.
- BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení z pohledu práva EU*. In JELÍNEK, J., IVOR, J. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. *Teoretik*. 384 s. ISBN 978-80-7502-080-2.
- CÍSAŘOVÁ, D. *Postavení poškozeného a oběti v českém právním řádu – úvahy de lege lata a de lege ferenda*. In JELÍNEK, J., IVOR, J. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. *Teoretik*. 384 s. ISBN 978-80-7502-080-2.
- DANKOVÁ, K. *Pojem obětí trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte*. In JELÍNEK, J., GRIVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. *Teoretik*. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- EREZ, E. *Victim Participation in Criminal Justice System*. In DAVIS, R. C., LURIGIO, A. J., HERMAN, S., et al. *Victims of crime*. 4th ed. Los Angeles: SAGE, 2013, 568 s. ISBN 978-1452203201.
- EREZ, E., ROBERTS J. V. *Victim Participation in the Criminal Justice System*. In DAVIS, R. C., LURIGIO, A. J., HERMAN, S., et al. *Victims of Crime*. 3rd ed. Sage, 2007, 568 s. ISBN 978-1452203201.
- GRIVNA, T. *První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. In KURUC, P., et al. *Obete kriminality a ich práva*. 1. vyd. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285 s., ISBN: 978-80-971911-0-8.
- GRIVNA, T. *Zákon o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J., GRIVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. *Teoretik*. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- CHALMERS, J., DUFF, P., LEVERICK, F. *Victim Impact Statements: can work, do work (for those who bother to make them)*. *Criminal Law Review*, 2007, s. 360-379.
- JELÍNEK, J. K odškodňování obětí trestné činnosti – vybrané problémy. *Kriminalistika*, 1998. 1(4), 286-289. ISSN 1210-9150.

- JELÍNEK, J. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003. 36(2), 112-117. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, J. Poškozený, jeho procesní práva a ochrana po novele trestního řádu provedené zákonem o obětech trestných činů. *Kriminalistika*. 2013, 46(3), 161-173. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, J. Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. *Kriminalistika*. 2011, 44(4), 264-272. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, J. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, č. 5, 27-30. ISSN 1210-6348.
- JELÍNEK, J. *Trestní stíhání se souhlasem poškozeného*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesných oprávnení*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. 410 s. ISBN 978-80-8152-680-0.
- JELÍNEK, J. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného – bilance a perspektivy. *Kriminalistika*. 1996, 29(4), 294-305. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. Praha, 2015, č. 11, 19-23. ISSN 1210-6348.
- JÍLOVEC, M., KOZÁK, V. Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, 24(1), 71–78. ISSN 1805-2789.
- KELLY, D. Victims. *Wayne Law Review*. 1987, č. 34. 69-86.
- KOZÁK, V. K zákonu o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, 14(2), 43-46. ISSN 1213-5313.
- KOZÁK, V. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, 14(9), 209-211. ISSN 1213-5313.
- KOZÁK, V. Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2016, 15(9), 204-206. ISSN 1213-5313.
- KRISTKOVÁ, V., LANGHANSOVÁ, H. Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací. *Trestněprávní revue*. 2008, 7(3), 65-69. ISSN 1213-5313.
- MUSIL, J. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, 8(12), 9-19. ISSN 1211-2860.
- PELC, V. *Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení*. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- PELC, V. *Prohlášení oběti o dopadech trestného činu*. In ROMŽA, S., et al. *Poškozený trestným činom a obeť trestných činov, možnosti posilňovania ich procesných oprávnení*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2018. 410 s. ISBN 978-80-8152-680-0.
- ROCK, P. *Hearing victims of crime: the delivery of impact statements as ritual behaviour in four London trials for murder and manslaughter* In ROBERTS, J. V., BOTTOMS, A. *Hearing the Victim: Adversarial Justice, Crime Victims, and the State*. Devon, UK: Willan Publishing, 2010. 320 s. ISBN 978-1843922728.

- SANDERS, A., HOYLE, C., et al. Victim Impact Statements: don't work, can't work. *Criminal Law Review*, 2001, 447–458.
- ŠÁMAL, P. *K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- VÁLKOVÁ, H., GRÍVNA, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, 12(4), 83-87. ISSN 1213-5313.

Internetové zdroje

- CASSELL, P. G. *In Defense of Victim Impact Statements*. [online]. Ohio State Journal of Criminal Law. University of Utah – S. J. Quinney College of Law, 2009, 6(611), 38. s. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1468649_code30160.pdf?abstractid=1468649&mirid=1
- CATTANEO, L. B., GOODMAN, L. A. Through the lens of therapeutic jurisprudence: The relationship between empowerment in the court system and well-being for intimate partner violence victims. *Journal of Interpersonal Violence*, [online]. 2010, (25), 481-502. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/24415375_Through_the_Lens_of_Therapeutic_Jurisprudence_The_Relationship_Between_Empowerment_in_the_Court_System_and_Well-Being_for_Intimate_Partner_Violence_Victims
- DANKOVÁ, K., PELC, V.: *Právní pomoc obětem trestných činů*. [online]. 1. vydání. Praha: CSSP Praha, 2014 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf
- DOERNER, W. G., LAB, S. P. *Victimology*. [online]. 6th ed. Boston: Elsevier/AP, 2012, 488 s. [cit. 2019-10-01]. ISBN 978-14377-3486-7. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/3-s2.0-B978143773486700001X/first-page-pdf>
- EREZ, E., ROBERTS, J. V. *Communication at sentencing: the expressive function of Victim Impact Statements*. In ROBERTS, J. V., BOTTOMS, A. *Hearing the Victim: Adversarial Justice, Crime Victims, and the State*. [online]. Devon, UK: Willan Publishing, 2010, 320 s. ISBN 978-1843922728. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/254107176_Communication_in_Sentencing_Exploring_the_Expressive_Function_of_Victim_Impact_Statements
- EREZ, E., ROEGER, L., MORGAN, F. *Victim Impact Statements in South Australia: An Evaluation*. [online]. Adelaide. South Australian Attorney-General's Department, 1994 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://crg.aic.gov.au/reports/20-91.pdf>
- FOREJT, P. Zákon o obětech trestných činů – základní informace. [online]. 2012 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx>
- FOREJT, P. Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn. [online]. 2017 [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>

- HENDERSON, J. The Wrongs of Victim's Rights. *Stanford Law Review*. [online]. 1985, 1985(37), 937–1021. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2922&context=facpub>
- HERMAN, J. L. The Mental Health of Crime Victims: Impact of Legal Intervention. *Journal of Traumatic Stress*. [online]. 2003, (16), 159-166. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1023/A:1022847223135>
- KALIBOVÁ, K., et al. Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR) [online]. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 2016 [cit. 2019-11-12]. ISBN 978-80-88172-14-7. Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>
- La Strada Česká republika, o.p.s. Analýza zákona o obětech trestných činů. [online]. 2015 [cit. 2019-12-05]. Dostupné z: https://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Evaluace_zakona_o_obetech.pdf
- MATRAVERS, M. *The victim, the State and Civil Society*. In ROBERTS, J. V., BOTTOMS, A. *Hearing the Victim: Adversarial Justice, Crime Victims, and the State*. [online] Devon, UK: Willan Publishing, 2010, 320 s. ISBN 978-1843922728. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www-users.york.ac.uk/~mdm3/resources/victim-paper.pdf>
- MATZNER, J., Pomoc obětem (svědkům) trestných činů. *Právní prostor.cz* [online]. 2016 [cit. 2020-01-04]. ISSN 2336-4114. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu>
- MILLER, K. *Empowering Victims: the Use of the Victim Impact Statement in the Case of Sexual Assault in Nova Scotia: the Perspective of Victims and Victim Services Staff*. [online]. Toronto: Centre of Criminology, University of Toronto, 2008 [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/jr14/p5.html>
- Psychická podpora i osvěta. Probační a mediační služba loni pomohla 9360 obětem trestných činů. *iROZHLAS.cz* [online]. 2019 [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/trestny-cin-probacni-a-mediacni-sluzba-obeti-trestnych-cinu-pomoc_1902221811_dbr
- Statement of the Social Rights of Victims of Crime. [online]. 1998 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: https://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/files_mf/1348591383social_rights.pdf. Překlad deklarace byl publikován v časopisu *České vězeňství*. Praha. 2003. č. 3/2003, 22 an. ISSN 1213-9297.
- Statistika PMS 2018. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 2018 [cit. 2020-01-07]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/010118_311218__Statistika_PMS_CR_pro_www.pdf
- STEVENS, M. Victim Impacts Statements Considered in Sentencing. In *Berkely Journal of Criminal Law*, [online]. 2000 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/a62e/8ee55fa635b18705a1dffbb9d8f564819e92.pdf>
- ŠIMÁNOVÁ, H. Victim impact statement – právo oběti být slyšena. *Právní prostor.cz* [online]. 2016 [cit. 2020-02-21]. ISSN 2336-4114. Dostupné z:

<https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/victim-impact-statement-pravo-obeti-byt-slyseno>

- ŠTEFAN, V. Ministerstvo provozuje účet pro oběti trestných činů. Na odškodné jich zatím dosáhlo devět. *iROZHLAS.cz* [online]. 2019 [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/trestny-cin-odskodneni-obeti-penize-ministerstvo-spravedlnosti_1902220830_lac
- TOPINKA, D., et al. Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi. Souhrnná výzkumná zpráva. [online]. 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. ISBN 978-80-906615-1-6. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34.
- VAN DIJK, J. J. M., *Benchmarking Legislation on Crime Victims: The UN Victims Declaration of 1985*. In VETERE, E., PEDRO, D., et al. *Victims of Crime and Abuse of Power: Festschrift in honour of Irene Melup*. [online]. Vienna, Austria: United Nations Press, 2005, 700 s. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/239843160_Benchmarking_legislation_on_crime_victims_The_UN_Victims_Declaration_of_1985

Právní předpisy a legislativní dokumenty

- Deklarace OSN č. 40/34 ze dne 29. listopadu 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci
- Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
- Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony
- Důvodová zpráva k zákonu č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů
- Evropská úmluva o odškodnění obětí násilných trestných činů č. 116 ze dne 24. listopadu 1983, jíž Česká republika ratifikovala dne 8. září 2000, a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 141/2000 Sb. m. s.
- Hodnotící zpráva Komise Evropských společenství COM (2004) 54 ze dne 16. února 2004
- Hodnotící zpráva Komise Evropských společenství COM (2009) 166 ze dne 20. dubna 2009
- Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 116 s. ISBN 80-86008-46-0
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/475/SVV o boji proti terorismu
- Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12 ze dne 24. 7. 2002 o základních zásadách použití restorativních programů v trestních věcech

- Směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva o ochraně lidských práv) ze dne 4. listopadu 1950, již Česká republika ratifikovala dne 18. března 1992, a která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.
- Úmluva OSN o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989, již Česká republika ratifikovala dne 7. ledna 1991., a která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb.
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 221/1999 Sb., o náhradě škody vojáka na majetku státu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 19. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 224/04
- Nález Ústavního soudu ze dne 9. června 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07
- Nález Ústavního soudu ze dne 16. prosince 2015, sp. zn. II. ÚS 3626/13
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. ledna 2016, sp. zn. II. ÚS 3436/14
- Nález Ústavního soudu ze dne 9. srpna 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. listopadu 2004, sp. zn. III. ÚS 587/04
- Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. října 2016, sp. zn. Tpjn 300/2016
- Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 4. června 1962, sp. zn. Pls 1/62.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 15. listopadu 1966, sp. zn. 4 Tz 75/66
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. srpna 2007, sp. zn. 4 Tz 63/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. srpna 2011, sp. zn. 3 Tz 60/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. ledna 2011, sp. zn. 3 Tdo 709/2010, publikované pod č. 10/2012 Sb. tr. rozh.
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27. srpna 1993, sp. zn. 7 To 116/93, publikované pod č. 45/1993 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. července 2002, sp. zn. 5 To 31/2002, publikované pod 54/2003 Sb. tr. rozh.
- Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 5. října 1961, sp. zn. 6 To 154/61
- Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 23. dubna 1963, sp. zn. 2 To 15/63
- Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 15. března 1967, sp. zn. 2 To 22/67

Ostatní zdroje

- Osobní konzultace s Mgr. Ivanou Černou, probační úřednicí

Seznam grafů a tabulek

- Tab. č. 1 - Povědomí o existenci ZOTČ napříč podskupinami obyvatel. ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Monografie rovněž [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>. s. 139.
- Graf č. 1 - Využití odborné pomoci podle jednotlivých deliktů. ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Monografie rovněž [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>. s. 112.
- Graf č. 2 - Využití specializované odborné pomoci u závažnějších deliktů proti osobě. ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Monografie rovněž [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>. s. 113.
- Graf č. 3 - Kde/u jakého subjektu byste hledal/a další informace? ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Monografie rovněž [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>. s. 139.
- Graf. č. 4 - Spokojenost s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali. ROUBALOVÁ, M., et al. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Monografie rovněž [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>. s. 102
- Graf č. 5 - Hodnocení dosažitelnosti peněžité pomoci (%). TOPINKA, D., et al. Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi. Souhrnná výzkumná zpráva. [online]. 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. ISBN 978-80-906615-1-6. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 100
- Graf č. 6 - Hodnocení dosažitelnosti institutu vykazání osoby ze společného obydlí (%). TOPINKA, D., et al. Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi. Souhrnná výzkumná zpráva. [online]. 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. ISBN 978-80-906615-1-6. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 76
- Graf č. 7 - Hodnocení včasnosti poskytování peněžité pomoci (%). TOPINKA, D., et al. Dopady zákona o obětech trestných činů na postavení obětí trestných činů a návrhy doporučení pro praxi. Souhrnná výzkumná zpráva. [online]. 1. vyd., Ostrava-Mariánské Hory: SocioFactor s.r.o. 2018 [cit. 2020-02-25]. ISBN 978-80-906615-1-6. Dostupné z: https://www.sociofactor.eu/modules/download_gallery/dlc.php?file=13&id=1546582658&sid=34. s. 101

Název práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce

Pomoc obětem trestných činů

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje pomoci obětem trestných činů, převážně ve smyslu její české právní úpravy, jejímu souladu s unijní úpravou a praktickou aplikací, byť poskytuje rovněž historický a teoretický výklad o obětech. Diplomová práce reflektuje účinnou právní úpravu.

Práce má za cíl nabídnout ucelený pohled na problematiku pomoci obětem, poskytnout rozbor a zhodnocení právní úpravy práv obětí, zejména dle zákona o obětech trestných činů, zhodnotit přínosy jeho první velké novely a navrhnout vhodné změny právní úpravy *de lege ferenda*. Posledním z cílů diplomové práce je zhodnocení současné úrovně pomoci poskytované obětem trestných činů. Obsah práce se člení do pěti částí, nadto obsahuje úvod a závěr.

Úvodní část se věnuje historickému a mezinárodními kontextu pomoci obětem trestných činů, a to od starověku až do současnosti, se zaměřením na mezinárodní záruky na úrovni Rady Evropy, Evropské unie a Organizace spojených národů.

Druhá část vymezuje pojem oběti a poškozeného trestným činem, a nabízí jejich srovnání, zejména z důvodu, že se jedná o stěžejní pojmy pro následující výklad.

Třetí část práce je věnována teoretickému pojednání o obětech trestných činů z hlediska kriminologie, resp. viktimologie. S ohledem na tematické zaměření, tato část práce rozebírá pouze typologie obětí, proces viktimizace a jeho druhy. Závěrečná kapitola patří dělení újmy vznikající obětem trestných činů.

Čtvrtá část se zabývá jednotlivými typy poskytované pomoci, se kterými se lze v praxi setkat bez ohledu na to, zda mají relevantní právní zakotvení.

Těžiště práce spočívá v závěrečné části páté analyzující a hodnotící zákonnou úpravu pomoci obětem *de lege lata*. První kapitola je věnována vybraným institutům trestního řádu, chránícím oběti (právu zvolit si zmocněnce, souhlasu poškozeného s trestním stíháním, předběžným opatřením, nárokem poškozeného v tzv. adhezním řízení, prohlášení oběti o dopadu trestného činu). Druhá kapitola pracuje se zákonem o obětech trestných činů. Další členění kapitoly odpovídá systematickému zákonu o obětech. Autorka zdůrazňuje problematiku ustanovení a předkládá konkrétní návrhy možných změn *de lege ferenda*. Součástí je také zhodnocení úrovně poskytované ochrany oběti, opírající se o praktické zkušenosti pomáhajících subjektů.

Následný závěr práce vyhodnocuje dosažení vytyčených cílů a poskytuje rekapitulaci autorčiných zjištění.

Klíčová slova

Oběť trestného činu, práva oběti, zákon o obětech trestných činů

Název práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce

Assistance to Victims of Crime

Abstract

The thesis focuses on the assistance to crime victims, mostly in terms of Czech legislation, its compliance with the European legislation and its application in real life, it does, however, provide historical and theoretical explanation about crime victims. The thesis reflects the legislation, that is in effect at the time. The main aim of the thesis is to offer a comprehensive view on the issue of assistance to victims, to analyse and evaluate the legislation of victims' rights, especially under the Victims of Crime Act, and to assess the benefits of its first major amendment. The last goal of the thesis is to evaluate the current quality of assistance provided to crime victims. The thesis consists of five parts, in addition it also contains an introduction and a conclusion.

The first part offers historical and international insight into the assistance of crime victims and details how this field has evolved over the last hundred years. It also places the issue into historical context while analysing international requirements laid down by the Council of Europe, the European Union and the United Nations. Part 2 explains legal terms “victim” and “injured party”, providing a comparison of these two terms with a view toward their use in subsequent chapters of this thesis. Part 3 contains theoretical treatise on crime victims in terms of criminology, respectively. victimology. With regard to the thematic focus, this chapter describes only various typologies of crime victims, victimization process and its types. The following chapter defines types of harm the victim might suffer. In part 4, various types of assistance provided to victims in practice, regardless of the existence of relevant regulations, are analysed.

The core of the thesis, however, is in the final part that deals with legislation of assistance to crime victims., its analysis and evaluation. The first chapter is dedicated to several provisions in the Penal Code, protecting victims (the right to choose an attorney, prosecution with consent from the injured, preliminary injunctions, the victim's claim in collateral proceedings and the victim impact statement). The second chapter deals with the Victims of Crime Act. Further division of the chapter is in accordance with the systematic of the Victims of Crime Act. The author emphasizes problematic provisions and *de lege ferenda* proposals are being submitted. It also includes an evaluation of the quality of the assistance to crime victims, based on the experience of victim support services. At the conclusion, the achievement of the goals set forth in the introduction is evaluated and key findings are summarized.

Keywords

Crime victim, victim's rights, Victims of Crime Act